

A dark, semi-transparent background image of a woman with short hair, wearing a blue sleeveless dress, holding a small child in her arms. The woman is looking slightly to the side.

based on the

WEB

*Women Empowerment
in the Barangay*

TRAINING MANUAL

A TRAINING MANUAL
On Gender Equality
in Political Participation

MANWAL SA PAGBANSAY BAHIN SA KAANGAYAN
DINHA SA POLITIKAHONG PARTISIPASYON

TRAINING MANUAL ON GENDER EQUALITY IN POLITICAL PARTICIPATION

© Copyright 2015

Written and researched by:

PILIPINA, Inc.
#59 C. Salvador Street
Loyola Heights 1108
Quezon City, Philippines
Telefax no.: +(632) 9277821
Email address: pilipina_pilipina@yahoo.com

With book production support from:

AECID (Spanish Agency for International Development Cooperation)
Paz y Desarrollo (PyD)
Under the Regional Program to Promote Gender Equality
in Political Participation in Bangladesh, Cambodia,
the Philippines, East Timor and Vietnam
(Convenio AECID 10-CO1-029);
locally known as 'Female Forward'.

All rights reserved. No part of this manual may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying or recording or by any retrieval system, without the written permission of PILIPINA and Paz y Desarrollo (PyD).

The views expressed in this manual are those of the authors and do not necessarily reflect the views of AECID or Paz y Desarrollo (PyD).

based on the

WEB

*Women Empowerment
in the Barangay*

TRAINING MANUAL

A TRAINING MANUAL
On Gender Equality
in Political Participation

MANWAL SA PAGBANSAY BAHIN SA KAANGAYAN
DINHA SA POLITIKAHONG PARTISIPASYON

Message

Gender equality is a priority policy of the Spanish Government and its development aid program. The Spanish Aid strongly supports the fulfillment of Women's Rights worldwide and the initiatives aimed at reducing the multiple and serious gender discrimination.

Moreover, the Spanish Master Plan for Development Cooperation 2013-2016 adheres to the human rights approach for all the development initiatives funded by Spain, as well as incorporates gender mainstreaming as a priority along with the direct support to policies, plans and programs with the main goal to strengthen the capacities and empowerment of women.

For more than 20 years, the Spanish Agency for International Development Cooperation (AECID) has been collaborating with the Philippine Government and the civil society. During this period, both countries have become strong partners, establishing a common goal of human development, reducing inequality and promoting inclusive development. There remains however a gender gap in some development sectors that needs to be reduced. The complete integration of women and men into the society together with the respect and protection of their specific rights may lead to the transformation being envisioned. The Spanish Aid is honored to support the country in this immense undertaking.

In 2011, the Spanish Aid initiated a partnership with Paz y Desarrollo and funded a regional program in five countries to promote gender equality and women political participation. The Spanish Aid is pleased to collaborate with PyD to make the goals of the program become a reality in the Philippines, with a special focus on those women living in rural areas.

It gives me great pleasure, on behalf of AECID, to congratulate

PyD for producing this bilingual training Manual, which demonstrates the productive collaboration between PyD and PILIPINA. I am confident that this publication will prove useful to local government and civil society organizations in providing them a solid basis for addressing gender concerns in local development and democratic participation processes.

VICENTE SELLÉS ZARAGOZÍ
COUNTRY DIRECTOR, SPANISH DEVELOPMENT
COOPERATION IN THE PHILIPPINES

Message

Since 2011, PyD, with the support of the Spanish Agency for International Development Cooperation – AECID, has been implementing a Regional Program for the Promotion of Gender Equality in Political Participation in Bangladesh, Cambodia, Timor Leste, Vietnam and the Philippines.

Among the aforementioned countries, the Philippines is undoubtedly, the country with the most favorable context on women's political participation and representation. Several landmark laws on sexual harassment, domestic violence, and anti-trafficking of women and children, and more recently, reproductive health were passed. The Magna Carta of Women, approved in 2009, guarantees that "the State shall undertake temporary special measures to accelerate the participation and equitable representation of women in all spheres of society particularly in the decision-making and policy-making processes in government (...)"

However, the challenge in the Philippines is ensuring their correct implementation. Therefore, within the framework of this program, PyD and its national partner, PILIPINA, a national feminist mass-based organization, carried out a training needs assessment among duty bearers of the project's areas in the Philippines to support them with the compliance of the national mandates in gender mainstreaming. The training modules were then originally designed for duty bearers to increase their understanding, skills and hopefully improve practices on gender mainstreaming and provide an enabling environment for rights holders' participation.

As in 2013, the project started to focus on rights holders, the designed training module for duty bearers had to synergize with the rights holders in the 28 barangays of the project. The modules were then revised and envisioned as a tool for the project's advocacy sustainability and the idea of a manual for Community Gender and Development Trainers was born. With the support of our local partner in Agusan del Norte, PhilDHRA-Mindanao, the modules were field tested with selected participants who first joined the project's Training of Trainers (ToT). Community-based replications were held within 14 barangays of the municipalities of Kitcharao, Santiago and Tubay, and the city of Butuan.

Five modules were originally developed in Cebuano, the 2nd-most-spoken language in the Philippines (including parts of Eastern Visayas and Mindanao, two of the current priority areas of development agencies and organizations) and widely spoken in the Caraga Region - a priority area for the Spanish Cooperation in the Philippines, in order to more easily disseminate women's equality in political participation advocacy within the communities.

I would like to thank the work and commitment of our project partners, PILIPINA and PhilDHRRRA-Mindanao, for women's full participation in leadership and governance, as well as the active participation of those who joined the ToT and now, are willing to replicate the trainings and orientations in their communities to disseminate the project's advocacy. I also wish to express my gratitude to the Spanish Agency for International Development Cooperation AECID for their continuous support and for undertaking with us this journey towards gender equality and women empowerment. From PyD, we expect that this tool could help the work of any national agency and organization, both national and international, in their endeavor for the promotion of women's leadership, political representation and fully exercise of our democratic rights.

LILIA PEREZ
COUNTRY REPRESENTATIVE, PAZ y DESARROLLO

Message

Twenty years after the Fourth World Conference on Women, which produced the Beijing Platform for Action on Equality, Peace and Development, we need to ask: Where are the Filipino women in the arena of political decision-making?

A cursory glance at both Philippine civil society organizations (CSO) and government reports show that “the gender gap has been narrowed especially in the areas of education, political participation, peace and institutional mechanisms (PCW, 2014).” Proof of this is the fact that the Philippines ranked fifth and is the only Asian country among the top ten in the 2013 Global Gender Gap Index (GGI) of the World Economic Forum. This means that steps have been undertaken to increase the political empowerment and economic participation and opportunity for women in the Philippines. Positive improvements have also been made in the areas of education and health and survival (*Ibid*).

Statistics also show that there has been an incremental increase in the number of women elected and appointed to political posts since 1995, although the number has not reached the critical mass of 30 percent.

And yet, legal, political and cultural barriers to women’s political participation still exist, including the public perception that men are born to be leaders; and women, followers.

The quest for the Women’s Vote, i.e., women voting for women and/or the electorate voting for candidates who run on a gender equality or women empowerment platform, continues to elude Filipino women.

This is why PILIPINA and other women’s groups continue to undertake capacity-building activities for women to harness their leadership abilities as well as launch advocacy campaigns to build public support for women’s political participation.

This training manual on Gender Equality in Political Participation, and its Cebuano version is our humble contribution towards this endeavor. For the past five years, we have been working with our project partner, the Asociacion por la Paz y Desarrollo (PyD) to increase women’s political and civil participation in two cities and five municipalities in the provinces of Lanao del Sur and Agusan del Norte. Building on PILIPINA’s past training

initiatives, our pool of trainers worked closely with our local counterpart in Agusan del Norte, the Philippine Partnership for the Development of Human Resources in the Rural Areas (PhildHRRA)-Mindanao as well as key personnel and leaders of the local government units (LGUs) to field-test the Cebuano version of the Women Empowerment in the Barangay (WEB) training manual developed by PILIPINA. This resulted in the improved version, which is now this GEPP training manual.

It is our hope that this manual will serve as a tool in developing not only a local pool of GAD trainers, but continue to build a wider network of advocates and champions of gender-responsive governance and women empowerment.

RINA JIMENEZ-DAVID
NATIONAL CHAIR, PILIPINA

CONTENTS (CEBUANO)

12 PASIUNA

MODYUL 1: Basic Gender Orientation Training (BGOT)

- 15** Sesyon 1: Pasiunang Paghisgot sa Konsepto sa Sex ug Gender
 A. Sex ug Gender
 B. Ang Proseso sa Gender Socialization ug ang mga Gendering Institutions
 C. Sexual Division of Labor
- 20** Sesyon 2: Ang Kahimtang sa Kababainhan dinya sa Nasyonal ug sa Tibook Kalibutan
- 26** Sesyon 3: Timailhan sa Di-Makatarungang Pagtagad Ngadto sa mga Kababainhan
- 28** Sesyon 4: Paglantaw ug Baruganan sa Usa ka Makiangayong Katilingban para sa Kababainhan

MODYUL 2: Politikanhong Oryentasyon Alang sa mga Pangulong Kababainhan/Pagpalig-on sa Kagahuman sa mga Kababainhan Dinha sa Lokal (POWER/SWELL)

- 30** Sesyon 1: Nganong Kababainhan, Unsang Matang sa Politika?
 A. Ang Kahimtang sa Politika sa Pilipinas
 B. Mga Gender Isyu sa Politika
 C. Nganong Kababainhan?
 D. Panglantaw sa Bag-ong Politika
 E. Mga Pamaagi ug Istratehiya Aron Makab-ot ang Panglantaw
- 38** Sesyon 2: Transformative Leadership
- 41** Sesyon 3: Mga Probisyon sa Local Government Code (LGC) sa 1991 Bahin sa Partisipasyon sa Kababainhan
- 44** Sesyon 4: Lokal nga Pagplano ug Pagbadyet Alang sa Kalambuan
 A. Ang Proseso sa Lokal nga Pagplano alang sa Kalambuan
 B. Local Budgeting Process

MODYUL 3: Gender and Development (GAD)

- 51** Sesyon 1: GAD Usa ka Pamaagi sa Kalambuan
- 54** Sesyon 2: Internasyonal nga Plataporma alang sa Kaangayan sa Kababainhan ug Kalalakinhan
- 56** Sesyon 3: Nasyonal nga mga Polisiya nga Nag-asdang sa Katungod sa Kababainhan ug Kaangayan sa Kababainhan ug Kalalakinhan
- 60** Sesyon 4: Gender Mainstreaming dinya sa Tanang Ang-ang sa Gobyerno
- 62** Sesyon 5: GAD Planning and Budgeting

MODYUL 4: Advocating Gender and Development (GAD)

- 65** Sesyon 1: Konsepto, Prinsipyo ug mga Istratehiya sa Adbokasiya
- 68** Sesyon 2: Adbokasiya diha sa Lokal nga Lehislatura
- 71** Sesyon 3: Lobbying
- 73** Sesyon 4: Adbokasiya sa Medya

MODYUL 5: Ang Tigbansay Bahin sa Gender

- 77** Sesyon 1: Katuyuan sa Gender Training
- 80** Sesyon 2: Katawhanong Pamaagi sa Pagtoon
- 83** Sesyon 3: Mga Pamaagi sa Pagpahanas
- 86** Sesyon 4: Paingon sa Pagka-Maayong Gender Trainer

ANNEX: 1. Sample of a GAD Plan with Budgetary Allocation
2. Composition, Functions and Powers of Sanggunian at Different Levels
3. Legislative Enactment: Local Legislative Process Flowchart

PASIUNA

Kini nga manwal sa pagbansay maoy usa ka pagdawat sa nagkадaiyang programa nga gipahimutang sa PILIPINA, nga gikan sa mga modyul sa *Strengthening Women's Empowerment at the Local Level (SWELL)*, *Women's Empowerment in the Barangays (WEB)* ug dinha sa duha (2) ka pagbansay nga gidumala niadtong tuig 2012 alang sa mga *local duty bearers* gikan sa piniling siyudad ug munisipyos sa Lanao del Sur ug Agusan del Norte, ubos sa proyekto sa *Paz y Desarrollo (PyD) Regional Programme on Gender Equality in Political Participation (GEPP)*.

Usa pud kini ka paningkamut ginamit ang Cebuano-Bisaya nga bersyon uban ang paglaum nga makab-ot ang halapad nga manambongay, ilabina sa nagkadiyang hut-on sa katilingban.

Ang unang modyul mao ang mahitungod sa *Basic Gender Sensitivity* nga gikutlo gikan sa komon nga basihan sa pagbansay nga gipasiugdahan sa nagkadiyang pundok sa kababainhan ug mga batid sa pagbansay sa *Gender*.

Ang ubang mga modyul gikutlo gikan sa PILIPINA WEB nga pagbansay nga manwal, samtang ang ubang mga sesyon bahañ sa *gender and development (GAD)* maoy gikan sa mga nagkادaiyang balasahon sa PYD-PILIPINA GEPP nga pagbansay.

UNSAON ANG PAGGAMIT NIINING MANWAL

Kini nga manwal alang sa mga *trainers* sa nagkадaiyang pundok ug indibidwal nga interesado sa pagpadayon sa paglihok sa isyu sa *gender* dinha sa lokal nga katilingban. Ang mga modyul ug mga aktibidades niini sa matag *module* naga sunod sa *psychological* ug *logical* nga dagan. Ang gisugyot nga mga disenyo sa pagbansay ang gibutang dinha sa Annex 1. Ang kadugayon sa panahon nga gitagana sa matag bahin sa pagbansay mahimong mainat segun sa ang-ang sa kahibalo, kahanas ug oryentasyon sa mga partisipante dinha sa 1) isyu sa, 2) ang lokal nga pagdumala, ug ang 3) katilingbanong adbokasiya.

Alang sadugang nga mga kalihukan ug kahibalo sa tema, palihug tan-awa ang pahina nga naghisgot ug tinubdan ug reperensya.

Ang kini nga manwal maoy usa ka kinasingkasing nga kontribusyon sa PyD ug PILIPINA dinha sa paghimo'g agi-anan alang sa pagpagahum sa mga kababainhan. Gilauman nga ubay-ubay pang mga babaye ang mabansay ug molihok sa mga kawsa nga mahinungdanon alang kanila ug sa ilang mga katilingban.

MODYUL 1

Basic Gender Orientation Training (BGOT)

**Sesyon 1: Pasiunang
Paghisgot sa Konsepto sa
Sex ug Gender**

- A. Sex ug Gender
- B. Ang Proseso sa Gender
Socialization ug
ang mga Gendering
Institutions
- C. Sexual Division of Labor

**Sesyon 2: Ang Kahimtang
sa Kababainhan dinya
sa Nasyonal ug sa Tibook
Kalibutan**

**Sesyon 3: Timailhan
sa Di-Makatarungang
Pagtagad Ngadto sa mga
Kababainhan**

**Sesyon 4: Paglantaw ug
Baruganan sa Usa ka
Makiangayong Katilingban
para sa Kababainhan**

PASIUNANG PAGHISGOT SA KONSEPTO SA SEX UG GENDER

MGA TUMONG

- Aron mapasibaw sa mga partisipante ang ilang hunahuna mahitungod sa unsa ang pagkalahi ug panagsama sa babaye ug lalaki;
- Ang pagpadayag sa diperensya tali sa *sex ug gender*; apil usab kung gi-unsafe sa mga lalaki ug babaye ang pag-angkon sa mga rolyo, tahas ug mga kinaiya nga gisangon kanila sa katilingban.

A. *SEX ug Gender*

PASIUNANG BULUHATON

Pagbansay – Pagpalutaw sa Kalainan ug Panagsama sa Kalalakinhan ug Kababainhan

Gihangyo ang mga partisipante sa paghimo ug duha ka pundok. Ang matag pundok gihatagan ug usa ka *manila paper* ug *marker* diin ang mga sakop niini magsulat ug daghan nga mga posibleng kinaiya, kalidad, hiyas, rolyo ug mga aktibidades diin nahilambigit sa mga anaa sa hut-on sa mga kalalakinhan (*himoон kini sa unang pundok*) ug ang ikaduhang babin sa *blackboard* ihatag usab sa usa ka pundok diin himoon nila ang paglista sa tanang kinaiya, kalidad, hiyas, rolyo ug mga kalihukan sa mga kababainhan sulod sa napulo ka minutos. Kung mahuman na ang gitakdang panahon, ang tigpasayon mogiya sa mga partisipante kung unsa niini ang para lamang sa mga lalaki ug unsa usab ang para sa mga babaye, ug unsa ang puwedeng mahimo sa lalaki ug sa babaye.

Ang kadtong mga dili ma-*interchange* tali sa duha ang maong gilinyahan.

Kini usa ka *sample output* nga nagpaila sa pagka-managsama ug kalainan sa babaye ug lalaki

Babaye (Female)

Lalaki (Male)

metikulosa hilakon mag-uuma <u><i>egg cell</i></u>	<i>business-minded</i> maginoo macho may kahibalo
<u>nagpasuso</u> sensitivo nanghipos nagaluto	naay tumong bakla nay bigote maskulado
<u>nagasabak</u> <u>nagapanganak</u> tikasan <i>self-reliant</i>	kusgan malibog kusog motrabaho Pangulo/líder
tig-embalsamo <i>independent shock absorber</i>	<u>semilya</u> <u>otin</u> malihim bastos piloto <i>seaman</i>
housewife <i>executive director</i> naga-atiman	nagapanghihi sa pader baga'g nawong kawatan isog
<i>thoughtful</i> emosyonal mataray pangit	<u>nagapabuntis</u> <i>playboy</i> kugihan <i>resourceful</i> buotan
mapagmahal manggihatagon buotan kugihan	emosyonal bakakon mahigugmaon emosyonal
maulawon naay mascara <u>naga-regla</u> daginotan	<i>construction worker</i> mason gahi'g ulo mapagmahal
naay gatas ang suso <i>nurse</i> nagalaba taga-badyet	naay bayag haligi sa pamilya naay balahibo romantiko
mahinhin <u>fallopian tube</u> <u>ovary</u> mapahiubsanon	

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Ang **Sex** maoy panaglahi sa kababainhan ug kalalakinhan tungod sa ilang kinatawo (*biological*) ug *physiological* nga timailhan. Kini binase dinha sa pisikal nga kinaiya ug ang gamit sa ilang kinatawo. Dili kini puwedeng magkinabyohan tali sa duha ka **SEXES**. Dili kini ma-usab pinaagi sa panahon ug kahimtang.

Kinatawo (Biological) ug Physiological nga kalainan sa babaye ug lalaki

<i>Primary determinants of SEX-Derived from Nature</i>	Babaye	Lalaki
<i>Kinatawo (Reproductive/sexual organ)</i>	<i>Bisong (Vagina)</i>	<i>Otin/buto (Penis)</i>
<i>Unsay Gamit Niini (Reproductive Function)</i>	<i>Egg cell Obaryo, uterus</i>	<i>Sperm cell/testes</i>
<i>Hormones</i>	<i>Estrogen Progesterone</i>	<i>Testosterone Androgen</i>
<i>Secondary sex characteristics</i>	<i>Dako'g suso Nagapasuso Lapad ug hawak</i>	<i>Ubos and tingog Adam's apple</i>
<i>Chromosomes</i>	<i>XX</i>	<i>XY</i>

2. Ang **Gender** sa laing bahin, maoy gidikta sa kultura o katilingban; naglangkob kini sa mga kinaiya nga pwedeng makambyo tali sa duha ka *sexes*; mausab sila segun sa panahon ug kahimtang. Dinha sa Vietnam, pananglitan, ang mga kababainhan gikuha nga makatrabaho isip mga *construction workers*, dili susama sa Pilipinas diin ang *construction work* para lamang gayud sa mga kalalakinhan. Ang mga kinaiya sa mga babaye dinha sa panahon sa Pilipinas nga wala pa masakop adunay kalainan niadtong panahon nga gisakop na kita, kansang adunay kalainan dinha sa mga pamatasan sa karon nga henerasyon. Makita usab ang kinaiya sa mga lalaking Pilipino nga managsama sa mga kababainhan nga makita kung anaa sa nagkadaiyang rehiyon.

3. Isip pagsumada, ang **SEX** ug ang **GENDER** mailhan dinya:

Sex	Gender
<i>Biologically determined</i> (kinatawo)	<i>Socially-determined</i> (kultura/katilingban)
Naandan/nahatag gikan pa sa pagka-bata	Nahuptan/natun-an
Dili na makambyohan/dili na mausab	Dunay mga kausaban
Alang sa tanan ug bisan asa nga lugar	Segun sa lugar ug panahon

Definition:

Sex

Mao ang *genetic* ug *pisikal* o *biological* (kinatawo) nga pag-ila para maklaro kung siya usa ka babaye o lalaki.

Gender

Kini ang ginadikta nga mga rolyo ug responsibilidad sa katilingban ngadto sa babaye ug lalaki binase sa maong dapit. Ang *Gender* mahimong matun-an ug mausab sa gitakdang panahon. Ang *Gender* nagahisgot sa nagkadaiyang mga rolyo, pamatasan ug kinaiya nga gihatag ngadto sa babaye ug lalaki subay usabsa kultura. Dunay duha ka *gender*: *masculine* alang sa mga lalaki ug ang *feminine* alang sa babaye.

B. Ang Proseso sa *Gender Socialization* ug ang mga *Gendering Institutions*

PASIUNANG BULUHATON

Panday-Buhat/Workshop: *Gendering Institutions*

Ang mga partisipante pagabahinon sa mga pundok, diin matahasan sila ug usa ka institusyon (pananglitan: eskwelahan, pamilya, media, simbahon/o uban pang mga pundok). Ang mga grupo gihatagan ug instraksyon nga *mag-brainstorm* mahitungod sa naandang mga practices, pagtuo, bili, kinaiya mahitungod sa rolyo sa mga babaye ug lalaki o relasyon nga ginapakylap niining mga katilingbanong gambahay. Ang ilang paghatag sa taho pinaagi sa *creative presentations* (i-drama ba kini nila, i-awit, o ipasundayag ngadto sa ubang pundok).

MGA PUNTOS- HISGUTANAN

1. Ang proseso sa pagtoon ug paghupot sa ilang nasabtan nga mga gawi o paghuna-huna, pagbat, ug mga kinaiya segun sa na-aprobahan sa katilingban o kultura sa matag *gender* mao kana'y giingon nga "*gender role socialization*." Sa laktod nga pagkasulti, ang *gender socialization* nagahisgot sa pagpataas sa kaamgohan o pagsabot sa usa ka tawo, kung unsa ang iyang lihok nga himoon aron mapakita kung unsa siya nga matang sa *gender* sulod sa katilingban.
2. **Ang pagsabot sa mga rolyo sa gender** nagasugod dinya sa sayo pa sa pagkabata. Ang resulta, mao ang rolyo sa *male gender* ug *female gender* napahitabo na.
 - Ang rolyo sa *female gender* ang ginapakita dinya sa konsepto sa "*femininity*" ug dinya sa pamatasan sa pagka-masinugtanon, pagka-buotan ug mahigugmaon.
 - Ang *male gender roles* ang ginapakita usab pinaagi sa konsepto sa "*masculinity*" ug gitan-aw dinya sa pagka-dominante ug pagka-agresibo.

Ang pagkahon sa rolyo sa *gender* maoy ginapatuman dinya sa katilingban. Kini ang gipangdikta sa atong mga hunahuna nga dili na angayan ipangutana, mga imahe nga atong ginahimo sa matag adlaw –adlaw isip babaye ug lalaki.

3. Adunay upat ka **proseso nga milangkob dinya sa pagtoon sa bata mahitungod sa pag-ila sa iyang pagkatawo** (Ruth Hartley):
 - ***Manipulation***
Adunay lahi nga pagdala ang mga tawo sa batang babaye ug batang lalaki, bisan pa gani ang mga bagong natawo nga bata. Mas gilarawan ang pisikal nga pagtagad ang mga lalaking bata; ug ang mga batang babaye mao usab ang paggamit sa pulong.
 - ***Canalization***
Ginadirekta ang pagmatuto sa mga kabataan ngadto sa mga matang sa mga dulaan nga ginahatag sa mga bata binasi sa unsay ginadikta sa katilingban sama sa: ang gagmayng batang lalaki ginahatagan dulaan nga pang-giyera, mga sakyanan ug dulaang de-makina, samtang ang mga batang babaye ginapadula sa mga manyeka, balay-balay ug lutuanan nga dulaan.
 - ***Verbal appellation***
Kini usa ka pagmatuto nga nagasulti ngadto sa kabataan kung unsa ang pamatasan ug unsa usab ang gipaaboit gikan kanila: Pananglitan niini-ang mga batang lalaki kinahanglan maisugon, dili angayang mohilak kung masakitan; samtang ang batang babaye ginasultihan kanunay nga magpabiling gwapa ug dili kahibalo nga mangaway sa iyang mga higalang bata.
 - ***Activity exposure***
Ang mga bata gihatagan ug panahon sa pagtan-aw ug paghimo'g mga trabahoong nga alang kanila sama sa: ang batang babaye ang gitahanan nga motabang sa ilang mga inahan dinya sa trabahoong pambalay ug pag-atiman sa ilang mga manghud; ug ang mga batang lalaki ang gidasig nga modula ug motrabaho gawas sa ilang balay.
4. Ang paghatag sa mga tahas ngadto sa partikular nga rolyo sa mga kalalakinhan ug mga kababainhan ang ginapadayon pa gayud sa gitawag nato nga mga **katilingbanon ug kulturanhong mga gandalay**. Pananglitan niining mga katilingbanong gandalay mao ang mga mosunod:
 - Ang mga **eskwelahan** pinaagi sa ilang mga libro ug mga *visual aids* nga nagmantala sa pagkahon sa rolyo sa *gender*; ang *gender tracking* sa ilang mga *subjects* ug kurso.
 - Ang **medya**, nga nagapakita sa kanunay sa mga hulagway sa mga kababainhan isip mga asawang martir, biktima sa mga pagpangabuso ug usahay mga kontrabidang ikaduhang asawa; samtang ang mga kalalakinhan ginahulagway nga mga propesyonal, isog, determinado ug bayolente.
 - Ang **relihiyon** pinaagi sa iyang mga relihiyosong kamandoan, mga kalagdaan, ug mga pagtulun-an sa mga relihiyosong kalalakinhang lideres.
 - Ang **mga pinulungan**: nga bisan pa ang mga Pilipino kanhi nga wala pa'y ginamit nga mga termino mahitungod sa *gender*, aduna nay mga pagyaga-yaga ginamit ang mga pulong nga dili masabtan sa mga kababainhan sama sa "wala kay bayag o balls" ug nagpasabot nga walay kaisog nga tawo, o kaha ang kini nga pinulungan mahitungod sa pagpataas sa ihi, ang pagpasabot niini mao ang tawo nga hawod o bantugan.

C. *Sexual Division of Labor*

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Ang pinakabug-at nga mensahe nga ginapakita sa katilingban subay sa sosyal ug politikanhong gandalay, mao ang sexual division of labor or "***productive-reproductive divide***."
 - Ang **Produksyon** mao ang pagmugna ug mga produkto ug pagbuhat sa mga serbisyo nga naay bugti nga suhol pinaagi sa salapi. Aduna kini ekonomikanhon ug katilingbanong bili ug kini pinaagi sa bayad. Ang produksyon ang gilantaw nga maoy natad alang sa mga kalalakinhan lamang.
 - Ang **Reproduksyon** nga matang, naglangkob dili lamang ang pagsabak o pagpanganak, apan apil na dinihi ang pagmatuto, ug pagdumala sa banay, bisan pag kini importante dinya sa pagpalig-on sa pamilya, apan gitan-aw kini nga walay ekonomikanhon ug katilingbanong bili. Ang Reproduksyon gitan-aw nga trabaho lamang sa mga kababainhan.

2. Ang **isyu sa gender** ming-resulta tungod kay sa tinuod lang aduna usab kita'y mga kababainhan nga anaa ming-apil sa natad sa produksyon. Makita sila dinya sa mga pabrika, plantasyon o mga opisina, mingtrabaho sila aron adunay madugang nga kita ang pamilya o bisan gani modawat ug walay-suhol nga pagtrabaho dinya sa mga bukid apan wala kini gihataga'g pagtagad sa katilingban.
3. Ang **sexual division of labor** makita usab diha sa mga kalihukan sa komunidad o mga politikanhon hisgutanan diin ang natad sa produksyon nga gitawag nga katilingbanong natad, ang mga kalalakinhan lamang ang gi-ila nga mga nagahimo'g mga desisyon; ug ang reproduksyon o pribadong aspeto gi-ila nga maoy kalihukan sa mga kababainhan, diin bisan pag naga-apil-apil sila sa katilingbanong kalihukan isip mga boluntaryo, sumpay ra gihapon kini sa pagdumala sa kalihukang panimalay.

ANG KAHIMTANG SA KABABAIGHAN DINHA SA NASYONAL UG SA TIBOOK KALIBUTAN

TUMONG

- Makita ug masayran ang mga tinood nga impormasyon ug mga datos mahitungod sa kahimtang sa kababainhan sa tibook kalibutan ug sa nasud Pilipinas.

PASIUNANG BULUHATON

Pagtuki sa Mga Balita/Ads

Hangyoon ang mga partisipante sa paggunting sa mga sinulat nga mga balita, artikulo, *advertisements* o bisan unsang mensahe nga nagahisgot sa kahimtang sa mga kababainhan sa nasud. Tahasan sila nga maghimo ug usa ka “*collage*” o tinapok nga mga hulagway ug ipasabot ang ilang presentasyon ngadto sa pundok. Agi’g pagsu-mada, ang tigpasayon mohimo sa iyang pagtimbang-timbang segun sa mga nakuhang impormasyon gikan sa pundok.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

- Sumala sa istatistiko, nga gikan pa sa *United Nations*, adunay mga **kababainhan** sa tibuok kalibutan nga:
 - Nagatrabaho sulod sa 67% ka oras nga gitagana sa pagtrabaho;
 - Naay kinitaan nga mokabat lamang sa 10% nga kita;
 - Adunay 2/3 nga mga *illiterate* o wala kaeskwela ;
 - Ug nakapanag-iya lamang ubos sa 1% nga propriedad o kabantagan.
- Kini nga mga istatistiko nagapadayag nga adunay **kalainan sa isyu nga gender**:

Kahimtang	Isyu sa Gender
<ul style="list-style-type: none"> • Sa 900 ka milyon nga wala ka eskwela o <i>illiterates</i> • 130 ka milyon ang <i>out-of-school</i> nga mga kabataan • 100 ka milyon mga <i>primary school dropouts</i> • 1.3 bilyon nga mga kabus • <i>HIV infection</i> sa mga kabatan-onan • Ang pagpanarbahao sa kababainhan • <i>Labor force participation</i> • Ang kita sa mga kababainhan kung itandi ang kita sa mga kalalakinhan • <i>Managers</i> • <i>Parliament</i> o Kongreso • <i>Executives</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • 65% niini mga kababainhan • 70% niini mga babaye • 66 % niini mga babaye • 70% niini ang mga kababainhan • 66% niini mga babayeng batan-on sa nagkadiiyang rehiyon • 66% niini ang walay suhol • 40% ang mga kababainhan ang nanarbahao • 60-70% niini ang mga kalalakihan ug adunay 30-40% lamang ang kinitaan sa kababainhan • 14% lamang ang mga babaye nga <i>managers</i> • 10% lamang ang mga kababainhan

3. Mga Istatistiko Mahitungod sa Pilipinong Lalaki ug Babaye

→ Populasyon, Pamilya ug Banay

- Ang **National Statistics Office (NSO)**, nagtala nga adunay 92,097,978 ang kapupud-an kaniadtong Mayo 1, 2010, diin adunay 50.4 ka porsyento ang mga kalalakinhan ug 49.6 ka porsyento ang mga kababainhan. Ang *sex ratio* nahimutang sa 102 nga mga lalaki sa matag 100 ka mga babaye. Gamay ra ang ligas sa kadaghanon sa *sex ratio* nga adunay 101 nga mga lalaki sa matag 100 ka babaye niadtong tuig 2000.
- Ang Pilipinas ang ika-12 nga nasod sa tibook kalibutan, ikapito sa Asya ug ikaduha sa *Southeast Asia*, nga pinakadaghing katwahan.
- Niadtong tuig 2010, adunay daghang mga babaye (50.3%) kumpara sa mga lalaki (49.7%) nga anaa sa hustong pangidaron sa pagboto.
- Ang 2008 **National Demographic and Health Survey (NDHS)** nagsapakita nga ang mga babaye nga naa sa hut-ong sa kabus nga banay adunay mas daghang mga anak kumpara sa mga anaa sa arang-arang nga kahimtang. Ang *wealth index* naglarawan nga ang mga kababainhan nga anaa sa kabus nga pamilya adunay mga anak nga moabot sa 5.2 matag babaye kumpara sa arang-arangan nga babaye nga moabot ug 1.9 ka mga bata. Kini nga mga datos ubos ra nga kadaghanon ikumpara niadtong 2003 *NDHS* nga adunay 5.9 ug 2 niini mga anak nga babaye.
- Ang resulta nagpakita usab nga ang mga kababainhan nga naka-eskwela sa elementarya ang nakabaton ug mga 4.5 ka mga anak, doble sa *total fertility rate (TFR)* niadtong mga naka-eskwela sa kolehiyo nga adunay 2.3 ka mga anak ra. Sa tuig 2003 *NDHS*, ang numero mingtaas sa 5.3 ug kabahin niini adunay 2.7 mga anak nga babaye.
- Binase usab sa tuig 1970 ug 2009 ang numero sa pamilya diin ang nangako nga mahimong “*head of the family*” mga kababainhan ang mingtaas dyutay. Ang resulta sa sensus sa kapupud-an ug ubang pag-ihap sa mga pamilya ang nagapakita ug taas nga dugang dinya sa kadaghanon sa mga babayeng nangulo sa banay: 10.00 ka porsyento niadtong tuig sa 1970; niadtong 1990 adunay 11.3 ka porsyento, 1995 adunay 12.2 ka porsyento; niadtong 2000 adunay 13.5 ka porsyento; ug 15.4 ka porsentyo niadtong 2003; ug adunay 16.6 sa tuig 2008 ug sa 2009 adunay 21.2 ka porsyento.

→ Partisipasyon sa mga Kababainhan Dinha sa Politika ug Pagdumala

- Niadtong Mayo 2010 ang *automated national and local elections* ang napahitabo. Dinihi gipakita nga adunay **18.4 ka porsyento sa elected posts ang gidaugan sa mga kandidatang babaye**; sa 2007, adunay 17 ka porsyento. Ang kontribusyon sa mga kababainhan sa aktwal nga mingboto sa kinatibukang numero sa rehistradong botante, ubos lamang (49%) kumpara niadtong 2007 nga adunay 50% ang resulta ug niadtong 2004 adunay 51%.
- Sa pagkakaron, ang **ika-16 nga Kongreso** ang naay pinakadaghan nga babaye: unom (6) sa matag 24 (25%) sa Senado ug 79 ka babaye sa katibuk-ang 289 ka miyembro sa Kamara de Representante. Apan hangtud karon, wala pa gyud naka-abot sa *critical mass* nga 30% ang nakalingkod nga mga kababainhan.

Kadaghanon sa Napiling Kababainhanug Kalalakinhan Subay sa Posisyon, Tuig ug Sex

	1995		1998		2001		2004		2007		2010		2013	
	B	L	B	L	B	L	B	L	B	L	B	L	B	L
Presidente	0	1	0	1	-	-	1	0	1	0	0	1	0	1
Bise-Presidente	0	1	1	0	-	-	0	1	0	1	0	1	0	1
Senadores	4	24	4	24	3	24	4	23	4	23	3	23	6	24
Kongresista	24	221	27	220	36	211	37	236	52	269	65	285	79	289
Gobernador	9	67	13	65	15	62	15	62	16	65	16	64	18	62
Bise-Gobernador	11	65	9	69	10	67	7	71	13	67	10	70	11	69
Board Members	76	596	93	629	120	607	124	623	125	635	120	614		
Mayor	136	1,469	233	1,374	241	1,301	244	1,352	274	1,320	294	1,210	332	1,259
Bise-Mayor	135	1,470	174	1,433	192	1,356	222	1,375	230	1,365	245	1,260	265	1,325
Konsehal	1,834	11,255	2,139	11,007	2,198	10,467	2,251	10,891	2,329	10,797	2,314	10,103	2,668	10,498

Various Sources: COMELEC, Filipino Women in Politics by Melanie Reyes

Legend: B – babaye; L – lalaki

- Ang partisipasyon sa mga kababainhan dinya sa **judiciary** adunay pagkataas. Niadtong tuig 2007, adunay 32 ka porsyento sa kinatibuk-ang *incumbent judges*: dinya sa *first ug second level courts*, apil na sa *Shari'a courts*, diin adunay 33 ka porsyento ang pagkataas niadtong 2008, ug 33% niadtong 2009 ug 34% niadtong 2010.
- Ang mga kababainhan ang nagalihok karon sulod sa burukrasya ilabina sa teknikal o ikaduhang ang-ang.** Ang 2004 nga datos sa *Civil Service Commission (CSC)* nagpakita nga adunay 1.31 ka milyon ang kinatibuk-ang kawani sa gobyerno, ug adunay 58.7% niini ang mga kawaning kababainhan.
- Ang mga kababainhan nga anaa sulod sa burukrasya nagahupot sa posisyon nga teknikal nga kawani ug ang mga kalalakinhan ang matawag nga mga *clerks, managers ug executives*.

→ **Panglawas ug ang Pagplano sa Pamilya**

- Ang **Family Health Surveys (FHS)** nga gihimo sa *National Statistics Office (NSO)* niadtong 2011 naghisgot nga sa matag 100,000 nga *live births* adunay 221 ka mga babaye ang namatay tungod sa pagsabak o human sa pagpanganak. Ang *ratio sa maternal deaths* ngadto sa *live births* mingsaka niadtong 2011 guikan sa *estimated 172 deaths* nga guiingon sa *National Demographic and Health Survey (NDHS)* niadtong 1998 ug 209 niadtong 2009.
- Ang 22% nga pagkunhod niadtong 1990 *baseline* ug ang pag-ubos sa *maternal mortality ratio* ang matawag pa nga layo pa nga makab-ot kung aduna pay 53 ka mamatay nga inahan; nga unta mapaubsan pa segun sa *MDG target* sa 2015.

→ **Pamuo ug Pagpanarbahó**

- Ang **Labor Force Survey (LFS)** niadtong Oktubre 2013 naghisgot nga adunay pagtaas sa *Labor Force Participation Rate (LFPR)* alang sa mga kababainhan nga mikabat ug 49.8% (gikan sa 49.7% niadtong 2012) ug gamay nga pag-ubos alang sa mga kalalakinhan nga ming-abot sa 78.1% (gikan sa 78.3% niadtong 2012).

- Ang 2011 nga **Survey on Overseas Filipinos (SOF)** nga gimugna sa *National Statistics Office (NSO)* gibana-banaan nga adunay kinatibuk-ang total na 2.22 ka milyon nga *Overseas Filipino Workers (OFWs)* nga nanarbaho sa nagkalain-laing dapit sa kalibutan. Adunay 7.9 ka porsyento ang katas-on sa mingaguing tuig nga ningkabat ug 2.158 milyon ka OFWs.
- Sa 2.22 ka milyon nga OFWs sa 2012, **adunay 1.072 ka milyon nga babayeng OFWs o 48.3% ug adunay pagtaas sa 3.9% gikan 1.032 ka milyon nga mga OFW nga babaye niadtong 2011.**
- Ang babayeng nanarbaho isip mga OFWs sa tuig 2012, mga batan-on pa kaysa mga kalalakinhan. Adunay 61.4 ka porsyento sa kababaihang OFWs nga nagpangidaron sa 15 ka tuig hangtud 34 ka tuig samtang adunay 48.2 ka porsyento ang lalaking OFWs ang managsamang edad.
- Ang 2012 ug ang 2011, adunay pagtan-aw nganong ang mga Pilipino nga nagtrabaho sa laing nasud ubos ang pagtan-aw kanila. Sa tuig 2012, adunay 55.5% nga babayeng OFWs ang gitawag nga *unskilled workers*. Sa laing bahin, adunay gibana-bana nga 46.4% ka mga lalaking OFWs sa 2012 ug 47.3% sa 2011 ang gitawag nga *trades and related workers/plant and machine operators and assemblers*.
- Ang mga salapi nga gipadala nga gikansa babayeng OFWs sa tibook kalibutan adunay ubos nga kita kung ikumpara sa mga lalaking OFWs. Sa kinatibuk-ang gipadalang salapi nga mikabat sa Php 165.6 ka bilyones niadtong 2012, adunay 32.3 ka porsyento (Php 55.5 ka bilyon) ang gikan sa mga babayeng OFWs. Niadtong 2011, adunay 30.6 ka porsyento o Php 42.8 ka bilyones ang gikan sa mga babayeng OFWs nga nagagikan sa Php 156.3 ka bilyones nga *remittances* sa OFWs nga gikan sa babayeng OFWs.

→ **Edukasyon**

- Ang 2008 ***Functional Literacy, Education and Mass Media Survey (FLEMMS)*** nagpakita nga sa 68 milyon ka mga Pilipino, 10 ka tuig ug taas pa niadtong 2008, adunay 95.6 ka porsyento ang gitawag nga *literate*. Ang *basic literacy rate* dinya sa mga kababainhan adunay 96.1 samtang ang mga kalalakihian adunay 95.1%.
- Ang *functional literacy* dinya sa mga kababainhan sa susamang panahon taas ang gidaghanon ug adunay 88.7% kung itandi nimo sa mga lalaki nga adunay 84.2 ka porsyento lamang.
- Ang ***Gender Parity Index (GPI)*** nga gihimong himan sa pagtimbang-timbang sa kalainan tali sa babaye ug lalaki nga nagpatala adunay 101 nga estudyanteng babaye sa matag 100 ka mga batang lalaki nagpaka kini nga mas daghan ang mga babaye ang naka-eskwela sa elementarya kaysa mga lalaking naga-eskwela sa maong panahon.
- Sa tuig 2010-2011, ang *completion rate* sa mga babaye dinya sa *elementary level* miabot ug 77.14 ka porsyento (77 ka mga estudyanteng babaye sa matag 100 nga babaye) samtang ang mga lalaki nakahuman lamang sa 67.65 ka porsyento (68 ka mga estudyanteng lalaki sa matag 100 ka estudyanteng lalaki) nga adunay 1.14 GPI (114 ka mga babaye sa matag 100 ka mga lalaking estudyante).
- Mas taas ang *completion rate* sa mga babayeng estudyante sa *secondary level* nga miabot ug 80.27 ka porsyento (80 ka mga estudyanteng babaye sa matag 100 nga babaye) samtang ang mga lalaki nakahuman lamang sa 69.88 ka porsyento (70 ka mga estudyanteng lalaki sa matag 100 ka estudyanteng lalaki) nga adunay 1.15 GPI (115 ka mga babaye sa matag 100 ka mga lalaking estudyante).
- Alang sa *school year* 2006-2007, ang natala nga numero sa mga estudyante dinya sa *government Madrasah Elementary School* mingkabat sa 240,072 ka mga estudyante. Ninghisgot kini ug 2 ka porsyento nga pagtaas. Ang mga estudyanteng babaye adunay 126,213 o 52.57% samtang ang mga lalaki adunay 113,859 o 47.43 ka porsyento. Ang kadaghanon sa *high school students* sa *Madrasah* ubos kung ikumpara sa elementarya. Ang natala nga numero adunay 34,241 ka mga kababainhan nga 57.24 ka porsyento samtang ang mga kalalakihian adunay 42.76 ka porsyento.
- Sa susamang *school year*, ang kadaghanon sa mga estudyante sa elementarya, nga anaa sa *indigenous peoples* ming-abot sa 337,616 o 3% sa kinatibuk-ang *enrollment* sa *elementary level*. Adunay ubos nga natala sa pundok sa kababainhan kung itandi sa mga kalalakinhan nga mingkabat sa 167,500 o 49.65%. Adunay *high school record* nga nag-ingon nga 86,771 ka mga estudyante and anaa sa *indigenous peoples* diin 53.76 ka porsyente o 46,644 ang mga kababainhan.

- Alang sa *higher education enrollment* niadtong 2005-2006, adunay katunga sa kadaghanon ang mga babayeng estudyante nga mingkabat sa 54.48 porsento kumpara sa mga kalalakihan nga mga estudyante nga adunay 45.52 ka porsyento sa kinatibuk-ang *enrollees* nga 2,483,645.

→ **Pagdagmal Batok sa mga Kababainhang Pilipino**

Pisikal nga Pagdagmal

- Ang NDHS nagpadayag nga **usa sa matag 5 ka mga babaye nga nag-edad 15-49 nakasinati'g pisikal nga pagdagmal gikan sa edad nga 15**; 14.4 ka porsyento sa minyong babaye ang nakasinati sa pisikal nga pagpang-abuso gikan sa ilang mga bana, ug adunay 1/3 o 37% sa mga bulag nga babaye o biyudang babaye ang nakatagamtam sa pisikal nga pagdagmal, ug nagapakita nga ang pagdagmal ang nahimong hinungdan sa panagbulag o *annulment*.

Sexual Violence

- Adunay usa sa matag 25 ka mga kababainhan nga nagpangidaron sa 15-49 nga nakasinati ug primerong pakighilawas nga pinugos o *forced sexual intercourse*.

- **Sa matag napulo ka babaye nga nag-edad 15-49 anyos, adunay usa ang nakasinati ug sexual violence.**

Spousal Violence (Pagdagmal nga nasinati gikan sa ilang kapikas sa kinabuhi)

- Emosyonal ug uban pang matang sa *non-personal violence* ang komon nga tipo sa *spousal violence* nga nasinati sa 23% sa mga minyong babaye. Usa sa matag 7 ka minyong babaye ang nakasinati sa pisikal nga pagdagmal sa ilang mga bana samtang adunay 8% ang nakasinati ug *sexual violence* gikan sa ilang mga bana.

VAW (Violence Against Women) nga mga kaso nga natala ngadto sa *Philippine National Police (PNP)*

- Sa tuig 2013 ang kadaghanon sa mga kasos sa VAW nga natala ngadto sa *Philippine National Police (PNP)* ming-taas sa 49.4% gikan niadtong 2012 nga taho. Ang pagtaas sa mga kasos gitan-aw matag unom ka tuig gikan niadtong 2001 hangtud 2006.
- Ang taho sa 2013 nga mikabat sa 23,865 ang pinakataas nga numero sa kasos sa VAW sukad niadtong 1997.
- Ang pagtaas o pag-ubos sa VAW nga panghitabo sa nasud nagadepende sa mga impormasyon nga ming-abot sa kapulisan o PNP.
- Sulod sa napulo (10) ka tuig gikan 2004 hangtud 2013, **ang average violations sa Republic Act 9262 (Anti-Violence Against Women and their Children Act) ang anaa sa unang ang-ang o adunay 57% sa nagkadaluyang VAW nga kategorya** sukad sa iyang implementasyon niadtong 2004.

Annual Comparative Statistics on Violence Against Women (2004-2013)

Reported Cases	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rape	997	927	659	837	811	770	1,042	832	1,030	1,259
Incestuous Rape	18	46	26	22	28	27	19	23	33	26
Attempted Rape	194	148	185	147	204	167	268	201	256	317
Acts of Lasciviousness	580	536	182	358	445	485	745	625	721	1,035
Physical Injuries	3,553	2,335	1,892	1,505	1,307	1,498	2,018	1,588	1,744	3,564
Sexual Harassment	53	37	38	46	18	54	83	63	41	196
RA 9262	218	924	1,269	2,387	3,599	5,285	9,974	9,021	11,531	16,517
Threats	319	223	199	182	220	208	374	213	240	426
Seduction	62	19	29	30	19	19	25	15	10	8
Concubinage	121	102	93	109	109	99	158	128	146	199
RA 9208	17	11	16	24	34	152	190	62	41	45
Abduction /Kidnapping	29	16	34	23	28	18	25	22	20	23
Unjust Vexation	90	50	59	59	83	793	183	155	156	250
Total	6,271	5,374	4,881	5,729	6,905	9,485	15,104	12,948	15,969	23,865

Source: Philippine National Police-Women and Children Protection Center (WCPC)

- **Ang Rehiyon 6 (Western Visayas) ang adunay taas nga nataho nga kasos sa VAW gikan sa Enero hangtud Disyembre 2013 nga mikabat sa 4,833 ka mga natala nga mga kasos o 20.3 ka porsyento sa kinatibuk-ang taho nga mga kasos sa tibook nasud.**
- **Ang Rehiyon XI (Davao) ang mingsunod sa kadaghanon nga mga kasos sa VAW nga miabot sa 4,411 o 18.5%; ug gisundan sa Rehiyon 7 (Central Visayas) nga adunay 3,460 mga natala nga kasos o 14.5 ka porsyento.**
- **Ang Autonomous Region of Muslim Mindanao (ARMM) ang adunay ubos nga nataho nga kasos sa VAW nga mikabat lamang sa 86 ka mga kasos niadtong 2013, apan nay pagtaas sa 400 ka porsiyyento gikan sa 2010 nga aduna lamang 21 nga kasos.**

TIMAILHAN SA DI-MAKATARUNGANONG PAGTAGAD NGADTO SA MGA KABABAINHAN

TUMONG

- Pagpalalom sa pagsabot sa mga partisipante mahitungod sa isyu sa *gender* pinaagi sa pagpakita niini dinha sa nagkadaiyang matang sa di-makatarunganong pagtagad ngadto sa kababainhan.

PASIUNANG BULUHATON

Video film showing- Manifestations of Gender Bias - A Lecture-Concert by Inang Laya

Ang salida moabot sa 1½ ka oras dinha sa iyang presentasyon sa nagkadaiyang timailhan sa di-makatarunganong pagtagad ngadto sa mga kababainhan, ginamit ang mga awit/imahe ug lecture. Ang tigpasayon mohimong mog-amit niini nga salida aron mapakita ang tibook nga timailhan sa di-makatarunganong pagtagad ngadto sa mga kababainhan ug aron ang mga partisipante makahatag sa ilang mga opinion o ilang mga gibati tali sa maong salida; Pagsumada pagkahuman o kaha mahimong awit o imahe lamang ang ipakita ug maghatag sa iyang *lecturette*.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

- Marginalization (Gipadaplin).** Ang ekonomikanhong pagtagad sa mga katungod sa mga kababainhan ang wala nahatagan ug gimbug-aton o pag-ila. Kini makita dinha sa musonod nga panghitabo:
 - Ang mga babaye wala nahatagan ug pag-ila sa iyang voluntaryong paglihok;
 - Ang mga kababainhan ang wala kahatagi'g higayon sa paghupot ug pagtagamtam sa mga tinubdan ug benepisyoo;
 - Ang mga kababainhan wala kahatagi'g hustong suholan sa hustong bili sa pagpanarbaho;
 - Sa pagpang-empleyo: Kanunay maulahi nga dawaton sa trabaho; apan unang mapalagpot sa iyang serbisyo.
- Subordination (Kanunay taga-sunod lang o segundaryo nga pagtagad).** Gitan-aw nga ang kanunay naga-dominar dinha sa politikanhon ug katilingbanong aspeto mao man ang mga kalalakinhan ug kini makita dinha sa:
 - Posisyon: pipila lamang sa mga kababainhan ang naa sa politika ug mas daghan ang mga lalaki nga naghupot sa posisyon sa pagdesisyon;
 - Estado: ang mga kababainhan ang gitawag nga *weaker sex*;
 - *Decision-making*: ang mga kababainhan ang walay labot sa proseso sa pagplano ug paghimo'g desisyon;
 - Nakita kini dinha sa proseso sa *socialization* (o guikan pa sa gagmay pang mga bata kung gui-unsafe ang mga babaye sa pag-atiman/pagtratar).
- Gender Stereotypes (Ang pagkahon sa rolyo sa mga kababainhan).** Kini ang gitawag nga "fixed" o dili ikapangutana nga mga pagtuo-tuo o imahe nga ginadala na sa likod sa mga hunahuna mahitungod sa mga kalalakinhan ug kababainhan, nga patuman gikan pa sa nangaging henerasyon ug sunod pang henerasyon.
- Multiple Burdens (Daghing Palas-anon).** Ang mga kababainhan ang adunay mga rolyo nga ilang ginahimo:
 - Sa panimalay: ang *reproductive* nga trabahoan o pag-atiman sa panimalay/kabataan;
 - Sa trabahoan: *productive* nga rolyo, dugang kita para makatabang sa kinitaan sa panimalay;
 - Dinha sa katilingban – ang pagpadayon sa pagdumala sa katilingban ug politikanhong rolyo kansang wala sila gilantaw nga kabahin sa mga pag-desisyon, ug wala gihataga'g pagdayeg ang mga voluntaryong serbisyo alang sa panglawas ug sanitasyon, "tig" sa katilingban.

5. ***Violence Against Women (VAW) (Pagdagmal batok sa mga kababainhan).***

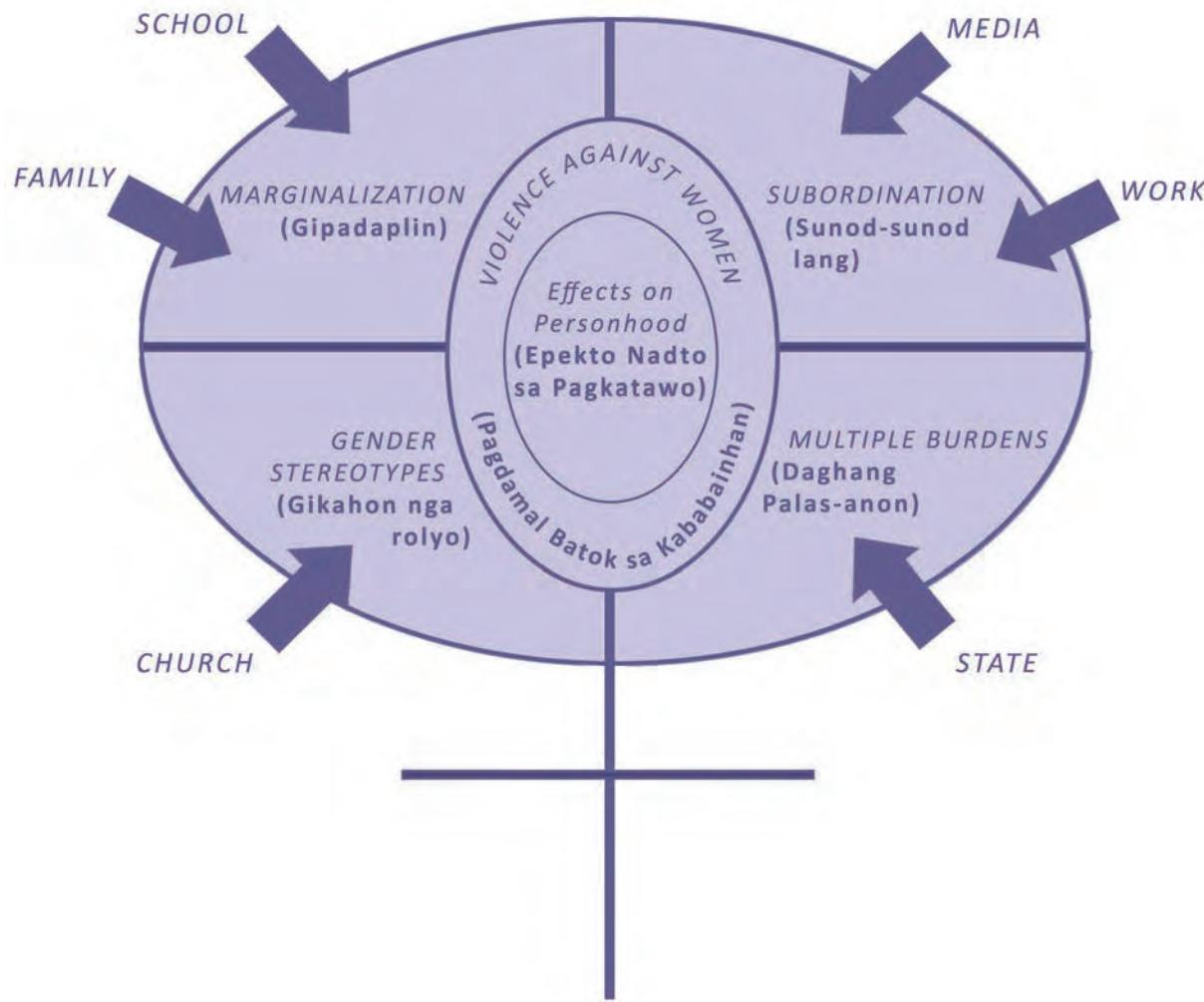
Ang mga lain-laing porma sa VAW uban ang:

- paglugos (*rape*)
- *incest*
- pagkulata (pisikal nga pagdagmal) o *spouse battering*
- *sexual harassment*
- ug uban pang matang sa pagdagmal ug diskriminasyon

6. ***Personal. Effects on Personhood (Epekto/Resulta ngadto sa Kaugalingong Pagkatawo)***

- Ubos ang pagtan-aw sa kaugalingon
- Walay igong katakus sa pagpanalipod sa kaugalingong lawas

7. ***Ang nagkadaiyang matang o porma sa gender bias*** mahisumada kini sa usa ka presentasyon. Ang simbolo sa krus maoy nagalarawan sa mga sakripisyos sa mga kababainhan dinya sa ilang hilum nga pagpas-an sa matag adlaw. Kini usab ang simbolo sa mga kababainhan.

PANGLANTAW UG BARUGANAN SA USA KA MAKIANGAYONG KATILINGBAN PARA SA KABABAIGHAN

TUMONG

- Pagdasig sa mga partisipante nga makahimo ug makapadayag sa mga basihanang ug paglarawan sa makiangayong pagtagad nga katilingban.

PASIUNANG BULUHATON

Mural-Making - "The Possible Dream"

Pagpasundayag sa pito ka minuto nga *animation film*, “*The Impossible Dream*.” Kini nga sine-sine mahitungod sa usa ka babaye nga naga-antus sa nagkadaibyang matang sa di-makiangayong pagtagad sa balay ug sa iyang gitrabahoan, ug siya nangandoy sa usa ka ideyal nga sitwasyon sa kinabuhi. Ang matag pundok sa mga partisipante hatagan ug usa ka *craftpaper* ug uban pang *art materials*, aron makamugna sila ug usa ka paglarawan o dibuho aron maipakita nila ang usa ka panglantaw sa usa ka *gender-fair society* o makiangayong pagtagad nga katilingban, ug kini ilang ipakita sa tibook pundok. Human maghatag sa ilang taho ang nagkadaibyang pundok magtinabangay aron mahusa ug maporma ang ilang paglarawan. Ang tigpasiugda/resource person mosumada sa bug-at nga mga puntos nga gihisgutan sa presentasyon ug ikonekta kini ngadto sa mga prinsipyos sa usa ka makiangayong pagtagad nga katilingban.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

Timailhan sa Di-Makatarunganong Pagtagad ngadto sa Kababainhan	Baruganan sa usa ka Makatarunganong Katilingban Alang sa Kababainhan
1. <i>Marginalization</i> (Pagpadaplín)	<ul style="list-style-type: none"> → Hustong suholan sa trabaho sa hustong bili → Ekonomikanhong kagawasan o <i>Economic independence</i> → Ekonomikanhong kahigayunan
2. <i>Subordination</i> (Sunod-sunod/walay labot sa desisyon)	<ul style="list-style-type: none"> → De-kalidad nga partisipasyon dinya sa pagdesisyón → Pag-ila sa ilang kapasidad ug katakus
3. <i>Multiple Burdens</i> (Daghing Palas-anon)	<ul style="list-style-type: none"> → Pagtinabangay dinya sa pagmatuto sa ilang mga anak → Pagtinabangay sa buluhaton sa balay → Kalingkawasan sa pagkahon sa rolyo/tahas
4. <i>Gender Stereotyping</i> (Pagkahon sa rolyo)	<ul style="list-style-type: none"> → <i>Non-sexist child rearing</i> → <i>Non-sexist language</i>
5. <i>Violence Against Women</i> (Pagdagmal batok sa Kababainhan)	<ul style="list-style-type: none"> → Kalingkawasan batok sa pagdagmal/diskriminasyon → Kalingkawasan sa unsa mang matang sa pagdagmal
6. <i>Effects on Personhood</i> (Epekto ngadto sa Pagkatawo)	<ul style="list-style-type: none"> → Pagpalambo sa Kaugalingong Pagkatawo → Pagkontrol sa kaugalingong Lawas

Ang Personal Usa ka Politikal

MODYUL 2

Politikanhong Oryentasyon Alang sa mga Pangulong Kababainhan/Pagpalig-on sa Kagahuman sa mga Kababainhan Dinha sa Lokal (POWER/SWELL)*

Sesyon 1: Nganong Kababainhan, Unsang Matang sa Politika?

- A. Ang Kahimtang sa Politika sa Pilipinas
- B. Mga Gender Isyu sa Politika
- C. Nganong Kababainhan?
- D. Panglantaw sa Bag-ong Politika
- E. Mga Pamaagi ug Istratehiya Aron Makab-ot ang Panglantaw

Sesyon 4: Lokal nga Pagplano ug Pagbadyet Alang sa Kalambuan

- A. Ang Proseso sa Lokal nga Pagplano alang sa Kalambuan
- B. *Local Budgeting Process*

Sesyon 2: *Transformative Leadership*

Sesyon 3: Mga Probisyon sa Local Government Code (LGC) sa 1991 Bahin sa Partisipasyon sa Kababainhan

* Political Orientation Of Women Leaders/ Strengthening Of Women Empowerment At The Local Level

NGANONG KABABAINHAN, UNSANG MATANG SA POLITIKA?

MGA TUMONG

- Pagpagwas gikan sa mga partisipante mahitungod sa ilang mga gibati ug nabatasan, panglantaw ug mga obserbasyon mahitungod sa dagan sa politika;
- Pagpataas sa ilang pagkabana o kaamgohan mahitungod sa dili maayo ug ang limitasyon sa kasamtangang sistema sa politika; apil na usab ang kakulang sa representasyon sa kababainhan bisan pag naghupot na sa posisyon ug matang sa ilang mga katilingbanong desisyon.

A. Ang Kahimtang sa Politika sa Pilipinas

PASIUNANG BULUHATON

Shopping List

Ang mga partisipante gihatagan ug pipila ka minuto sa pagsulat dinya sa ilang kwaderno o papel:

- ✓ Tulo ka mga kinaiya nga makita sa naandang politiko?
- ✓ Tulo ka mga kinaiya sa politiko nga makita nga dili tradisional;
- ✓ Tulo ka butang mahitungod sa politika sa Pilipinas nga wala nila nauyunan;
- ✓ Tulo ka butang mahitungod sa politika sa Pilipinas nga angayang himoon ug ipadayon.

Mohangyo ug mga moboluntaryo gikan sa mga partisipante diin mopaambit sila sa ilang tubag dinya sa pundok. Ang tigpasayon o *resource person* gamiton ang ilang mga tubag isip unang puntos sa diskusyon mahitungod sa kasamtangang kahimtang sa pamulitika sa Pilipinas.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Una mosugod sa paghisgot sa rolyo sa mga kababainhan dinya sa pag-umol sa bag-ong politika, gikinahanglan manukad sa pagtuki sa kasamtangang kahimtang sa **politika sa Pilipinas**.
 - Ang **unang kahimtang** nagahisgot mahitungod sa tinubdan sa politikanhong gahum: ang sistema sa politika binase sa mga bahandianong banay nga mga politiko, diin ang politika usa ka pamaagi aron makahupot pa sila ug dugang bahandi. Usa ka matang sa pamulitika diin ang mga banay nga mga elitista, ug mayoridad ang mga lalaki ang nagadumala nga walay klarong sistema sa partido, walay klarong oposisyon o kakontra ug walay tinuuray nga basihan alang sa pagmugn'g koalisyon.
 - Ang **ikaduhang kahimtang** nagahisgot sa matang sa pagpadagan sa piniliay: grabeng tikas, paggamit sa 3 ka Gs (*guns, goons ug gold*) ug 2 ka Vs (*violence ug ang vote-buying*), anaa usab ang pagtaktok sa kaubanang kandidato, ang paggamit ug *nuisance* nga kandidato, *flying ug ghost voter*, pagmani-obra sa mga boto sa dili kabalo magsulat ug magbasa, pagkawat ug pag-ilis sa mga kahon sa balota, dili hustong pag-ihap o "dagdag-bawas" panahon sa pag-inihapay, ug ang pagpugos ug pagpanghulga batok sa mga magtutudlo aron sila mouyon nga imaniobra ang resulta sa kanbasing. Pinaagi sa *automated elections* nga nagsugod niadtong 2010, kining mga panghitabo mingkunhod. Apan kusog gihapon ang pagpalitanay ug boto ug nagka-grabe pa, diin gigamit sa mga politiko ang kawad-on sa mga botante ug ang ilang kakulang sa kahibalo nga ang ilang boto sagrado ug dili angayang ibaligya pinaagi sa salapi; apil na dinihi ang pagpanghulga aron makakuha lamang ug boto. Ang pagboto binase sa praktikal ug hinanaling makuha nga benepisyo, ug ang mga botante walay igong kaamgohan sa ilang mga katungod ug mga kaakuhan.

- Ang **ikatulong kahimtang** adunay kalambigan sa matang sa panggamhanan: walay unod nga mga panaad o walay pagsunod sa ilang gisaad ngadto sa katawhan sa panahon nga nangampanya pa sila, *absentee* ug *long-distance* nga napiling opisyales o wala nagpirmi sa ilang lugar; dinihi makita usab nga ang gihatagan ug gimbug-aton sa pagpili mao ang kadugayan na sa pagka-politiko ug usa siya ka kandidatong lalaki kaysa iyang abilidad o katakus sa pagdumala; mga projekto ug programa nga wala nahisubay sa pagtubag sa mahinungdanon ug pasiunang panginahanglan sa katawhan, ang tinubdan nga makuha sa gobyerno ug ang iyang publikong buhatan gigamit alang sa iyang personal nga interes, ug ang kakulang sa mekanismo sa kaakuhan o *accountability* tali sa opisyales ug iyang katawhan.
2. **Gamay lamang sa mga kababainhan ang nakahupot sa posisyon sa pagdesisyon.** Bisan pa gani nga nagakataas ang kadaghanon sa mga kababainhang nga napili panahon sa piniliay, wala gihapon kini ming-abot ug 30% nga representasyon diin maoy usa sa mga basihanang ug gihangyo sa *United Nations*. Apil na usab dinihi nga gitan-aw ang mga kababainhan nga ming-apil sa pamulitika nga mga *stop-gaps* o ka-relyebo sa ilang mga amahan o bana o uban pang mga paryente nga mga lalaki.

B. Mga Gender nga Isyu sa Politika

PASIUNANG BULUHATON

Panday-Buhat

Ang mga partisipante bahinon ngadto sa pundok nga adunay 5 hangtud 7 ka sakop niini, aron paghisgot sa mga isyu, mga butang ug mga rolyo nga kasagarangang ginahukman o ginahimo na sa mga kalalakinhan ug kababainhan sa matag aspto: dinya sa pamilya, mga katilingbanong pagdumala sa mga kalihukan ug hisgutanan, agrikultura/pagpanguma ug uban pang ekonomikanhong panginabuhi, apil na usab ang dinagkong hisgutanan sa mga isyu (sama sa istraktura sa simbahan ug gobyerno).

Ang matag pundok mopresenta sa resulta sa ilang diskusyon gamit ang usa ka format. Human ang tanang pundok nakapresenta na, ang tigpasiugda mangutana sa partisipante kung aduna ba silay nakita nga “*gender-based pattern*” dinya sa paghimo’g desisyon. Gihatagan ug pahimangno ang mga partisipante nga ilang tan-awon balik ang gihimong desisyon sa duha ka sektor (kababainhan ug kalalakinhan) dinya sa mga aspetong gilatid.

Format alang sa Pagtaho: *Gender Patterns* sa Paghimo’g Desisyon

	Kababainhan	Kalalakinhan
Pamilya		
Katilingbanong politika ug mga kalihukan		
Agrikultura/ubang ekonomikanhong Aktibidades		
Ang Dakong Bahin sa Katilingban (apil na ang simbahan ug gobyerno)		

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Ang politika nga adunay gender nga panglantaw nakita nga ang “*sexual division of labor*” o ang “*productive-reproductive divide*,” maoy usa ka dakong babag sa politikanhong partisipasyon sa mga kababainhan.
 - Ang produksyon maoy paghimo’g mga kabtangan ug serbisyo alang sa pagpamalitay. Kini ginabayaran pinaagi sa salapi, mao nga gi-ingon kini nga bililhon sa katilingban. Ang produksyon gitan-aw nga nahisulod sa publikong natad, kini ang gitan-aw nga alang sa mga kalalakinhan samtang ang reproduksyon gibutang nga pribado ug maoy natad sa mga kababainhan.

- Kini nga pagtan-aw naglangkob sa politikanhon ug katilingbanong kalihukan diin ang mga kalalakinhan maoy nagdominar sa pagpangulo ug naghupot sa taas nga ranggo o posisyon, samtang ang mga kababainhan ang natahasan sa mga voluntaryong trabaho ug gihatagan ug ubos nga pagtagad dinya sa ekonomikanhon ug politikanhong aspeto sa kinabuhi.
2. **Mga babag ngadto** sa politikanhong pagpagahum sa mga kababainhan ug ang paggamit sa katungod sa pagdumala:
- Ang pagpadayon sa pagpasunod sa **tradisional nga mga “gender roles”**:
 - Ang pagkahon sa mga rolyo sa kababainhan isip mga sakop lamang ug dili mga pangulo
 - Ang pamilya mao ang gihatagan ug guimbug-aton o prayoridad sa mga kababainhan
 - Ang mga kababainhan walay igong katakus nga mangulo
 - Ang natad sa pampubliko alang lamang sa mga kalalakinhan
 - Ang pagkahon sa mga posisyon nga abli sa mga kababainhan sama sa pagka-kalihim (*secretary*) o tresurera
 - Ang dobleng palas-anon maoy nagbabag sa politikanhong partisipasyon sa mga kababainhan
 - Ang sobrang buluhaton sa mga kababainhan dinya sa paghupot sa pagpangulo nga posisyon
 - Ang mga *institutional barriers* o mga babag nga gipahamtang dinya sa katilingbanong aspeto:
 - Ang kakulang sa *political will*
 - Ang kakulang sa gimbag-on sa kababainhan dinya sa pagsuporta sa politika
 - Ang presensya sa *all boys network*
 - Dili managsamang matang sa paghupot o pagkuha sa tinubdan aron masuportahan ang kandidatura sa politika
 - Ang “*winner-take-all*”, usa ka matang sa sistema sa pagkuha sa boto, kabahin gihapon sa kakulang sa politikanhong pagpasunod o kamandoan.

C. Nganong Kababainhan?

PASIUNANG BULUHATON

Brainstorming Session - “Ingon sila nga ang mga kababainhan”

Gihangyo ang matag partisipante nga isulat sa usa ka papel ang mga nagkadaiyang mga hiyas nga makita o maanaa sa kababainhang lideres, tigdumala o babayeng politiko. Pagkahuman, gihangyo ang matag usa nga isulat didto sa pisara ang ilang tubag nga gikategoriya isip negatibo ug positibong mga kinaiya sa babayeng mangulo. Unya, pundokon sila ngadto sa 5-8 ka mga sakop matag pundok, ug i-hatag sa matag pundok ang matang sa pamatasan o kinaiya o hulagway nga nabutang sa pisara. Dinha sa maong pundok ilang hisgutan kung unsaon ang mga negatibong imahe ug panglantaw sa kababainhan nga mausab o makorekan ug ang mga positibong imahe o hulagway ang angayan pang palig-onon o ipadayon.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Adunay bug-at ug mahinungdanong kontribusyon ang mga kababainhan dinya sa pag-usab sa hulagway sa politika. **Ang tanang mga isyu o hisgutanang gikinahanglang tan-awon nga mga isyu sa mga kababainhan:** a) adunay panaglahi nga kasinatian ang mga kababainhan dinya sa matag isyu; b) ang mga kababainhan adunay nagkadaiyang prayoridad o pagtagad tungod kay gikahon na sila sa tradisional nga rolyo nga mao ang pagmatuto ug pag-alima sa mga anak ug ang ilang pamilya, ug gihatagan sila'g pagtugot sa pagpagawas sa ilang emosyon ug pagbatì nga wala nasinati sa mga kalalakinhan; c) ang mga kababainhan kabahin sa matag sektor, d) ang mga kababainhan adunay pamaagi sa pagmugna'g alternatibong solusyon sa ilang mga suliran/problema.

2. Ang gobyerno mahimong mosuporta, ang mga kalalakinhan mahimong maka-alyado o bisaan pa gani ang matawag nga mga kampyon, ang mga ahensya nga adunay pundo nga sarang ikatabang, apan sa katapusan, kinahanglan gayud nga ang mga **kababainhan** ug walay si bisaan kinsa - ang mohimo ug magduso sa ilang politikanhong adyenda, ug magpalig-on sa ilang mga katakus sa pag-apil sa bag-ong kalibutan sa politika.
3. Adunay pagahimoon nga paghukom ang sektor sa mga kababainhan aron mahuptan ang tibuok ug makiangayong partisipasyon pinaagi sa pagpakaylap ngadto sa ubang sektor ug pagseguro nga ang ilang panginahanglan mahatagan ug hinanaling pagtubag.
4. Ang kagustuhan sa mga kababainhan alang sa representasyon dili mao ang pagpuli sa lugar sa mga kalalakinhan apan ang paghimo ug mga **espasyo tali sa babaye ug lalaki aron mapalig-on pa ang ilang katakus ug paghupot ug usa ka panagtinabangay** nga maoy motubag sa mga hagit nga nahimutang sa bag-ong milenyo.
5. Ang politikanhong kagahuman sa kababainhan maoy usa ka mapadayunong hagit, kung gustohan nato nga ang atong kaugmaon magdala ug maayong resulta, kamugnaan, pagkatibuok ug ang pakig-uli o rekonsilyasyon.
6. **Ang mga argumento sa United Nations alang sa partisipasyon sa kababainhan dinha sa politika ug paghimo'g mga desisyon**, guihimoan ug usa ka pagtoon sa nga guinganlan ug "Women in Politics and Decision-Making in the Late 20th Century" ug kini ang maong lima ka mosunod nga mga argumento:
 - **Demokrasya ug pagka-makiangayon.** Ang demokrasya nagahangyo sa kaangayan dinha sa representasyon; walay tinuod nga demokrasya kung ang kababainhan makita nga wala kahatagi sa katungod sa paghupot ug gahum;
 - **Pinasubay sa balaodnon.** Ang kawalay-representasyon o ubos nga representasyon sa mga kababainhan makapahuyang sa prinsipyo nga nabutang dinha sa sistemang demokrasya;
 - **Ang dili-managsamang interes o panginahanglan.** Diin ang mga kababainhan ang mas nakaamgo ug nakahibalo sa ilang gikinahanglan, mao nga sila ang angayan mosulti, moduso ug mopasibaw niini;
 - **Ang pag-usab sa politika.** Ang mga babayeng politiko, kung ubay-ubay ang ilang kadaghanon o numero, makahimo sa pag-usab sa panglantaw ug mapalapad pa ang natad sa politika. Ang mga kababainhan adunay kritikal nga pagbatí mahitungod sa tradisional nga matang sa politika: nasentro lamang kini sa pipila ka tawo ang nagahupot sa gahum ug pagdesisyón ug anaa lamang sa mga inilang mga tawo nga bahandianon ug makina-admanon;
 - **Ang hustong paggamit sa mga "human resources."** Ang mga kababainhan naglangkob sa katunga sa kapupud-an sa kalibutan nga naghupot sa potensyal nga talento ug abilidad. Ang dili pag-apil kanila dinha sa paghupot sa gahum o dili pagbutang kanila dinha sa posisyon aron mapa-usbaw ang proseso o dagan sa politika dili matawag nga epektibo ug kini maka-apekto sa kalambuan sa kinatibuk-ang katilingban.
7. **Unsa ang rolyo sa mga kababainhan dinha sa pag-usab sa dagway sa politika?**
 - Ang mga botante nagapangita sa kahanas sa pagpangulo nga kasagarang makit-an sa mga kababainhan sama sa pagka-maloloy-on ug pagbatí sa uban, pagsuporta sa mga katawhan, kaligdong, walay pagpihig sa pagtagad sa katawhan, kooperasyon, matinagdanon ug malangkubon. Ang paghatag ug gimbug-aton niining mga hiyas ug kalidad, ang anaa sa mga kababainhan, **ug makatabang kini sa pag-usab sa dagway sa politika** gikan sa matang sa pag-inilugay sa gahum, pagka-hari-harion, ang kadaugan ngadto lamang sa kung kinsa naggamit ug salapi aron makapalit sa boto sa katawhan.
 - Ang mga kababainhan naandan nang napadaplin ug adunay pagbabag kanila nga mabutang sa sentro sa gahum. Tungod niining panghitabo, **ang mga kababainhan nakamugna sa usa ka panglantaw binase sa pakiglambigitay ug pakighiusa.** Kini nga pamaagui makatabang sa pag-usab sa pagpadagan sa karaang pamilitika.
 - Ang isyu nga maoy naghimo sa sosyal nga hisgutanan sa milenyo gitawag nga mga **isyu sa kababainhan** sama sa mga katungod sa kabataan ug pamilya, kinaiyahan, kalinaw, pag-atiman sa panglawas, kaangayan ug managsamang pagtagad.

D. Panglantaw Sa Bag-Ong Politika

MGA TUMONG

- Paglarawan sa mga elemento sa matang sa politika nga gusto natong mugnaon ug ang pagpakaylap niini;
- Ang pagpadayag nga adunay panginahanglanon sa mga kababainhan nga mosalmot sa politika.

PASIUNANG BULUHATON

Pagpadayag sa Atong Panglantaw

Bahinon ang mga partisipante ngadto sa pundok nga adunay sobra sa 5 ka mga sakop. Hatagi ang matag pundok ug usa ka sinulat ug hinan-ay nga mga pagpadayag mahitungod sa politika. Ipaila-ila usab ang maong himoonon pinaagi sa mubong sumada sa mga suliran o problema ug isyu sa politika (sa walang bahin ubos niini). Ang tahas sa matag pundok mao ang pagpaskil sa tuong bahan sa *vision statement* nga motubag sa mga isyu ug problema. Paghatag ug mga *clues* aron mapasayon ang proseso.

Comparison ng Tradisyonal ug Bag-ong Politika

Tradisyonal nga Politika	Bag-ong Politika
Ang kakulang sa partisipasyon ug representasyon sa mga kababainhan	Ang makiangayong pagtagad tali sa babaye ug lalaki
Ang presensya sa <i>all boys network</i>	Adunay balanse sa numero Panaghiusa sa gahum ug kaakuhan
Ang gahum isip pag-kontrolar o pagdominar	Ang gahum usa ka pagpalingkawas o gahum kauban ang uban
Husto ug epektibo	Maki-angayon ug pagtan-aw sa hanginahanglan
Ang pagtagad alang sa kaugalingong interes	Pagtagad alang sa kaayohan sa tanan/Ang paghatag sa serbisyo
<i>3Gs: Guns, Goons and Gold</i> (pusil, paggamit ug mga pribadong army o gang, paggamit sa bahandi/salapi)	Kalinaw
Giyera ug panagbingkil	
Ang mga kalamboan nga naghimo'g kadaut ngadto sa kinaiyahan ug sa mga batakang sektor ug lokal nga patigayon	Malahutayong kausbawan/kalamboan
Hakog/dalo	Pagtagad, paghinatagay ug pag-amuma
MGA PROSESO	
Ranggo	Malangkubong Partisipasyon
Pagtikas/Paglingla	Limpyo
Hilum /Gitago	Sihag/klaro
<i>Winner-takes-all</i> (ang nakadaug ra'y mabulahan)	Makapakusog/makapalig-on/makahatag kagahuman
MGA INSTITUSYON/GAMBALAY/ISTRAKTURA	
<i>Top-down</i>	Makiangayon
<i>Bureaucratic/daghang red tape</i>	Andam manubag Adunay kaakuhan

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Nganong Politika?

- Hangtud dili mahiusa ang politikanhong kusog sa mga kababainhan, ang dili paghan-ay sa ilang adyenda, ang dili pagduso ug kababainhang kandidato ug ang dili pagpaambit sa ilang tahas aron mausab ang politika, kutob na lang gayud ang mga kababainhan sa pagyangungo ug paghangyo sa mga patriyarkanghong pangulo o mga kalalakinhan nga dunay gahum.
- Bisan pa sa tanang mga katuigan dinha sa pagmugna'g mga pagbansay kung unsaon sa pagpataas ang ilang kaamgohan ug pagpalambo sa mga kahanas – dinha sa pagpaningkamot nga mawagtang ang mga pagpanamastamas batok sa mga kababainhan ug ang pagpanguna sa mga programa sa pag-amuma ug pagmatuto sa mga kabataan, mga *micro-enterprise* ug uban pang mga kalihukan, ug ang pagpresenta sa mga adyenda sa Kongreso ug sa uban pang hawanhan sa pagpanaghisgot, dili gihapon makadugang sa kausaban sa istruktura sa politika kung ang mga kababainhan nalimtan ug wala naapil dinha sa bug-at nga HISGUTANANG GAHUM.
- Adunay mga limitasyon o babag sa pag-organisa nga gilatid dinha sa nasudnong balaod ug mga polisiya. Pananglit niini, mao ang pagduso sa mga isyu sa *reproductive rights* ug *Violence Against Women (VAW)* o bisan gani ang paghangyo sa polisiya alang sa nasudnong kausbawan, dili mahimong mapadayon ug mapalahutay kung walay paningkamot mismo sa pag-usab sa mga nasudnong balaod ug polisiya ang sektor sa kababainhan.

2. Unsa Nga Matang sa Politika?

- Ang politika nanukad gikan sa relasyon sa gahum nga nagadagan sa personal ngadto sa katilingbanong pagdumala sa nasyonal ug internasyonal nga pundok.
- Ang politika dili mao ang katapusan nga solusyon nga motubag sa pasiunang panginahanglan ug sa mga isyu sama sa pagpanaraho, edukasyon, panglawas ug pagpanamastamas batok sa mga kababainhan.

3. Unsang matang sa politika ang apilan o sudlan sa mga kababainhan?

The Asia Pacific Women's New Paradigm for Change in the 21st Century

Ang Politika nga DUNAY KAUSABAN ug MAKAPAUASAB

ADUNAY KAUSABAN tungod kay...

mogamit kini sa gahum aron makahimo'g kabag-ohan, nga moumol sa katawhan,
ug maghimo ug mga komunidad;

dili kini alang sa mga bahandianon apan kini adunay pagmalangkubon sa mga istruktura ug mga proseso ug kini naghatag gimbug-aton sa mga kabus nga sektor sama sa mga kabus nga mga kababainhan nga anaa sa kalungsuran ug kabaryohan apil na ang mga kababainhang lumad;

MAKAPAUASAB tungod kay...

aduna kini oryentasyon alang sa kausbawan, binase sa isyu ug pagtubag sa relasyon tali sa babaye ug lalaki; nangita usab kini ug ekonomikanhong, sosyal ug politikanhong kaangayan tali sa babaye ug lalaki ug sa ubang mga sektor, ug pagtukod sa katilingban nga makiangayon, tawhanon ug dinha sa malahutayong pagpuyo.

Ang kababainhan sa rehiyon sa Asia-Pasipiko, magmugna sa usa ka panglantaw dinha sa usa ka matang sa sistema sa politika nga tinibuok, hiniusa, ug naghatag ug kalig-onan sa kinabuhi.

E. Mga Pamaagi Ug Istratehiya Aron Makab-Ot Ang Panglantaw

MGA TUMONG

- Ang pag-ila sa mga kongkreto ug mabuhat nga mga kalihukan nga mahimo sa indibidwal o pundok aron makab-ot ang panglantaw sa usa ka politika nga dunay kausaban.

PASIUNANG BULUHATON

Strategy Charade

Bahinon ang mga partisipante ngadto sa 3-4 ka pundok. Ang matag pundok bahinon isip mga botante, tagakampanya, kandidato ug mga *advocates* ug maghisgot ug maghimog mga kalihukan, istratehiya ug mga aksyon aron makab-ot ang panglantaw sa bag-ong politika. Ang matag pundok magbahinay sa ilang mga kaugalingon ngadto sa 2 ka pundok. I-arte sa Pundok A ang mga pulong nga adunay koneksyon sa istratehiya sa politika (dili pwede isulti ang pulong); samtang ang Pundok B maoy motubag sa pulong. Ang pundok nga daghang husto ang mga tubag maoy modaog.

MGA PUNTOS- HISGUTANAN

- Ang sumunod nga mga **istratehiya nga mahimong magamit aron pagpalig-on sa partisipasyon sa mga kababainhan dinya sa politika** mao ang: politikanhong pag-organisa, politikanhong edukasyon, pagmugna'g koalisyon, adbokasiya; ang pag-apil dinya sa politikanhong pagbansay o panahon sa piniliy sama sa pagkabotante, pagpangampanya, *supporter, mentor o adviser* ug modagan isip kandidata.
- Mga istratehiya alang sa pag-usab sa politikanhong bili o prinsipyo/adyenda.** Pag-usab sa mga panglantaw aron mahatagan ug gimbug-aton ang mga prayoridad:
 - Usa ka epektibong estratehiya mao ang malahutayong **adbokasiya sa pagpasibaw sa mga panginahanglan sa mga kababainhan** ug ang peminstang panglantaw dinya sa tanang hut-ong sa institusyon o gambahay, ma-publiko man o pribado.
 - Networking** ug *alliance-building* sulod ug gawas sa gobyerno nga adunay dobleng epekto dinya sa pagpakaylap sa adyenda sa mga kababainhan. Malampuson ang mga organisasyon sa mga kababainhan dinya sa pagpamugna sa ilang mga adyenda kung adunay pakiglambigit sa uban pang hisgutanan sa nagkadaiyang pundok sa kababainhan.
 - Ang **lobbying** o ang pagduso sa ilang mga adyenda aron mahisgutan – Ang mga organisasyon sa mga kababainhan nakakat-on sa paggamit niining pag-*lobby* uban ang nagkadaiyang pundok. Minggamit usab sila sa nasyonal, rehiyonal ug internasyonal nga mga kumperensya aron mapakaylap ang ilang mga panginahanglan ug maduso isip hisgutanan sulod sa kumperensya. Ang mga isyu nga giduso nahimong tuburan sa pagmugna'g politikanhong plataporma ug mga kamandoang ehekutibo ug katilingbanong polisiya.
- Istratehiya alang sa prosesong kausaban dinya sa pagdumala**
 - Open forum** ug ang pagmugna ug sihag, malangkubon ug gawasnong proseso aron pagseguro nga adunay partisipasyon ug pagpagawas sa nagkadaiyang panglantaw. Ang diskriminasyon dili mahitabo kung ang proseso sa pagdumala abli, malangkubon ug dunay partisipasyon.
 - Ang paglambigit** sa ginagmay (*micro*) tali ug dinagko (*macro*)- ang mga kabus nga hut-ong ug ang naa sa nasyonal nga lebel. Ang taas-ubos, ang de-ranggo ug makinaadmanon nga proseso sa politikanhong pagdumala gitian-aw nga dili kini mao ang anaa sa peminstang panglantaw.

4. Istratehiya sa pag-usab sa mga institusyon o mga gambahay

- Dinha sa panimalay, **ang pagpaambit sa gahum ug responsibilidad** nakahatag sa daku-dako nga pagpaambit ngadto sa halapad nga natad sa kaakuhan (sama sa gitawag nga *flexi-time, paternity leave* alang sa mga kalalakinhan kansang mga asawa nanganak, ug ang *leave* sa mga bana aron mo-apil sa ilang mga asawa sa pagpanarbaho sa gawas sa nasud).
- Dinha sa hut-ong sa *civil society*, **ang kausaban niini nangakahitabo sa nagkadaiyang mga nasud**, sama sa mga *civilian governments* nga bag-o lamang minghupot sa gahum, pananglitan, ang *South Africa* ug *Brazil*. Sa pagtubag sa gamut- hinungdan mao ang dili makiangayon nga pagtagad ug ang dili managsamang kaangayan, mao nga ang mga *trade union* ug mga *non-government organizations* miggamit sa katilingbanong pag-organisa ug pamaagi sa pagpataas sa ilang pagpakabana dinha sa mga nagkadaiyang mga isyu ug suliran nga apektado ang ilang sektor.

TRANSFORMATIVE LEADERSHIP

TUMONG

- Pagpadugang sa pagpaketabana sa mga partisipante mahitungod sa alternatibong matang sa pagpangulo.

PASIUNANG BULUHATON

Kinsa ang Imong Ideyal nga Lider?

Ang mga partisipante gibahin ngadto sa gagmayng pundok aron mahisgutan ang mga kalidad o hiyas sa usa ka ideyal o maayong pangulo o lider. Mahimo usab nilang ipaambit dinya sa tagsa-tagsa ang pangalan sa mga tawo nga ilang gitan-aw nga maayong lideres. Pagkahuman sa gagmayng diskusyon sulod sa pundok, gihangyo sila nga ilang i-presenta ang ilang minggawas nga panaghisgot – pinaagi sa usa ka drama, o pagguhit o ang paghimo'g manikin nga ilang gibistihan segun sa ilang gustong mga hiyas sa usa ka lider.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Ubay-ubay na sa mga *social scientists* ang nakadiskubre nga **ang dominanteng matang sa pagpangulo ang dili na angayang gamiton** aron pagtubag sa mga suliran ug isyu nga gina-atubang sa tibuok kalibutan.
2. Ang karon nga matang sa pagpangulo, nga gitawag nga **“Alpha” o adunay pagka-masculine nga tipo sa pagpangulo**, gihulagway nga adunay paggamit sa pagtuki, paggamit ug mga rason ug ang kadaghanon.
3. Ang **“Transformational Leadership” o “Beta”** nga istilo sa liderato ginahulagway isip nga:
 - Malangkubon, pag-apil sa kadaghanan, ug adunay pagkonsultahay sa katawhan;
 - Pagdasig ug pagka-abli sa kaugalingon ug adunay pagtinabangay;
 - Ang pagpunting dinya sa pagmugna'g mga *network* o panaghiusa kaysa mga tinagsa ugelistang/pribadong pundok sa katawhan; adunay klaro nga hiniusang panglantaw ugkatuyuan;
 - Pagpaambit sa nagkadaiyang bili ug ang pagka-malungtaron niini;
 - Paghiusa tali sa mga katawhan ug kanasuran;
 - Ang pagsinaligay sa mga katawhan dinya sa kinaiyahan;
 - Nagapangita ug kausaban sa maayong pagdumala kaysa paggamit ug pagpanglupig opagkontrolar sa ginsakupan;
 - Ang mga nangulo o mga lideres nagapasiugda ug nagadasig sa katawhan sa ilang partisipasyon, pagpaambit sa mga impormasyon ug ang pagpa-apil sa katawhan dinya sa paghimo'g mga desisyon;
 - Ang mga suliran ug ang mga solusyong nagasukad sa paglantaw nga mahinungdanon dinya sa proseso ug resulta.

4. Pagkumpara sa Tradisyunal ug Feminist Leadership

Pagdumala nga Tradisyonal nga Pagpangulo	Bag-ong Matang sa Pagpangulo (Feminist Leadership)
Katuyuan : pagkontrolar; ang rolyo sa paghatag ug mga kasuguan	Katuyuan: kausaban tigpasayon/pagtimon
Ranggo; <i>hierarchy</i>	Pakiglambigit/koneksyon/networking
Kahibalo sa tanang tubag	Pagpangutana sa hustong pangutana
Nagamando	Pagpagahum
Pag-imposar ug disiplina	Basihanan sa maayong modelo sa pagpangulo
Naga-imposar ug respeto	Paghataq- bili sa pagkaamamugnaon
Mahadlok ang katawhan	Gustong ang mga tawo mopasibaw sa ilang mga hunahuna
Silot	Paghataq espasyo sa kalamboan/Unsa ang akong maalagad kanimo/paggagawas sa maayo sa kaugalingon
Dili gustong mahatag impormasyon/o - siya lang ang adunay kahibalo	Pagka-abli sa kaugalingon Paghatag sa hustong impormasyon
<i>Drill sergeant, Minilitar nga pagtudlo</i>	Pagpagahum
<i>Mechanistic</i>	<i>Personal</i>

Source: *The New Female Leadership Style: Megatrends for Women: From Liberation to Leadership*, by Patricia Aburden and John Naisbitt

5. Ang paghiusa sa maayong hiyas nga anaa sa "masculine" ug ang "feminine": sama sa pagka-malumo apan nagpakita'g lig-on ug adunay determinasyon.
6. Angayang ipaklaro nga ang nabag-ong katawhan pwedeng makahimo'g mga maayong lideres – "dili sa kanunay makasalig sa bag-ong diwa o intensyon sa mga lideres." **Mao nga ang rolyo sa usa ka lig-on lumulupyo mahinungdanon pud sama sa pagpili ug mga lideres** nga ang katuyuan mao usab ang kabag-ohan dinya sa politika.
7. Ang **Local Government Code of 1991** naghisgot ug maayong probisyon nga nagpunting sa pagpalig-on sa partisipasyon sa katawhan dinya sa natad nga lokal ug ang pagduso sa mga interes sa kabus nga sektor. Naglangkob kini pinaagi sa: representasyon sa mga *non-government organizations (NGOs)* dinya sa *local development councils (LDCs)*, diin gituhasan sa paghimo sa lokal nga plano alang sa kalamboan; adunay hiniusang paningkamot sa paghatud sa mga katilingbanong serbisyo, paghatag kapasidad ug ang paghimo sa lokal nga patigayon; ug ang paghatag ug gahum aron makita ang katuyuan, mabuhat ug ma-amendar ang gipasakang balaodnon.

8. Ang epektibong pagdumala maoy usa ka gawasnon ug makapagahum nga pamaagi. Nagadasig kini sa katawhan nga moambit sa bahandi ug tinubdan sa nasud, ug makahimo'g mga lakang aron sila mismo ang modumala sa ilang kahimtang. Kini nagpunting sa kaangayan ug pagtubag sa ilang panginahanglan pinaagi sa representasyon. Tungod kay ang mga gihimong desisyon nanukad sa ubos nga lebel sa panggamhanan kansang adunay direktang epekto sa ilang kinabuhi, gikinahanglan nga ang mga katawhan mismo ang makapa-impluwensya sa himoonong desisyon ug ang pagpaningkamot nga ang ilang adyenda ug interes mahisgutan.
9. Adunay mga pagtuki ug pagtoon nga nagahisgot sa adunay kakulang sa pagpakabana sa *gender* ug ang kakulangon dinya sa partisipasyon sa kababainhan sa pagmugna'g mga polisiya ug programa sa kagamhanan nakapataas na hinoon sa epekto sa dili husto ug dili maayong pagtagad sa kahimtang ug angayang pagtubag sa tinood nga mga panginahanglan.
10. Gipakita usab dinya sa pagtuki sa pagka-*gender blind* ang grabe pang paghulagway sa dili maayong kalamboan. Ang mga proseso sa kalamboan wala naghatag ug pagtagad sa kamahinungdanon aron mailhan ang mga tinuuray nga panguinahanglan sa babaye ug lalaki sa nagkадaiyang kahimtang.
11. Aron mawagtang ang sayop nga paghulagway, adunay mga paningkamot nga guihimo aron paghunahuna-balik sa kalamboan nga nanukad sa “*gender perspective*” ug “*gender awareness*” dinya sa proseso sa gobyerno ug lambigit na niini ang partisipasyon sa mga kababainhan. Gi-isip kini nga usa ka maayo ug hustong istratehiya sa kalamboan.
12. Adunay nagkadaiyang argumento ang gipadayag nganong ang mga kababainhan kinahanglan moapil gayud sa politika. Gipakaylap na usab ang kining maong mga lakang o istratehiya diin naghisgot kung unsaon sa mga kababainhan nga maka-apil sa natad sa politika ug epektibong proseso sa pagdumala.

Sesyon 3

ANG PROBISYON SA LOCAL GOVERNMENT CODE (LGC) OF 1991: BAHIN SA PARTISIPASYON SA KABABAIGHAN

TUMONG

- Paghataas sa oryentasyon mahitungod sa importanteng puntos sa probisyong naghisgot sa partisipasyon sa katawhan nga nabutang sa *Local Government Code (LGC) of 1991*, apil na dinihi ang mahitungod sa pag-apil sa mga kababainhan.

PASIUNANG BULUHATON

Hisgutanay - Sa Wala pay LGC 1991; Pagkapasar sa LGC 1991

Ang mga beterano nga nag-apil sa lokal nga panggamhanan ang gidapit aron mopaambit ngadto sa mga partisipante mahitungod sa mga kausaban human napasaka ug na-aprobahan ang *LGC of 1991*. Pwede maapil sa maong hut-on sa mohisgot: ang kapitan sa barangay, ang usa ka daku-dako sa usa ka ahensya, usa ka *NGO/PO* nga lider, *budget o planning officer*.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

- Ang LGC of 1991 naglangkob sa maayong probisyong naghisgot sa pagpalig-on sa partisipasyon sa katawhan dinha sa lokal nga lebel** ug ang pagpakusog sa interes sa mga batakang sektor. Gihisgutan niini ang representasyon sa mga *non-government organizations (NGOs)* dinha sa sulod sa *local development council (LDC)*, nga gitahasan nga maglatid sa lokal nga planong pangkalamboan; pag-apil dinha sa hiniusang paningkamot sa paghatud sa pasiunang serbisyo sa katilingban, pagpataas sa ilang kapasidad ug ang paghimo'g mga lokal nga patigayon; ug ang paggamit sa gahum aron makadirekta sa paghangyo, pagduso o pag-amendar sa mga gipasakang balaodnon.
- Ang epektibong pagdumala maoy** gawasnon ug makapagahum. Nagadasig kini sa katawhan nga moambit sa bahandi ug tinubdan sa nasud, ug makahimo'g mga lakang aron sila mismo ang modumala sa ilang kahimtang. Kini nagpunting sa kaangayan ug pagtubag sa ilang panginahanglan pinaagi sa representasyon. Tungod kay ang mga gihimong desisyon nanukad sa ubos nga lebel sa panggamhanan kansang adunay direktang epekto sa ilang kinabuhi, gikinahanglan nga ang mga katawhan mismo ang maka-agip sa himoonong desisyon ug ang pagpaningkamot nga maduso ang ilang adyenda ug interes.
- Adunay mga pagtuki ug pagtoon nga nagahisgot sa adunay kakulangon sa pagpaketana sa "gender" ug ang kakulangon dinha sa partisipasyon sa kababainhan sa pagmugna'g mga polisiya ug programa sa kagamhanan, nakapataas na hinoon sa epekto sa dili husto ug dili maayong pagtagad sa kahimtang ug angayang pagtubag sa tinood nga mga panguinahanglan. **Gipakita usab dinha sa pagtuki sa pagka-gender blind ang dili kumpleto o grabe pang paglarawan sa dili maayong kalamboan.** Ang mga proseso sa kalamboan wala naghatag ug saktong pagtagad sa kamahinungdanon aron mailhan ang mga tinuuray nga panginahanglan sa babaye ug lalaki sa nagkakaiyang kahimtang. Aron mawagtang ang sayop nga paglarawan, adunay mga paningkamot nga gihimo aron paghunahuna-balik sa kalamboan nga nanukad sa "gender perspective" ug "gender awareness" dinha sa proseso sa gobyerno ug lambigit na niini ang partisipasyon sa mga kababainhan. Giisip kini nga usa ka maayo ug hustong istratehiya sa kalamboan.

4. Ang **LGC o ang Akta Republika 7160** ming-epekto niadtong 1 Enero 1992. Naglangkob kini ug upat ka mga libro: a) *Ang General Provisions*; b) *Local Taxation ug Fiscal* nga Hisgutanan; c) *Local Government Units*, ug d) *Miscellaneous ug Final Provisions*. Usa kini ka mahinungdanong balaod alang sa hut-onng sa NGOs ug organisasyon sa katawhan tungod kay naghisgot kini sa panguinahanglan sa desentralisasyon, awtonomiya, pagpagahum ug partisipasyon aron makab-ot ang tinuuray nga kalamboan.
5. Sa Seksyon 34 sa *LGC of 1991* nagpadayag ngadto sa lokal nga panggamhanan nga angayang ipakaylap ang pagmugna ug paghimo'g mekanismo aron ang mga katawhan ug NGO mahimong aktibong kabahin dinha sa paningkamot sa lokal nga awtonomiya. Alang sa mga LGUs, kini naglambiguit sa mosunod:
 - **Pagpalihok sa organisasyon** sa katawhan ug pagsuporta sa pag-organsa sa mga sektor nga dili Organizado ang paghangyo kanila sa pag-apil sa proseso sa pagplano, pagpasaka ug balaodnon ug implementasyon sa mga programa ug proyekto.
 - **Epektibong panaglambigitay ug pagkonsultahay** sa mga LGUs uban ang mga NGOs, POs, kooperativa, simbahana, akademiya ug ang mga negosyante pinaagi sa pagmugna ug *advisory groups* ug uban pang matang sa mekanismo aron adunay komplementasyon ug pagtinabangay alang sa kaayuhan sa tibuok nga katawhan ug ang *people's organizations*.
6. Ang *LGC of 1991* nagahisgot sa pipila ka **bug-at nga natad sa partisipasyon sa katawhan**:
 - Pagpasakop dinha sa proseso sa pagplano pinaagi sa **local development council (LDC)** ug **local special bodies (LSBs)**;
 - Partisipasyon dinha sa proseso sa paghimo ug desisyon ug pagpasaka ug mga balaodnon;
 - Panag-urban isip mga "partners" sa hiniusang paningkamot, patigayon ug uban pa;
 - Pagdawat sa mga pondo ug uban pang matang sa hinabang, apil na dinihi ang pasiunang pagtagad ug ubang tabang alang sa kooperativa ug mga mangingisda.
7. Aduna pay ubang mekanismo o agi-anan sa partisipasyon nga nahisubay sa *LGC of 1991* ang nahimo gikan sa pagkamamugnaon ug hinanaling pagtubag sa mga LGUs, ug ang inisyatibo sa mga NGOs/POs. Kini nga matang sa mekanismo nahiusa dinha sa nagkadaiyang mga dokumento aron mapalambo pa ang *Local Government Code*.
 - **Pagdugang sa local special bodies** sama sa lokal nga konseho alang sa malahutayong kalamboan; konseho sa agraryo (panguma) ug pagpangisda; komitiba alang sa pagdumala sa tinubdan sa kadagatan/kasapaan, konseho alang sa kalamboan sa mga kababainhan o *gender and development (GAD)*, lokal nga konseho para sa pagpanalipod sa kabataan (*local council for the protection of children o LCPC*) ug *and Advisory Council* alang sa Patigayon.
 - **Kamugnaan sa Disaster Risk Reduction Management Council (DRRMC).**
8. Ang **Local Development Council (LDC)** mao ang pinaka-prinsipal nga pundok alang sa pagplano ug paghatag ug mga pagtambag sa *LGU*. Guitahasan kini sa pagmugna ug pagrebisa ug pagtaho sa mosunod:
 - *Local Development Plan (LDP)*, apil na dinihi ang *land use plan (LUP)*;
 - *Local Development Investment Plan (LDIP)*;
 - *Annual Investment Plan (AIP)*.
 - Ang *LDC* gina-organisa matag Septembre sulod sa tuig human ang pagpiniliay ug gipa-abot nga magtigom matag unom ka bulan. Ang *LDC* gilauman nga molihok segun sa ilang tahas dinha sa Enero hangtud sa Hunyo matag tuig.
 - Ang *LDC* naglangkob sa mosunod:
 - *Local Chief Executive (LCE)* isip *Chair*;
 - *Chairperson sa Appropriations Committee* sa Sanggunian;
 - Kongresista o ang iyang representante;
 - Ang tanang mayor (alang sa probinsya) o ang tanang punong barangay (alang sa lungsod o munisipyo);
 - Mga representante sa NGOs nga dili moubos sa $\frac{1}{4}$ nga kadaghanon sa tibuok nga gi-organisa nga miyembro sa LDC.

9. Sektoral nga Representasyon dinya sa Sanggunian

- Ang *LGC of 1991* nagtagana alang sa pagpili sa sektoral nga representante dinya sa sanggunian (dili apil ang barangay) gikan sa hut-on sa a) kababainhan b) trabahante ug ang c) ikatulong sektor mahimo nga kabus nga taga-lunsod, lumad, sa mga adunay depekto sa panglawas o uban pang sektor nga napili sa sanggunian (Seksyon 41, 446, 457, 467).
- Ang Komisyon sa Eleksyon gitahanan sa paghatag sa “*implementing guidelines*” o giya sa pagpatuman alang sa sektoral nga representasyon. Apan bisan pag nakahimo sa *implementing guidelines*, ang Kongreso, wala pa nakapasaka sa maong kalagdaan alang sa proseso sa pagpili. Hinoon, ang mga *LGU* nga mga opisyal nagtuo nga mahimo silang morepresenta sa maong mga sektor.
- Ang ikaupat nga sektor mao ang kabatan-onan ug girepresenta pinaagi sa presidente sa munisipyo or pederasyon sa lungsod sa Sangguniang Kabataan (SK).
- Bisin pag walay probisyon sa dili pagpatuman, ang representasyon sa sanggunian makab-ot lang gihapon pinaagi sa:
 - Pagliok alang sa organisado ug dunay han-ay nga adbokasiya uban ang mga sakop sa sanggunian nga maoy nagdumala sa sektor ug sa uban pang mga suod nga sakop sa *NGOs* ug *POs*;
 - Paglig-on sa mga koalisyon tali sa nagkadaiyang sektor nga gihisgutan na ug dinya sa gilatid sa seksyon 24 sa *LGC of 1991* mahitungod sa *Partnership*;
 - Inisyatibo alang sa mga sugyot;
 - Ang “*advisory function*” sa nagkadaiyang lokal nga sangguniang nga nalatid dinya sa *LGC of 1991*.

10. Ang mga pihon ug klarong probisyon nga nabutang sa *LGC of 1991* alang sa matag sektor mahimong magamit isip punto sa adbokasiya aron mahitabo ang PAGPASAKA sa kalagdaan pinaagi sa representante sa panaghisgot sa mga organisadong pundok. Alang sa mga kababainhan, apil dinihi ang mga mosunod:

- Ang pagpaningkamot nga maapil sila sa partisipasyon dinya sa *LDCs* ug *LSBs*;
- Pagduso sa mga ordinansa nga nangita’g luna aron mapalig-on ang estado sa mga kababainhan dinya sa katilingban. Posible usab, ang pag-organisa sa mga himoonong kalagdaan;
- Kung kanus-a ipahitabo sa Kongreso ang pagpasa sa mga balaod nga naghatag kalig-onan sa lokal ug sektoral nga representasyon, gikinahanglan ang panaghiusa ug ang pagpangampanya alang sa kandidata nga andam modala ug moduso sa adyenda sa kababainhan;
- Pagtabang sa paghimo’g disenyo ug implementasyon sa usa ka husto, maayo, epektibo ug pabor sa kababainhan nga matang sa batakang serbisyo sama sa suporta sa pang-agrikultura, panglawas, pagmugna ug mga *day care centers*, pagplano sa pamilya, patigayon, limpyo ug maayong palibot ug uban pa.
- Ubos ningning probisyon dinya sa hiniusang pagtinabangay, ang mga *NGOs* ug *POs* nga adunay kapasidad mahimong makig-kontrata tali sa *LGU* aron modumala ug maghatud sa mga serbisyo o programa ngadto sa katawhan sa katilingban.
- Ang mga pundok sa mga kababainhan mahimong mopasibaw sa ilang panginahanglan ngadto sa *LGUs* aron nga magamit ang 5% *GAD budget* sa implementasyon ug motubag sa ilang interes ug panginahanglan nga nabutang sa ilang adyenda.

(Kini nga hisgutanan anaa usab sa GAD Planning ug Budgeting)

LOKAL NGA PAGPLANO UG PAG-BADYET ALANG SA KALAMBUAN

A. Ang Proseso sa Lokal nga Pagplano alang sa Kalamboan

MGA TUMONG

- Madungagan ang pagsabot ug mahatagan sa partisipante ug bili ang mga proseso nga nahiapil dinya sa lokal nga pagplano alang sa kalamboan;
- Pag-ila sa mga isyu ug mga hisgutanan nga dunay kalabutan sa *gender* dinya sa komunidad aron matubag kini pinaagi sa lokal nga pagplano sa kalamboan.

UNANG BULUHATON:

Ang Pag-ila sa Mahinungdanong Isyu ug Hisgutanan sa *Gender* dinya sa Komunidad

Hatagan ang mga partisipante ug duha kabuok nga *metacards* (4"x 8" ang kadak-on). Sultihan sila nga isulat sa *cards* ang mga bug-at ug mahinungdanong isyu sa *gender* o mga hisgutanan sa katilingban. Kinahanglan nga isulat pinaagi sa usa ka pagpadayag o *statement*. Ang mga cards ipaskil didto sa pisara. Ang managsamang ideya o isyu ang usahon pagpundok. Ang panagbinayloay sa mga hunahuna ang gitagana sa matag isyu o pinundok nga mga isyu aron maklaro ang pagporma sa pagpadayag o *statement*.

IKADUHANG BULUHATON

Panday-buhat - Ang Pagtan-aw ug Pagtino sa Lokal nga Plano alang sa Kalamboan sa usa ka *LGU* ginamit ang Panglantaw sa *Gender*

Hatagan ug kopya ang mga partisipante sa *Local Development Plan (LDP)* nga gihimo sa lokal nga kagamhanan. Bahinon sila sa pundok kansang ang matag pundok adunay partikular nga seksyon nga ilang balik-tan-awon o iringisa. Pangutan-on ang mga partisipante kung ang plano nagatubag ba sa bisan unsang isyu sa "gender" diin gihisgutan dinya sa unang aktibidad o dili.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

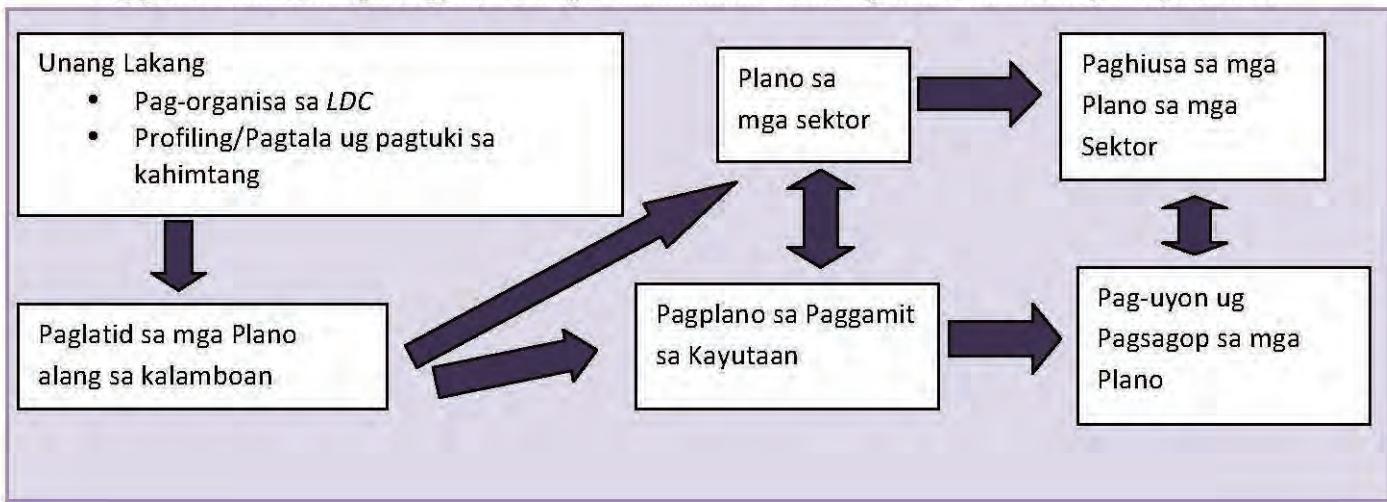
1. **Gihangyo ang matag *LGU* sa pagmugna ug upat ka matang sa plano o programa.** Nalambiguit kini sa plano sa paggamit sa yuta (land use plan), ang lokal nga plano sa kalamboan (*local development plan*), ang lokal nga pagtagana sa *investment* nga programa (*Local Development Investment Plan*) ug ang tinuig nga *investment* nga plano (*Annual Investment Plan*).

2. Ang **plano sa paggamit sa yuta** nagahatag ug usa ka giya kung unsaon paggamit ug pagpalambo sa mga anaa na nga mga tinubdan, ilabina gayud ang yuta. Kini nagasilbing usa ka galamiton o instrumento dinya sa pagorma sa local nga pagplano sa kalamboan. Naay mga pipila ka mga butang ang gitimbang-timbang aron mapasulod ang plano sa paggamit sa yuta sama sa pag-apod-apod sa lumulupyo (population distribution) ang kapuy-an sa katawhan, ang produksyon sa pagkaon, ang pagbalanse sa kinaiyahan ug ang pagpalambo sa industriya. Ang pagplano sa pagamit sa yuta maoy basihan alang sa pagsuta kung unsang klasipikasyon ang mga yutang pang-agrikultura. Ang pagmugna, pagdawat ug pag-usab sa plano nga anaa sa munisipyo o lungsod apil ang mga ordinansa alang sa sona angayan nga nanukad dinya sa probinsyal nga plano sa paggamit sa yuta.

3. Ang **Proseso sa Pagplano dinya sa Lokal nga Kalamboan** (*Local Development Planning o LDP*)
 - Ang *LDP* maoy basihan sa pagmugna'g direksyon sa ekonomikanhon ug katilingbanong kauswagan sa dapit pinaagi sa pagtibook sa plano sa kayutaan ug ang mga plano sektoral. Kini ang gitawag nato nga tunga-tunga apan hinanaling plano, nga naandan nang molangkob sa tulo ka tuig, nga gisigo dinya sa termino sa pagpangalagad sa mga opisyal bisan pag ang gisugyot nga kalapdon sa termino moabot ug unom (6) ka tuig.
 - Ang mga pagplano alang sa Lokal nga Kalamboan mao ang mosunod:
 - **Unang Lakang:** naglangkob kini sa pag-organisa sa *local development council (LDC)*; ang pagtala ug pagtuki sa kahimtang sa maong dapit.
 - **Ikaduhang Lakang:** ang paglatid sa gitawag nga Gandalay sa Plano alang sa Kalamboan (*Development Plan Framework*), susama ra usab kini sa proseso sa pagmugna sa mga istratehiya nga nagagikan sa paghimo sa gipadayag nga panglantaw, tahas, tumong ug mga katuyuan (*Vision, Mission, Goals, Objectives*) sama ra usab sa ginahimo sa mga *non-government organizations (NGOs)* ug mga pundok sa katawhan.
 - **Ikatulong Lakang:** ang pagplano sa paggamit sa kayutaan nga nahimutang sulod sa usa ka dokumento nga nahiapil didto ang mga mapa ug ubang ilustrasyon nga nagarepresenta sa kagustuhan nga disensyo sa katilingban ilabina dinya sa matang sa pag-apod-apod sa mga lumulupyo ug ang mga katikaran dinya sa maong dapit. Mao kini ang gustong ipadangat nga gandalay sa pagplano sa kalamboan sa rehiyon o probinsya sa sunod pang ang-ang sa lokal nga panggamhanan.
 - **Ikaupat nga lakang:** ang proseso sa pagpadayag sa unahan ang mahitungod sa Gandalay sa Pagplano sa Kalamboan ngadto sa mga plano sa nagkadaiyang sektor. Ang dakung kahuyangan sa ming-aging proseso sa pagplano sa kalamboan mao ang pagpaggawas sa *Local Chief Executive (LCE)* sa mga plano ug programa (naay badyet) apan dili mao ang gipreparar nga plano sa kalamboan. Matubag kini nga suliran kung ang LCE motagana ug badyet matag panguinahangalan nga guhisgutan sa batakang sektor dinya sa plano sa lokal nga kalamboan.
 - **Ikalima nga Lakang:** o ang *Sectoral Plan Integration* nga mao ang kaakuhan sa *coordinator* sa pagplano sa kalamboan. Ang hisgutanang “*Integration*” naglangkob sa maayong pagsusi sa matag plano sa sektor aron mahiusa ang nagkadaiyang mga interes sa sektor nga adunay komplementasyon, mapaspas ug episiente sa gitakdang implementasyon o pagpatuman.
 - **Ikaunom nga Lakang:** ang *Plan Approval or Adoption* nagahisgot sa pag-apil sa *LDP* ngadto sa sagunson nga konsultasyon sa publiko o *public hearings* ug ang pagpino sa plano aron masang-at ngadto sa Sanggunian alang sa pag-uyon ug pagsagop niini.

Ang proseso sa Lokal nga Pagplano Alang sa Kalamboan nabutang sa usa ka ilustrasyon o flowchart.

4. Ang **Local Development Investment Plan (LDIP)**

- Ang LDIP ang naghisgot kung unsaon ang istratehiya, tumong ug mga katuyuan sa *Local Development Plan* mahatagan ug pinansyal nga suporta sulod sa guihisgutang panahon (sulod sa 6 ka tuig).
- Ang LDIP naglangkob sa mosunod nga mga lakang:
 - **Unang Lakang** - Ang pagbana-bana/o kalkulasyon sa mga mosulod nga pinansiyal o suporta.
 - **Ikaduhang Lakang** - Pagbana-bana sa mga galastuhan. Ang na-planohang *fiscal support* ngadto sa panguinahanglan sa sector nag-agad sa *Local Government Units*, ug sa naplano nga *LGU finance/credit operation*.
 - **Ikatulong Lakang** - Mao ang *project identification ug ranking*.
 - **Ikaupat nga Lakang** - *Fiscal balance determination ug ang planned choices*.
 - **Ikalimang Lakang** - Sumada sa *Local Development Investment Plan* ug ang *Sanggunian Review*. Ang kinatibuk-ang sumada sa kahimtang sa *Investment projects* tali sa *target*, sektor, gimbug-aton ug tinubdan/kantidad sa *projected income* nga makatabang dinya sa pag-kamada sa gigahin nga panudlanan alang sa mga *sub-sector*, kalihukan ug mga proyekto.

5. Annual Investment Plan (AIP)

- Ang AIP maoy usa ka himan alang sa tinuig nga PAGTUGOT UG GI-REBISA NGA LOCAL DEVELOPMENT PLAN UG LOCAL DEVELOPMENT INVESTMENT PLAN nga dunay gitagana nga pondo.
- Proseso:
 - Ang Local Chief Executive maoy motawag ug preparasyon alang sa AIP (Hulyo 15-Hulyo 30);
 - Pagrebisa, pagbutang sa mga tumong ug prayoridad (Agosto 1-Marso 15);
 - Pagrebisa sa tinuig nga kalihukan sa *LGU* (Pebrero);
 - Pagbana-bana ug pagtandi sa *re-ranked* nga proyekto;
 - *Legitimization* ug pag-indosar sa AIP (Hunyo 1).

B. Local Budgeting Process

PASIUNANG BULUHATON

Panday-Buhat - Pagtuki sa *Local Budget*

Mobilik ang mga partisipante ngadto sa ilang kanhing pundok sa ikaduhang buluhaton nga mao ang pagtuki sa galastuhan sa ilang *local government unit* (barangay, munisipyo, lungsod o probinsya). Ang nakit-an nga mga panghitabo pagahisgutan dinya sa dakung pundok.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Ang badyet nagahisgot mahitungod sa **pinansyal nga plano** (mahimong sulod sa usa ka tuig) ug gilatid didto and detalyadong kita ug mga galastuhan alang sa implementasyon sa *local development plan (LDP)*.
2. **Ang tinubdan sa kita ug alokasyon (Revenue Sources and Allocation)**
 - Ang bug-at nga tinubdan sa kita sa *LGU* maoy usa ka *block grant* nga gitawag nga *Internal Revenue Allotment (IRA)* nga nagagikan sa nasyonal nga gobyerno. Ang *IRA* nga naghisgot sa 40% sa *gross internal revenue collections*. Dinha sa *total nga IRA*, ang 23% ang gi-ambitan sa nagkadaiyang probinsya, ang 23% sa lungsod, ang 34% ngadto sa mga munisipyo ug ang 20% ngadto sa mga barangay.
 - Ang alokasyon sa matag *LGU* nga adunay managsamang kategorya (probinsya, lungsod ug munisipyo) mao kini ang pagbahnin-bahnin: 50% ang gihatag binase sa lumulupyo, 25% pinasubay sa kadak-on sa *land area*; ang 25% ang gibahin ngadto sa tanang *LGUs* nga dunay susamang kategorya. Alang sa mga barangay, adonay 60% nga alokasyon binase sa kadaghanon sa lumulupyo ug ang 40% ang adunay susamang bahnin.

Ang Unod sa usa ka Badyet

<p>I. INCOME</p> <ul style="list-style-type: none"> A. <i>Beginning Balance</i> B. <i>Income</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Tax revenue</i> 2. <i>Operating and Miscellaneous revenue</i> 3. <i>Capital revenue</i> 4. <i>Grants and Aids</i> 5. <i>Extraordinary Receipts</i> 6. <i>Borrowings</i> <p><i>Total Available Resources</i></p> <p><i>Less: Continuing Appropriations</i></p> <p><i>Net Available Resources for Appropriations</i></p>
<p>II. EXPENDITURES</p> <ul style="list-style-type: none"> A. <i>Current Operating Expenditures</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Personal Services (honorarium, salaries and wages, allowances, insurance)</i> 2. <i>Maintenance and Other Operating Expenditures (training, transportation expenses, office supplies)</i> B. <i>Capital Outlay</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Investment Outlay</i> 2. <i>Loans Outlay</i> 3. <i>Livestock and Crops Outlay</i> 4. <i>Building and Structure Outlay</i> 5. <i>Furniture, Fixtures, Equipment and Book Outlay</i> 6. <i>Work animal Outlay</i> C. <i>Non-Office Expenditures Outlay</i>

Ang proseso sa Local Budgeting ang gihimong sayon uban ang pagpaila sa LGC ilabina nga awtomatiko na ang IRAs. Bisan ug kini ginahimona ang pagtugot aron mapagawas ang IRAs pinaagi sa Department of Budget and Management (DBM), kini nagpa-abot pa gihapon sa pag-aproba sa General Appropriations Act (GAA).

3. Prinsipyo sa Local Budgeting

- Isip praktikal nga prinsipyo, gikinahanglan nga mosunod kini uban sa *LDP*, tumong ug mga istratehiya aron paglikay nga modoble ang paggamit sa opisyal ug pisikal nga tinubdan;
- Gikinahanglan mapadagan kini segun sa na-aprobahan nga *LDP*;
- Angayan nga maapil ang mga pasiunang panguinahanglanon diin ang mga nagkадaiyang pundok (sama sa ubos nga lebel sa *LGUs*) ug ang paghatag ug makiangayong alokasyon sa tinubdan sa maong mga pundok;
- Ang nasyonal nga plano kinahanglan gibase sa lokal nga plano aron pagseguro nga ang panguinahanglan ug interes sa katawhan matubag, ug kini nahisubay ug nahisgutan dinha sa *local development plans* sa mga *LGUs* sa pagmugna sa mga badyet sa *national line agencies* ug mga upisina.
- Angayan nga ang *LGU* maningkamot nga balanse ang badyet sa matag *fiscal year* sa implementasyon.

4. Budget Cycle

- Moagi sa upat (4) ka ang-ang sa proseso ang *local budgeting* sama sa preparasyon, lehislasyon, pagrebisa ug ang implementasyon.
 - Ang preparasyon sa badyet nga naghisgot sa sumunod nga mga lakang:
 - i. Ang pagsumite sa detalyadong *statement* sa kita ug galastuhan pinaagi sa *local finance committee* nga naglangkob sa opisyal sa *planning and development, budget officer* ug ang *treasurer*.

Ang *Memorandum* sa *Local Budget* niadtong 1998 hangtud karon nagahisgot nga:

- Ang minimum nga 5% sa kinatibuk-ang *annual appropriation* sa *local government unit (LGU)* kinahanglang nga itagana sa *gender related* nga mga proyekto.
- Ang kantidad nga bugti sa 20% sama sa kantidad nga gitagana alang sa proyektong pang-kalamboan gikinahanglan nga itagana alang sa mga programa nga nagahisgot sa seguridad sa katawhan ug pagpanalipod sa kinaiyahan.
- Ang kantidad nga gitagana alang sa pag-ayom-ayom ug pag-usab sa disenyo sa mga kahimanan ug pasilidades sa *local government* aron mapahapsay ang mga lihok ug seguridad sa mga tawong adunay mga kalisdanan sa paglihok –lihok.

Ang pagpangandam sa badyet naandan nang magsugod human makadawat ang mga *LGUs* ug mga pahimango (*circular*) gikan sa *Department of Budget and Management (DBM)* diin nagatambag kanila sa ilang *internal revenue allotment (IRA)*. Kini mahitabo kada 15 sa Hunyo sa matag tuig o sayo pa niini nga petsa.

Matag probinsya, lungsod ug munisipyo adunay **local finance committee** diin ang mga sakop niini mao ang *planning* ug *development officer*, *budget officer* ug ang *treasurer*. Ang tumong sa komitiba mao ang pagtan-aw sa kita sa lungsod, probinsya ug munisipyo nga ilang gilauman sa musunod nga mga tuig, pag-rekomenda sa buhis ug mga pamaagi sa pagpataas sa kinitaan o ang mga pagpanghulam nga himoon, morekomenda kung hangtud pila lamang ang angayang gastoson binase sa na-aprobahang *local development plan*.

Ang lokal nga *treasurer/treasurer* mosumite ngadto sa *local chief executive (LCE)* (punong barangay, mayor o gobernador) sa certified statement nga gibutang ang a) kita ug gastos sa mosunod nga mga tuig; b) ang aktwal nga kita ug ang gastos sulod sa unang duha ka quarter sa kasamtangang tuig; ug c) ang estimated nga kita ug galastohan sa katapusang duha ka quarter sa kasamtangang tuig.

ii. *Budget Call*

Ang rekomendasyon gikan sa local finance committee mao ang basihan sa tamdanan/*guidelines* diin ang mayor o gobernador mo-isyu ngadto sa nangulo sa departamento *unit head* sa pagmugna sa ilang mga *budget proposals*. Nagsubay sila sa usa ka “*budget call*” nga diin nasulod niini ang: a) kalendaryo sa pagplano sa badyet; b) tamdanan sa mga polisiya ug ang prayoridad nga programa; ug c) *budget ceilings* (kinutuban) sa matag upisina o departamento.

iii. Pagsumite sa *Budget Proposals* pinaagi sa Pangulo sa Departamento o Buhatan

Ang mga nangulo sa mga departamento mosumite sa *budget proposal* ngadto sa *local chief executive* sumala sa tamdanan sa polisiya ug programa nga gi-isyu sa maong *local chief executive*. Uban niining *proposals* mao ang mga impormasyon mahitungod sa tumong sa upisina, ang ilang rolyo, ug ang proyekto; ang *organizational charts* ug ang pagbutang sa mga *staff*, diin mapakita ang posisyon sa plantilya ug ang ilang ginadawat nga suholan; ug ang *accomplishment reports* sa nangaging duha ka tuig.

iv. Ang Preparasyon sa Badyet Pinaagi sa *Local Chief Executive (LCE)*

Human madawat ang ***statement of income ug expenditures*** nga gisumite sa tresurero/tresurera, ang *budget proposals* nga gikan sa nagkadaiyang departamento, ug ang rekomendasyon sa *local finance committee*, andamon sa *Local Chief Executive* ang ***executive budget*** alang sa sunod nga *fiscal year*. Ang *LCE*, mosumite ngadto sa sanggunian sa badyet nga dili modugay sa Oktubre 16. Ang pakyas nga pagtubag o paghimo sa angayang isumite nga gihatagan ug ***deadline***, mapahamtangan ug kriminal ug administratibong silot sa nahingtungdang opisyal.

Ang *Executive Budget* naglangkob kini ug tulo nga bahin:

- Ang *budget message* nga gipaklaro ang kamahinungdanon sa gisugyot nga badyet tali sa *local development plan*;
- Ang sumada sa mga giplanong aktibidades sa lokal nga gobyerno; ug
- Ang sumada sa aktwal ug ang *estimated* nga kita ug galastohan sa ming-agti, sa kasamtangan ug mosunod nga *fiscal year*.

• Balaodnon

- Ang sanggunian maghimo sa mga sunod-sunod nga mga *public hearings* mahitungod sa badyet una sila mopadayon sa pag-rebisa sa gisugyot sa *LCE*. Gilauman usab, nga ila kining eksaminon ang badyet segun sa kalagdaan tali sa plano ug polisiya sa lokal nga kagamhanan.
- Sama sa Kongreso, ang lokal nga lehislatura, mahimong ilang ubsan o walaon ang “*item*” nga naa sa badyet, pero dili nila mapatas-an ang total nga *proposed appropriation* sa mga *LCEs*. Ang balaod nagamando sa sanggunian nga ilang ipasaka ang *appropriations ordinance* dili modugay sa Disyembre 31.
- Ang mayor o gobernador mosunod sa pagtugot o dili motugot sa ordinansa.
- Kung walay badyet nga naaprobahan, ang sanggunian gikinahanglan nga mopadayon sa paghimo’g mga sesyon hangtud ang *appropriations ordinance* napahitabo. Kung walay *badyet* nga naaprobahan sulod sa 90 ka adlaw, ang *appropriations ordinance* sa ming-aging tuig ang gikonsidera nga maoy sundon ug mapahitabo hangtud ang lokal nga konseho mo-uyon sa bag-ong badyet.

• Pagrebisa/*Review*

- Kini ang aspeto diin naghisgot sa pag-rebisa sa badyet sa ehekutibo pinasubay sa pagsunod sa *budgetary requirements*, mga *general limitations* ug uban pang mga probisyon sa balaod. Ang pag-rebisa ginahimo sa hataas nga ang-ang sa *LGU* o buhatan sa gobyerno. Alang sa gipangsumite nga *appropriation ordinances* nga gikan sa probinsya, *highly urbanized cities* sama sa Metro Manila, ang ubang lungsod ug munisipyo, ang pagrebisa gihimo sa *Department of Budget and Management*. Ang sangguniang panlalawigan maoy gitahasan sa pagrebisa sa badyet sa *component cities* ug mga munisipyo ug ang sangguniang panglunsod/bayan alang sa mga barangay.

MODYUL 3

Gender and Development (GAD)

Sesyon 1: *GAD Usa ka Pamaagi sa Kalambuan*

Sesyon 2: Internasyonal nga Plataporma alang sa Kaangayan sa Kababainhan ug Kalalakinhan

Sesyon 3: Nasyonal nga mga Polisiya nga Nag-asdang sa Katungod sa Kababainhan ug Kaangayan sa Kababainhan ug Kalalakinhan

Sesyon 4: *Gender Mainstreaming* dinha sa Tanang Ang-ang sa Gobyerno

Sesyon 5: *GAD Planning and Budgeting*

GAD USA KA PAMAAGI SA KALAMBOAN

TUMONG

- Nagkataas ang kahibalo ug kaamgohan sa mga partisipante mahitungod sa mga nagkadaiyang pamaagi sa GAD.

PASIUNANG BULUHATON

Pagtuki sa Proyekto sa Kababainhan

Bahinon ang mga partisipante ngadto sa nagkadaiyang pundok aron mahisgutan nila ang komon nga mga proyekto sa kababainhan nga gipatuman dinya sa komunidad. Hangyoon sila nga tuki-on nila ang maong proyekto subay sa ilang tumong/katuyuan (nganong kini nga mga proyekto ang maoy gihimo) ug unsa ang mga resulta (positibo ug negatibo) niini. Kini usa ka sugyot sa paglatid sa buluhaton dinya sa pagtan-aw balik sa proyekto sa kababainhan:

Paglarawan sa Proyekto	Tumong sa Proyekto	Resulta	
		Positibo	Negatibo

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Ngano nga ang *gender* usa ka *development* Isyu?

- Ang mga proseso sa kalamboan wala sa kanunay nag-ila unsa ka importante ang pagtan-aw sa mga panguinahanglanon sa mga babaye ug lalaki diha sa ilang kahimtang.
- Ang pagplano sa kalamboan ug ang pag-implementar sa mga programa kasagaran nagpakabuta sa isyu sa *gender* (*gender blind*).
- Kinahanglan ilhon ang kontribusyon sa mga lalaki ug babaye diha sa katilingban ug kultura ug ang matag usa makabenepisyoso sa proseso sa kalamboan.

2. Gikan sa *WID* paingon sa *WAD* ug *GAD*

Gikan sa *WID* ngadto sa *WAD*, ang mga disenyo ug implementasyon sa mga programa ug proyektong pangkalamboan alang sa mga kababainhan nag-agad sa mga dominanteng panghuna-huna nga mingtumaw sa partikular nga panahon. Ang *matrix* nga mosunod magpakita sa tulo ka pamaagi sa kalamboan sa mga kababainhan.

Ang pag-ila sa WID, WAD ug GAD

	WOMEN IN DEVELOPMENT (WID)	WOMEN AND DEVELOPMENT (WAD)	GENDER AND DEVELOPMENT (GAD)
Pamaagi	Nagtan-aw nga ang mga babaye mismo ang problema	Bug-at nga epekto sa kalamboan	Pamaagi sa kalamboan
Pagpunting	Kababainhan	Epekto sa ilang katilingbanong hut-on (babaye ug lalaki)	Relasyon sa babaye ug lalaki
Suliran	Dili apil ang kababainhan sa proseso sa kalamboan nga unta sila man ang katunga sa tinubdan alang sa produksyon	Dunay pangdaugdaug sa kababainhan tungod sa ilang kahimtang sa kinabuhi (sama sa kawad-on)	Dili pantay nga relasyon sa gahum (adunahan ug kabus, babaye ug lalaki) nga nagbabag sa makiangayong kalamboan ug sa tinuuray nga partisipasyon sa kababainhan
Tumong	Mas maayo ug epektibo nga kalamboan	Walay pagtan-aw sa matang sa kahimtang sa kinabuhi dinya sa katilingban	Manggiangayon ug malahutayong kalamboan diin ang kababainhan ug kalakinhan ang tighimong desisyon
Solusyon	Iapil ang mga kababainhan diha sa naandang proseso sa pagpalambo	Usbon ang pangkalibutanong istruktura sa katilingban	Pagpagahum sa mga napadaplin nga sektor ug kababainhan; Pag-usab sa dili makiangayong relasyon
Mga Istratehiya	<ul style="list-style-type: none"> • Proyekto sa mga kababainhan • Kabahin sa kababainhan nga kalihokan • Hiniusang proyekto sa kalamboan • Pagpataas sa produksyon Sa kababainhan • Pagpataas sa kita sa kababainhan • Pagpataas sa abilidad sa kababainhan diha sa pagdumala sa pamilya 	<ul style="list-style-type: none"> • Pag-organisa alang sa katilingbanon kaamgohan • <i>Conscientization/Pagpakabana</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Pag-ila ug Pagpangita'g tubag sa mga praktikal nga kinahanglanon nga gipadayag sa mga kababainhan ug kalakinhan aron mamaayo ang ilang kahimtang • Pagtubag sa mga <i>strategic interests</i> sa kababainhan • Pagtubag sa <i>strategic interests</i> sa mga kabus pinaagi sa kalamboan nga nagtutok sa katawhan

3. Ubos sa *GAD* nga pamaagi, importante nga mailhan ang mga kalainan sa ***practical gender needs (PGN)*** ug ***strategic gender interests (SGI)***.

PRACTICAL GENDER NEEDS (PGN)	STRATEGIC GENDER INTERESTS (SGI)
<ul style="list-style-type: none"> • Hinanali (<i>immediate</i>) ug materyal nga mga panginahanglan nga mitumaw sa rolyo sa <i>gender</i> ug mahimong matubag sa hamubong panahon pinaagi sa praktikal nga solusyon. • Alang sa indibidwal nga babaye. • Mga panginahanglanon sa mga babaye ug lalaki nga migawas gikan sa tradisional nga <i>gender/sexual division of labor</i>. • Pagtubag sa hinanali nga panginahanglan nga mitumaw sa partikular nga panahon. • Mga kakulangon sa hustong panimuyo sama sa: tubig, maayong panglawas, ug panaraho. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mga <i>long term concerns</i> nga mitumaw gikan sa rolyo sa <i>gender</i> ug nahilambigit sa pag-usab sa mga posisyon diha sa katilingban. • Adunay kalambigitan sa panahon; • Mga hagit tali sa naandang relasyon sa kababainhan ug kalalakinhan ug nagapangta'g kausaban sa relasyon sa gahum ug control-sa kababainhan ug kalalakinhan. • Ninggawas gikan sa pag-ila ug paghagit sa mga kababainhan mahitungod sa ilang ubos nga posisyon tali sa relasyon sa mga kalalakinhan diha sa katilingban, pananglitan niini mao ang makiangayong pagkab-ot sa pagpanaraho, hustong suholan, ug katungod. • Ninggawas gikan sa pag-ila sa mga kalalakinhan sa ilang wala pag-apil sa mga kababainhan diha sa mga rolyo nga gitagana sa mga kalalakinhan nga maoy nakapadayon sa ubos nga pagtagad sa mga kababainhan: pananglitan niini mao ang pagtinabangay diha sa pagmatuto sa kabataan.

- Gi-ila ang ***PGN*** isip mga tubag sa mga hinanaling panginahanglan sama sa tubig, pagkaon, trabaho, pamalay. Mitumaw kini sa adlaw-adlaw nga panginahanglan nga kanunay masinati sa mga kababainhan isip resulta sa ubos nilang estado diha sa *sexual division of labor*. Wala nila gibatok ang naandan nga tipo sa subordinasyon. Ang mga polisiya mahitungod sa panglawas, nutrisyon, edukasyon ug serbisyon publiko puedeng mga tubag sa ***PGN***.
- Ang ***SGI*** gikan sa pagtuki sa subordinasyon sa kababainhan ug gikan sa panginahanglanon nga makiangayon nga organisasyon sa katilingban sa natad sa istruktura/gambalay ug sa relasyon sa lalaki ug babaye.

INTERNASYONAL NGA PLATAPORMA ALANG SA KAANGAYAN SA KABABAIHAN UG KALALAKINHAN

TUMONG

- Dugang kahibalo ug pagpakabana sa mga nagkalain-laing *Internasyonal nga mga balaod* ug mga kalihukan alang sa kaangayan sa kababainhan ug kalalakinhan.

PASIUNANG BULUHATON

Agi'g pag-abli niining sesyon, mangutana ang tigpasayon sa mga partisipante kong unsa ang ilang nahibaloan (bisan ngalan o titulo lang) nga mga internasyonal nga panghitabo, mga kumperensya o panagtigum ug mga kasabutan nga nagsulong sa katungod sa kababainhan ug kaangayan sa babaye ug lalaki.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. *Beijing Platform For Action*

- Usa kini ka internasyunal nga polisiya alang sa mga kababainhan. **Ang importanteng bahan niini mao ang mga estratehiya sa 12 ka kritikal nga mga aspeto sa panginahanglan**

AREAS OF CONCERN	TUMONG
Kababainhan ug Kakabus	Irebisa ug ipadayon ang ekonomikanhong mga polisiya ug estratehiya sa pagpalambo nga makatubag sa mga panguinahanglanon sa mga kababainhan diha sa ilang kakabus.
Edukasyon ug Pagbansay	Wagtangon ang iliterasiya sa mga kababainhan.
Kababainhan ug Panglawas	Husto, tukma ug maayong kalidad nga pag-atiman sa panglawas sa kababainhan gikan sa pagkabata hangtud sa pagkatigulang.
Pagdagmal sa Kababainhan	Pagturon sa mga hinungdan ug sangputanan sa pagdagmal batok sa kababainhan.
Kababainhan ug ang Armadong Pag-away	Dugang partisipasyon sa kababainhan sa pagresolba sa mga pagbangi ug dugang proteksyon sa mga babaye nga nagpuyo sa kagubot nga kahimtang.
Kababainhan ug Ekonomiya	Pagduso sa ekonomikanhong katungod ug kagawasan.

AREAS OF CONCERN	TUMONG
Kababainhan ug Gahum	Pagdugang sa kapasidad sa mga babaye sa pag-apil sa paghimo og mga desisyon.
Mekanismo sa Pag-asdang sa Kababainhan	Pagduso sa perspektibo sa <i>gender</i> diha sa paghimo sa mga balaod, polisiyang pampubliko, programa ug mga proyekto.
Tawhanong Katungod sa Kababainhan	Pagduso sa tawhanong katungod sa mga kababainhan.
Kababainhan ug Medya	Pagduso sa usa ka balanse ug dili kinahon nga pagtanaw sa kababainhan diha sa telebisyon, radyo, ug mga basahon.
Kababainhan ug Kinaiyahan	I-apil ang mga kababainhan sa paghimo sa mga desisyon nga may kalabutan sa pagpanalipod sa kinaiyahan.
Batang Babaye	Wagtangon ang diskriminasyon batok sa mga batang babaye.

2. CEDAW (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*)

- Usa ka komprehensibo ug legal nga kasabutan mahitungod sa tawhanong katungod sa mga kababainhan. Gipasaka sa *UN General Assembly* niadtong Desiyembre 18, 1979 ug ni-eppekto isip usa ka internasyonal nga tratado niadtong Setyembre 3, 1981, gi-ila kini nga ***international bill of rights* sa kababainhan**. Gilatid dinhi ang mga *internationally accepted principles and standards* alang sa pagkab-ot sa kaangayan sa babaye ug lalaki. Dili lang ang mga katungod sa mga babaye ang gipahayag kon dili usab ang kongkretong lakang sa mga nasud aron nga masiguro ang pagpatuman sa mga katungod.
- Ang diwa sa CEDAW mao ang pagtoo sa tawhanong katungod, sa dignidad ug kabilihon sa tawo, a kaangayan sa babaye ug lalaki.
- Ang Pilipinas nagpirma sa CEDAW niadtong Hulyo 15, 1980; gi-aprubahan niadtong Agosto 5, 1981; ug gipatuman niadtong Setyembre 4, 1981.

3. UNSCR 1325 (*United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security*)

- Unsa man ang UNSCR 1325?
 - Gipasaka sa *UNSC* niadtong Oktubre 31, 2000, usa kini ka balaod internasyonal nga sa tanang miyembro sa *United Nations* nga nagpahigayon sa kababainhan ug *gender perspectives* nga dunay kalabutan sa tanang aspeto sa pagpanday sa proseso sa kalinaw. Usa kini ka pagpa-ila ug sa pagpakabili sa mga paningkamot sa kababainhan sulod sa 20 ka tuig sa ilang adbokasiya.
- Unsa ang guibasehan sa UNSCR 1325?
 - *UN Resolution 1261, 1265, 1296, 1314*
 - Pahayag sa *UN Secretary-General* didto sa pagsaulog sa *UN Day For Women's Rights and International Peace*
 - *Beijing Declaration and Platform for Action*
 - *Charter of the United Nations*
- Unsa ang panawagan sa UNSCR 1325?
 - Partisipasyon sa mga kababainhan diha sa proseso sa paghimo og mga desisyon ug polisiya babin sa kalinaw ug kalamboan
 - Integrasyon sa *gender perspective* ug pagbansay diha sa pagbantay sa kalinaw
 - Proteksyon sa kababainhan
 - *Gender mainstreaming* diha sa *UN reporting systems* ug mga programa
- Ang UNSCR 1325 pwedeng magamit isip instrumento sa -
 - pagdemanda sa *political accountability* sa Estado ug proteksyon sa katungod sa kababainhan sa panahon sa kagubot
 - adbokasiya, *lobbying* ug negosasyon
 - pag-apil sa kababainhan sa *peace process*

NASYONAL NGA MGA POLISIYA NGA NAG-ASDANG SA KATUNGOD SA KABABAIGHAN UG KAANGAYAN SA KABABAIGHAN O KALALAKINHAN

TUMONG

- Dugang kahibalo sa mga *commitment* sa atong gobiyerno mahitungod sa pagpanalipod ug pag-asdang sa tawhanong katungod sa kababainhan ug sa kaangayan sa kababainhan ug kalalakinhan.

PASIUNANG BULUHATON:

Lumba sa kahibalo sa mga balaod alang sa kababainhan

Sa pipila ka mga *metacards*, isulat ang numero sa pipila ka piniling *Republic Acts* ug ipakita kini sa mga partisipante, pananglitan, RA 7877, RA 9208, ug uban pa. Ang daghan nga mga hustong tubag nga ilhon ug pagadayegon ang mga maayo ug utokan nga mga partisipante.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Mga Polisiya sa Gobiyerno Mahitungod sa GAD

- Ang 1987 *Philippine Constitution*, Article 11, Section 14, nagka-uyon nga “Ang Estado nag-ila sa rolyo sa mga kababainhan dinya sa pagpalig-on sa nasud ug nagseguro nga adunay batakang kaangayan atubangan sa balaod sa kababainhan ug kalalakinhan.”
- Administrative Measures
 - Ginadili ang *sexual harassment*
 - Representasyon sa kababainhan dinya sa Sanggunian o *Local Development Council (LDC)*
 - Pagtukod sa *National Commission on the Role of Filipino Women (NCRFW)*, nga sa pagkakaron mao ang *Philippine Commission on Women (PCW)*
 - Pagmugna sa *GAD Focal Points* sa matag ahensiya sa gobiyerno
 - Pagtukod ug *women's desk* dinya sa presinto sa kapulisan
 - Adbokasiya, edukasyon ug impormasyon babin sa mga katungod sa kababainhan
 - Paghimo'g mga sentro alang sa mga kababainhan ug kabataan nga guipang-abuso
 - Pagpalig-on sa mga ahensiya sa gobiyerno, *non-government organizations (NGOs), peoples' organizations (POs)* sa tanang dapit sa nasud aron pagtubag sa mga isyu sa kalapasan sa katungod sa mga kababainhan

2. Magna Karta sa Kababainhan (MKK): R.A. 9710

- Unsa ang Magna Karta sa Kababainhan (MKK)?

Ang Magna Karta sa Kababainhan (MKK) maoy usa ka komprehensibong balaod sa tawhanong katungod sa kababainhan. Kining balaod naglatid sa mga pamaagi sa pagpakunhod o pagwagtang sa diskriminasyon batok sa kababainhan. Ang MKK nag-ila, nagpanalipod, nag-asdang sa mga katungod sa mga kababainhang Pilipino, labi na kadtong mga kabus ug sinalikway nga sektor.

- Unsa ang mga katungod sa kababainhan nga giseguro ubos sa MKK?

Ang tanang katungod nga anaa sa Batakang Balaod sa Pilipinas ug kadtong mga katungod nga gi-ila sa mga internasyonal nga kasabutan ug kalagdaan nasulod diha sa MKK. Kining mga katungod angayan gayud nga matagamtam nga walay diskriminasyon o pagpihig-pihig tungod kay ang maong balaod nagdumili sa diskriminasyon batok sa kababainhan.

- Gihan-ay ug gipaklaro sa MKK ang katungod sa mga babaye -
 - Sa pagpanalipod batok sa tanang matang sa pagdagma, apil kadtong gibuhat sa Estado;
 - Sa pagpanalipod ug seguridad sa tanang kagubot, kalamidad ug uban pang kritikal nga kahimtang, ilabina sa panahon sa *relief, recovery, rehabilitation* ug *reconstruction*, apil na ang pagpanalipod batok sa pang-abusong sekswal ug uban pang matang sa mga panamastamas;
 - Sa partisipasyon ug representasyon, apil na dinihi ang temporaryong mahinungdanon nga mga buluhatonon (*temporary special measures*) ug positibong aksyon (*affirmative action*);
 - Sa makiangayong pagtagad atubangan sa balaod, apil na ang pagbalik-toon, pag-usab, pag-amienda o pagpapha sa mga balaod nga dunay diskriminasyon batok sa kababainhan;
 - Sa makiangayong paghupot ug pagwagtang sa diskriminasyon sa kababainhan sa matang sa edukasyon, *scholarships* ug pagbansay;
 - Sa makiangayong partisipasyon sa natad sa dula ug paugnat sa kusog;
 - Sa pagwagtang sa diskriminasyon sa panaraho sa natad sa *military*, kapulisan, ug sa susamang serbisyo. Ang dignidad sa kababainhan diha sa *military*, *police* ug susamang serbisyo kinahanglan gayud nga respetahan;
 - Sa pagwagtang sa diskriminasyon ug salawayon nga pagpakaita sa imahen sa babaye diha sa medya ug pelikula;
 - Sa komprehensibo nga serbisyon panglawas ug impormasyon/edukasyon mahitungod sa maayong panglawas nga naglangkub sa tibuok kinabuhi sa kababainhan;
 - Sa pagkuha sa *special leave benefits with full pay* sa mga employadong babaye nga nahiagom sa *gynecological surgery*;
 - Sa makiangayon mga katungod sa tanang aspeto sa kaminyoon ug relasyon tali sa pamilya. Ang Estado magseguro sa ilang kagawasan -sa paghukom kong pila ilang anak ug agwat sa ilang pagpanganak; sa pagpili sa ilang propesyon; sa pag-angkon, paghupot ug pagpadagan sa ilang propriedad;

- Ang MKK naggarantiya usab sa sibil, politikal ug ekonomikanhong katungod sa kababainhan nga anaa sa hutong sa kakabus ilabina sa ilang katungod sa -
 - Seguridad sa pagkaon ug tinubdan sa produksyon sa pagkaon ;
 - Pamalay nga duol, barato ug dunay seguridad;
 - Disenteng panaraho;
 - pagpanaraho, pagpanginabuhi, kapital ug teknolohiya;
 - pagbansay sa kahanas, *scholarships* labina sa *research and development* nga nagpunting sa *farm technology* alang sa kababainhan;
 - partisipasyon sa grupo nga tighimo ug mga palisiya ug desisyon diha sa lokal ug nasional nga hut-ong;
 - pagkuha'g mga impormasyon mahitungod sa polisiya, programa, proyekto ug pondo alang sa kababainhan;
 - *social protection*;
 - pag-ila ug preserbasyon sa *cultural identity and integrity* ug mga *cultural systems* nga walay diskriminasyon sa kababainhan;
 - pag-apil sa diskusyon mahitungod sa kalinaw ug kalamboan;
 - pagdawat sa serbisyo ug pagtagad alang sa kababainhan nga naa sa makuyaw ug lisud nga kahimtang;
 - proteksyon sa mga batang babaye batok sa sa bisan unsang matang sa diskriminasyon sa edukasyon, panglawas ug pagbansay sa kahanas;
 - pagpanalipod sa kababainhang hamtong.

- Kinsa ang responsable sa pagpatuman sa MKK?
 - Ang Estado, ang pribadong sektor, ug ang tanang katawhan kinahanglan nga motabang diha sa pag-ila, pagtahod, pagpatuman ug pagpakyaylap sa mga katungod nga gilatid sa MKK. Ang Kagamhanan sa Pilipinas mao ang permanente nga *duty bearer* sa pagpatuman sa MKK.

- Unsa ang klaro ug pihon nga katungdanan sa Gobiyerno diha sa pagpatuman sa MKK?
 - Ang MKK nagamando sa tanang opisina sa kagamhanan nga himoong kababin ang *gender mainstreaming* isip istratehiya sa pagpatuman sa balaod ug pagkab-ot sa mga tumong. Ubos niining balaod, ang *Philippine Commission on Women (PCW)* ubos sa opisina sa Presidente, maoy gitahasan nga mahimong *overall monitoring ug oversight body*.
- Unsaon maponduhan ang implementasyon sa MKK?
 - Ang pondo nga gikinahanglan sa implementasyon sa MKK pagakuhaon sa kasamtangang pondo sa opisina. Gamiton ang *GAD budget* sa mga programa, proyekto ug kalihukan.
 - Ang MKK nagamando usab sa Estado nga hatagan ug gimbug-aton ang paggahin sa pondo aron matuman ang obligasyon sa gobiyerno ubos niining balaod.

3. Mga Uban pang Balaod Mahitungod sa Katungod sa Kababainhan

- Ang nagkalain-laing mga balaod nga nagprotekta sa katungod sa kababaihan: *Criminal Laws, Civil Code, Revised Penal Code ug Family Code*;
- Uban pang mga balaod:

- RA 7877 Anti-Sexual Harassment Act
- RA 8353 Anti-Rape Law
- RA 9208 Anti-Trafficking in Person Act
- RA 9262 Anti-Violence Against Women and Children Act
- RA 7192 Women in Development and Nation Building Act
- RA 7525 Strengthening the Prohibition of Discrimination Against Women
- RA 8186 Paternity Leave Act
- RA 8972 Solo Parents Welfare Act
- RA 8369 Family Courts Act
- RA 6949 Declaring March 8 – National Women’s Day
- RA 6972 Establishment of Day Care Centers in Every Barangay
- RA 7322 Increase in Maternity Benefits
- RA 7655 Increase in Minimum Wage of Domestic Helpers
- RA 6955 Outlaws Practices of Matching Filipino Women for Marriage to Foreign Nationals on a Mail-order Basis
- RA 7688 Gives Representation to Women in the Social Security Commission
- RA 7600 Provides Incentives to all Government and Private Health Institutions with Rooming-in and Breast-feeding Practices
- RA 7303 Additional Benefits for Public Health Workers

4. Nasyonal nga mga Programa Alang sa Kababainhan

- Mga Plano sa Kababainhan ilalom sa nagkadaiyang Kagamhanan sa pagka-Pangulo
 - 1989-1992: *Philippine Development Plan for Women (PDPW)*
 - 1995-2025: *Philippine Plan for Gender and Development (PPGD)*
 - 2001-2010: *Framework Plan for Women (FPW)*
 - 2013-2016: *Women’s Empowerment, Development and Gender Equality (Women’s EDGE) Plan*
- ***Philippine National Action Plan (PNAP) on Women, Peace and Security (2010 – 2016).***
Action Points of PNAP:
 - Panalipod ug pagpakgang
 - Pagpagahum ug Partisipasyon
 - Pagpakyaylap ug Pagduso
 - Pagsalamban sa kapasidad, Pagpaniid ug Pagtaho

→ Nganong kinahanglan ang PNAP?

- Paniguro sa pagpanalipod sa tawhanong katungod sa kababainhan ug paglikay nga dili mayatakan kining mga katungod panahon ug pagkatapos sa kasamok/giyera.
- Pagpagahum sa kababainhan ug pagpaniguro sa ilang aktibo ug mahuloganong pag-apil diha sa *peace-building, peacekeeping conflict prevention, conflict resolution ug post-conflict reconstruction*.
- Pagduso nga masulod gayud ang hisgutanang gender sa tanang aspeto sa *conflict prevention, resolution ug peacekeeping*
- Malig-onong pagmugna/pagpanday sa usa ka sistema sa pagsubay, pagtasa, ug pagtaho kabahin sa implementasyon sa PNAP alang sa kasigurohan sa maayong pagpatuman sa mga katuyoan.

GENDER MAINSTREAMING DIHA SA TANANG ANG-ANG SA GOBIYERNO UG KAANGAYAN SA KABABAINHAN O KALALAKINHAN

MGA TUMONG

- Dugang kahibalo sa kahulogan sa *gender mainstreaming*.
- Masinati pag-aayo ang papel sa mga lokal nga opisyales ug ahensya sa kagamhanan sa implementasyon sa mga programa alang sa kaangayan sa kababainhan ug kalalakinhan diha sa lokal nga katilingban.

PASIUNANG BULUHATON

Pakig-ambit sa Kasinatian

Magpa-ambit ang partisipante sa ilang kasinatian sa pagduso sa isyu sa kababainhan ug *gender*. Unsa man ang kadalas nga mga reaksyon sa mga tawo labina gayud sa mga lalaki sa hisgutanang kaangayan sa kababainhan ug kalalakinhan.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Nganong kinahanglan himoon ang *Gender Mainstreaming*?

- Ang *Gender and Development (GAD)* usa ka bag-o nga panlantaw ug pamaagi, busa, dili ikatingala nga dili daghan nga naa sa gobierno ang adunay kahibalo ug kaamgohan niini. Bisan gani ang ubang tao nga gitahanan sa trabahong *GAD* wala kaayo makasabot niini.
- Ang hisgutanang *GAD* magsugod gayod ug mahilambigit sa konsepto sa kalamboan. Unsa ba ang kalamboan?
- Segun sa naandan, ang pulong nga “kalamboan,” guipasabot sa mga ekonomikanhong termino sama sa *market growth, modernization, infrastructure improvement, trade & employment*, ug uban pa.
- Apan duna pud laing pagtan-aw sa kalamboan nga nagtutok sa perspektibong pangkatawanan. Naga-aghat kini sa partisipasyon ug pagpagahum sa katawhan aron makatubag sa mga batakang panginahanglan ug interes sa tawo. Kining kalamboan nagpasabot og sosyal, politikal, ekonomikanhon, kulturanhon nga kalamboan sa kinabuhi sa tawo sama sa usa ka malungtarong kapasidad sa pagkab-ot sa mas maayong pagpuyo sa kinabuhi; taas-taas nga pagpuyo; maayong panglawas; maayong trabaho; kalidad nga edukasyon; maayong pamaagi sa pagdumala sa gobierno. **Ang kalamboan nga nagpahigayon sa oportunidad sa pagpalambo sa tawo sa iyang “kapasidad sa paghimo” (*capacity to do*) ug “kapasidad sa pagkamao” (*capacity to be*)**.
- Ang kalamboan alang sa tanan. Ang matag usa, bata siya o tigulang, lalaki o babaye, kabus o adunahan adunay katungod sa maangayong oportunidad aron makapuyo sa maayong kinabuhi. Apan adunay mga kondisyoness sa katilingban nga dili nakapaangay sa tanan. Katungdanan sa gobierno ang pagkab-ot sa tinuod nga kalamboan sa tanang lumulopyo sa nasud ug ang pagseguro sa makiangayon nga pagbahinbahin sa mga kapaninguhaan sa katilingban.
- **Ang gobierno makahimo'g mga kabag-ohan padulong sa gender responsive development.** Ang gobierno adunay makinarya ug mekanismo nga maka-abot sa mga tawo, makapagawas sa ilang panginahanglanon ug maka-agda sa ilang aktibo ug epektibong partisipasyon. Ang gobierno adunay dakong kahanas sa paghimo sa mga nasyonal nga kinahanglanong pagbabuhaton (*national priorities*).

2. Unsay ipasabot sa *Gender Mainstreaming*?

- Usa ka pamaagi sa kalamboan nga malangkubong nagtutok sa relasyon sa babaye ug lalaki diha sa ilang pagkuha ug pagkontrol sa mga kapaninguhaan.
- Usa ka istratehiya nga nagasiguro nga ang mga kahingawa ug kabalaka alang sa kaangyan sa babaye ug lalaki masulod sa *mainstream* – nga mao ang direksyon sa gobierno sa pag-apud-apud sa mga *resources* alang sa sosyal ug ekonomikanhong mga programa.
- Usa ka proseso o istratehiya diin ang panglantaw sa *gender* makasulod sa tanang operasyon sa ahensya sa gobierno. Usa kini ka organisadong paningkamot sa pagpasulod sa panglantaw sa *gender* diha sa mga kalab-oton, istraktura, polisiya, programa, proyekto, proseso sa ahensya sa gobierno. Nagsentro kini diha sa pagpalambo sa mga mekanismo, istratehiya sa institusyon aron sa pagtan-aw sa mga *gender issues and concerns* (Source: DBM, NEDA, NCRFW Joint Circular No.2001-1).
- Istratehiya sa pag-asdang sa tawhanong katungod sa mga kababainhan ug pagwagtang sa diskriminasiyon sa kababainhan diha sa mga sistema, istraktura, polisiya, proseso sa mga ahensya sa gobierno.

3. Mga Mandato sa *Gender Mainstreaming*

- **Ang Kapitulo VI, Seksyon 36 sa Magna Karta sa Kababainhan (MKK) o Akta Republika 9710**, nagamando sa tanang upisina sa kagamhanan, apil na ang mga korporasyon nga gipang-iya ug gihuptan ug ang mga lokal nga panggamhanan nga himoong kababin ang *gender mainstreaming* isip usa ka istratehiya sa pagpatuman sa balaon ug ang pagkab-ot sa mga tumong niini. Nagamaando usab kini nga iapli sa ilang: a) pagplano, pagbutang sa pondo, pagsubaybay ug pagtasa alang sa GAD; b) pagtukod ug pagpalig-on sa *GAD Focal Points*; c) pagmugna, pagkaylap ug pagpadayon sa mga *gender statistics ug sex-disaggregated* nga mga datos aron magamit ug makatabang dinya sa pagplano ig mga programa ug pagmugna sa mga polisiya.
- **Philippine Commission on Women (PCW) Memorandum Circular No. 2011-01** naghatag ug giya sa pagtukod, pagpalig-on ug pagpadayon sa *GAD Focal Point System*, isip usa ka mekanismo sa pagpatuman sa *gender mainstreaming* sa tanang upisina sa kagamhanan, apil na ang mga korporasyon nga gipang-iya ug gihuptan ug ang mga lokal nga panggamhanan.
- **PCW-DILG-DBM-NEDA Joint Memorandum Circular (JMC) No. 2013-1** naghatag ug giya sa mga lokal nga panggamhanan sa pagpatuman sa MKK.

GAD PLANNING AND BUDGETING

MGA TUMONG

- Mapataas ang kahibalo sa partisipante sa mga proseso diha sa *GAD planning and budgeting*.
- Magsugod sa pagpanday sa agenda sa kababainhan nga maoy basehanan sa *GAD Plan ug budget*.

PASIUNANG BULUHATON

Ang Pag-ila sa mga Bug-at ug Mahinungdanong Isyu sa *Gender* dinya sa Katilingban

Hatagan ang matag usa ka partisipante sa duha ka *meta cards*. Isulat nila ang importante nga *gender issues and concerns* nga hatagan ug unang pagtagad diha sa katilingban. Isulat kini agi'g usa ka *statement*. Ang mga *cards* ibutang sa *board*. Ang *cards* nga pareho ug mga isyu itapad-tapad. Hatagan ug 30 minutos ang paghisgutgut sa isyu ug sa pagsumada.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Local GAD Planning

- Unsa ang *GAD plan*?
Ang *GAD plan* usa ka hinan-ay nga pagdisenyo sa mga programa, proyekto ug kalihukan nga gipadagan sa *LGUs* ug ahensya sa kagamhanan sa takdang panahon kansang katuyoan mao ang pagtubag sa *gender issues and concerns* sa katawhan.
- Mga ang-ang sa pagtubag sa *GAD* dinya sa lokal nga pagplano sa kalamboan
 - **Pagtuki sa Kahimtang.** Kinahanglan ang *sex-disaggregated data* sa pag-analisa sa sitwasyon sa katilingban. Mga datos nga naghatag og impormasyon sa sitwasyon sa kababainhan diha sa ekonomiya, sosyal ug politikal nga kahimtang.
 - **Pag-ila sa Tumong ug mga Katuyuan.** Kining ang-ang sa pagplano mao ang paglatid sa kalab-oton ug tumong nga magpahayag sa mga aspirasyon sa mga tawo. Ang kalab-oton ug tumong kinahanglan nga motubag sa mga problema ug panginahanglan nga nakita sa pag-analisa sa sitwasyon.
 - **Paglatid/Paghimo'g Polisiya ug Istratehiya.** Ang mga polisiya ug istratehiya kinahanglan makatubag sa panginahanglan nga nakita sa pag-analisa sa sitwasyon. Mga giyang pangutana:
 - Ang *gender equality*, isip polisiya sa gobiyerno, nabutang ug napahigayon ba?
 - Apil ba ang kababainhan sa pagplano, pag-implementar ug pagtasa?
 - Nagbase ba ang mga istratehiya sa panahon, kahibalo, kahanas sa babaye sa ilang *productive* ug *reproductive* nga rolyo?
 - Pagmugna sa mga programa ug proyekto, ng isyu sa *gender* naglangkob sa tanang sektor sa katilingban? Haum ba ang programa ug proyekto sa mga panginahanglan sa sektor?
- **Implementasyon sa Lokal nga Plano sa Kalamboan.** Sa implementasyon o pagpadagan sa mga programa ug proyekto, diha nato makita ang kamatinud-anon sa mga lokal nga opisyales sa ilang pagtubag sa GAD.
- **Pagsubabaybay ug Pagtasa.** Ang pagsubabaybay sa plano usa ka proseso sa pagkolekta sa mga impormasyon kababin sa implementasyon. Usa ka regular nga pagtan-aw sa proyekto kong kini nilambo ba o wala; pag-ila sa mga problema ug paghatag og kasulbaran.
Ang pagtasa usa ka proseso sa pag-analisa kong ang programa/proyekto maayo ba nga pagkadala ug nakatubag ba sa panginanglanon sa mga tawo ug katilingban. (*Palihog tan-awa ang Annex 1 para sa modelo sa usa ka GAD Plan*)

2. GAD Budgeting

- Pagkamahinungdanun sa *GAD Budgeting*

Ang kwarta nga gigamit sa gobierno adunay nagkalain-laing epekto sa kababainhan ug kalalakinhan, batang babaye ug lalaki. Busa, kinahanglan diay nga susihon pag-ayo ang badyet sa gobierno.

- Unsa ang *GAD Budgeting*?

Ang pag-badyet usa ka sistematikong paggahin sa mga kapanguhaan aron makatubag sa mga panginahanglan ug aron sa pagpatuman sa mga giplanong kalihukan. Ang atong gobierno nagpahigayon sa usa ka pondong pangsuporta sa pagduso sa *GAD* pinaagi sa usa ka *GAD budget policy*. Ang tuyo sa *GAD budget* mao ang pagsuporta sa tinuig nga *GAD Plan* sa ahensya ug *LGU*.

- Mga Mandato sa *GAD Budgeting*

Ang 1987 *Philippine Constitution* nagpaigo og pundasyon sa *GAD* ug sa *mainstreaming* niini diha sa badyet. *Article II, Section 14*: "Ang Estado nag-ila sa rolyo sa mga kababainhan dinya sa pagpalig-on sa nasud ug nagseguro nga adunay batakang kaangayan atubangan sa balaod sa kakabainhan ug kalalakinhan."

- *Women in Development and Nation-Building Act (RA 7192)*

Kining balaod nagpahayag nga kinahanglan hatagan og pagtagad ang kasulbaran sa *gender inequalities*, nagdasig sa mga nasyonal ug lokal nga ahensya sa paggamit sa mga *government resources* sa pagsuporta sa mga programa ug proyekto alang sa kababainhan; nagmando sa paggahin sa labing menos 5 porsiyento (5%) sa badyet sa mga ahensya sa gobierno.

- Ang Magna Karta sa Kababainhan (Akta Republika 9710) nagmando sa tanang kagamhanan sa Estado sa paggahin sa ilang *gender and development* (GAD) nga badyet kada tuig sa pag-implementar ug mga programa ug kalihukan para matuman ang mga probisyon sa balaod.

- Nagmando usab ang MKK sa Estado nga hatagad ang pagtagad sa paggahin sa mga kapanguhaan para sa epektibong pagpatuman sa ilang obligasyon ubos sa maong balaodnon.

MODYUL 4

Advocating Gender and Development (GAD)

**Sesyon 1: Konsepto,
Prinsipyo ug mga
Istratehiya sa Adbokasiya**

**Sesyon 2: Adbokasiya diha
sa Lokal nga Lehislatura**

Sesyon 3: *Lobbying*

**Sesyon 4: Adbokasiya sa
Medya**

KONSEPTO, PRINSIPIO UG MGA ISTRATEHIYA SA ADBOKASIYA

MGA TUMONG

- Dugang pagsabot sa kahulugan sa adbokasiya ug sa kabililhon niini diha sa pagduso sa usa ka adyenda, polisiya, programa o badyet.
- Masinati ang mgapaagi ug mga istratehiya sa adbokasiya.

PASIUNANG BULUHATON

Pagpaduso sa mga Isyu

Bahinon ang mga partisipante sa tulo (3) ka grupo. Hatagi ang matag grupo sa ilang tahas sa pagduso sa usa ka isyu nga dunay kalambigan sa ilang kahimtang. Tahas sa grupo 1: Magduso sa usa ka isyu didto sa ilang Sangguniang Bayan. Tahas sa grupo 2: Pagduso sa isyu diha sa ilang lokal nga katilingban pinaagi sa paggamit sa nagkalaing-laing medya. Tahas sa grupo 3: Pagduso sa usa ka isyu nga nasudnon. Hatagi ang grupo sa 30 minutos sa paghisgot-hisgot. Human sa lagdang oras, ang grupo ang magpili kon unsang matang nila ipaambit ang pamaagi sa adbokasiya: *role playing* o taho sa mga lakang nga ilang buhaton aron makab-ot ang ilang kab-otonon.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Unsa ang adbokasiya?

- Usa kini ka sistematiko ug organisado nga mga aksyon ug lakang kansang katuyoan mao
 - ang pagdani o paghaylo sa mga opisyales sa kagamhanan nga adunay gahum sa pagbag-o ug pagkambyo sa mga polisiya ug mga balaod;
 - ang pagkuha sa mga suporta sa katawhan mahitungod sa isyu;
 - ang pagduso sa mga sugyot sa paghimo sa mga sistematikong kausaban sa balaod, polisiya, regulasyon ug implementasyon;
 - ang pagsulbad sa problema diha sa natad sa paghimo'g mga polisiya ug balaod.
- Usa ka tiningub, kolektibo ug organisadong panlimbasog/kalihukan sa pag-usab ug pagbag-o sa mga polisiya, balaod, ideya ug mga hunahuna nga gipakabililhon alang sa pagmugna sa usa ka matarong ug makiangayon nga katilingban.

2. Adunay tulo (3) ka hut-on ang trabahong adbokasiya:

- Unang hut-on -pagduso sa mga **kausaban, kabag-ohan** sa naandan nga mga programa ug serbisyo publiko
- Ikaduhang hut-on - paglig-on sa **kapasidad sa mga civil society organizations (CSOs)** ug mga lungsuranon
- Ikatulong hut-on - pag-usab sa **batakang estruktura sa katilingban**

3. Ang epektibo nga adbokasiya nagkinahanglan -

- sa mahait nga pagsabot ug pag-analisa sa politikanhong kahimtang sa katilingban
- sa kongkreto nga problemang atimanon
- ug usa ka maayo nga sugyot sa kasulbaran

4. **Ngano man?**
 - Aron sa pagtutok sa mga batakang gamut-hinungdan sa mga ekonomikanhon, sosyal ug politikanhong isyu ug problema sa katilingban;
 - Usa kini ka pamaagi aron sa pagpagahom sa mga kabus ug sinalikway sa katilingban.
5. Nganong gihatagan man og **bili sa nga CSOs kining trabaho sa adbokasiya?**
 - Isip usa ka pamaagi sa katilingbanong kausaban, ang adbokasiya gihimo sa mga CSOs tungod kay daghan na ang mga paningkamot ug kalihokan sa katilingban nga wala gihapon maka resulta sa kabag-ohan: ang kawad-on ug pagyatak sa tawhanong katungod daghan gihapon.
 - Ang mga CSOs nagtoo nga ang kausaban puede himoon sa dili madugoon nga paagi tungod kay ang adbokasiya mao man ang paghaylo, pagduso, pagbaligya sa mga kinahanglang kausaban pinaagi sa organisado ug sistematikong pamaagi.
6. Mga **Istratehiya** sa Adbokasiya
 - **Lobbying**
 - Tun-an ang mga proseso ug sistema sa sulod sa *target group*: linggwahe, kultura ug sistema
 - Paghimo sa personal nga kontak sa sulod
 - Pagpakigsabot (*Negotiate*)
 - **Edukasyon ug Impormasyon Pampubliko**
 - Pagsulat sa mga *position papers*
 - Pagpadala sa *press releases* ug *statements*
 - Pag-organisa sa *forum* ug *conferences*
 - Pagpasiugda sa *micro & multi-media campaigns*
 - Paghimo og mga *creative symbols*
 - **Pangusisa, Pag-analisa sa mga Polisiya, Pagsubay**
 - *Know your facts and figures*
 - **Pagtukod sa Alyansa o Koalisyon**
 - Paghimo'g mga kontak sa mga tawo ug organisasyon nga pareho og hunahuna
 - Paglatid sa mga *ground rules of working together*
 - **Kampanya ug Mobilisasyon**
 - *Mass actions, demonstrations, strikes*
7. Mga **Pamaagi/Lakang** sa Paghimo'g Istratehiya sa Adbokasiya
 - Pagklaro sa **isyu o problema**
 - Magsugod ang adbokasiya sa isyu o problema nga klaro kaayo; tukma sa mga panginahanglanon sa katawhan; ug gibati ug guisuportahan sa kadaghanan nga organisasyon.
 - Ihan-ay ang **katuyoan**
 - **Kalab-otonon:** *general statement* unsa ang gustong mahitabo nga malungtaron;
 - **Tumong/Katuyoan:** unsa ang gustong mahitabo nga konkreto nga makatabang sa pagkab-ot sa kalab-oton.
 - Klarohon/ilhonkinsa ang tigpaminaw ug tigpamatni (**target audience**)
 - Unang *target audience*: mga tawong tighimo'g mga desisyon kay sila man ang adunay otoridad sa pagkambyo/pag-usab sa mga polisiya ug balaod.
 - Ikaduhang *target audience*: mga tawo nga makahaylo sa tighimo sa desisyon; ubang mga *policy makers*, higala, paryente, *religious leaders*, simbahan, medya, ug uban pa.
 - Pagpanday ug **papgpalambo sa suporta**
 - Ang kadaghanon sa mga tawo nga mosuporta sa isyu sa adbokasiya importante sa kalampusan sa kalihukan.
 - Ang organisasyon nga nagpasiugda sa adbokasiya kinahanglan nga mag-establisar sa mga alyansa sa ubang *CSOs, networks, donors, civic groups, professional organizations, women's groups, advocates* ug uban pang mga tawo nga mosuporta sa isyu aron makab-ot ang kalab-oton sa adbokasiya.

- Pagbuhat o paghimo'g **mensahe**
 - Buhaton ang mga mensahe sa adbokasiya nga tukma sa tigpaminaw ug tigpamati aron nga maklaro ang isyu ug makahaylo kanila sa paghatag sa ilang suporta. Adunay duha (2) ka pangutana nga angay tubagon diha sa pag-andam sa mensahe:
 - KINSA ang imong gustong maminaw ug mamati sa mensahe sa adbokasiya?
 - UNSA ang gusto nimo nga buhaton sa nakapaminaw (aksyon nga gusto nimong mahitabo).
- Pagpili sa haum nga pamaagi sa **komunikasyon**
 - Ang pagpili sa pinakahauum nga paagi sa pagsabwag sa mensahe mag-agad sa kung kinsa ang tigpaminaw/tigpamati. Lain nga paagi ang pagdani sa publiko; lain ang pagdani sa mga opisyales nga adunay gahum sa pag-usab; lain usab ang pagpasabot sa medya; lain pud nga paagi ang pagkuha og suporta sa simbahan ug mga organisasyon.
- Pangita og **ondo**
 - Diha pa sa pagplano, aduna nay paghagilap sa kuhaanan og kwarta agi'g pondo sa mga kalihukan. Ang igong pinansya importante sa pagpadagan sa kampanya: sama sa paghimo ug paghatag sa mga balasahon, gastohan sa biyahe, *posters*, *meetings*, ug uban pa.
- Paghimo og **plano sa pagpatuman/implementasyon**
 - Kinahanglan ang plano agi'g giya sa kampanya. Ang plano kinahanglan nga adunay klarong kalihokan, tahas, mga tawong responsible, takna, ug gikinahanglan nga mga *resources* (*financial and materials*).

ADBOKASIYA DIHA SA LOKAL NGA LEHISLATURA

MGA TUMONG

- Dugang nga kahibalo sa mga sumasalmot sa adbokasiya sa lokal nga lehislatura.
- Napalawom ang pag-ilá sa proseso sa lokal nga pamalaod.
- Nakakat-on ang sumasalmot sa paghimo sa resolusyon ug ordinansa.
- Nabansay ang ilang kahanas sa pag - *lobby*.

PASIUNANG BULUHATON

Pag-inambitay sa Kasinatian

Ang tigbansay mangutana:

- ✓ Kinsa sa mga partisipante ang adunay kasinatian sa pag-apil sa pagduso (*lobby*) nga mapasa sa Sanggunian ang usa ka ordinansa diha sa ilang dapit (barangay, lungsod, munisipyo, probinsya). Unsa ang ilang gi-again ug gibati?
- ✓ Unsa ang bug-at nga isyu sa ilang katilingban nga kinahanglan hatagan sa pagtagad pinaagi sa usa ka ordinansa?

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Unsa ang *legislative advocacy*?

- Ang *legislative advocacy/policy advocacy* usa ka proseso sa pagpakigharong sa lehislatura ug ubang institusyon, ahensya sa gobierno ug ubang sosyal nga institusyon. Ang katuyoan niini mao ang pagkab-ot sa mga gipaabot nga mga sangputanan sama sa:
- edukasyon ug pagkambyo sa mga lideres, *policy makers* ug mga tawong nag-implementar sa mga polisiya;
 - pagbag-o sa mga polisiya, balaod, programa ug badyet;
 - ug pagpaklaro sa mga *decision-making procedures*

2. Proseso sa Lokal nga Pamalaod

- Ang Sanggunian: organisasyon ug komposisyon
- Ang gahum sa paghimo sa mga balaod, ordinansa, resolusyon gikuptan sa Sangguniang Panlalawigan alang sa probinsya; Sangguniang Panglunsod alang sa syudad; Sangguniang Bayan alang sa munisipyo, ug Sangguniang Barangay alang sa barangay.
 - Komposisyon, buluhaton ug gahum sa Sanggunian
(Para sa detalyadong diskusyon, palihug tan-awa ang **Annex 2**)
- Sesyon sa Sanggunian
- Ang regular nga sesyon sa Sangguniang Bayan, Sangguniang Panglungsod ug Sangguniang Panlalawigan ginahimo matag semana. Ang regular nga sesyon sa Sangguniang Barangay gihimo kaduha sa usa ka bulan. Kong adunay dakong panginahanglan, makahimo ang mga miyembro sa *special session*.

- Sa unang sesyon, ang Sanggunian mopasa og resolusyon mahitungod sa adlaw, oras ug lugar sa ilang mga sesyon. Mopasa pud sila sa *internal rules and procedures* kabilang niini ang *order & calendar of business, parliamentary procedures*, disciplina sa mga miyembro, ug uban pa.
- Proseso sa Pagpasa sa Balaod
(*Alang sa nagkadaiyang ang-ang nga gihimo dinha sa paghimo'g ordinansa o resolusyon, tan-awa palihug ng Annex 3*)

3. Partisipasyon sa mga katawhan sa lokal nga proseso sa lehislatura

- Ang gahum sa paghimo og balaod dili lang sa Sanggunian. Anaa usab kini sa mga tawo. Ang LGC of 1991 nagpahigayon sa pagpagahum sa mga lokal nga lumulopyo sa pagsugyat, pagtanyag, paghimo o pag-amiendar sa ordinansa pinaagi sa proseso nga gitawag nga *people's initiative*.
- Magsugod ang *local people's initiative* sa panahon nga adunay mga rehistradong botante nga magpasaka og petisyong didto sa Sanggunian nga magsugyat sa pagtanyag, paghimo o pag-amiendar sa ordinansa. Ang kadaghanon sa tighangyo nga magpasaka sa petisyong kinahanglan nga moabot sa usa ka libo (1,000) diha sa probinsya ug syudad; usa ka gatos (100) diha sa munisipyo; ug singkuenta (50) diha sa barangay. Kung walay uyong ug positibong aksyon ang Sanggunian sulod sa treinta (30) ka adlaw, ang mga ponente maghimo dayon ug aksyon sa pagpakita sa ilang gahum sa paglihok.
- Ang pinaka-hinungdanon nga bahin niining proseso sa *initiative* mao ang pagirma ug koleksyon sa mga nagpirma. Ang *local people's initiative* pagailhon nga tinuod o balido kung nakasubay kini sa kinahanglan nga gidaghanon sa mga nagpirma. Labing menos 10% sa rehistradong botante sa nahitungdang LGU ang magpirma aron sugdan ang *local initiative*. Sa probinsya ug syudad, 3% sa 10% ang mag representa sa matag distrito.
- Kung ang probinsya o syudad adunay usa lang ka distrito, ang matag munisipyo sa probinsya ug matag barangay sa syudad, kinahanglan nga adunay representasyon sa dili moubos sa 3% sa rehistradong botante.

4. Resolusyon ug Ordinansa

- Kalainan sa Ordinansa ug Resolusyon

Ordinansa - usa ka local nga balaod nga naghulagway sa lagda sa paghimo'g usa ka tibook ug permanenteng matang sa pagpatuman. Adunay kusog ug epekto isip usa ka balaod, ug magpabilng ipatuman hangtud nga mawagtang o makambiyohan sa bag-ong balaod.	Resolusyon - usa ka ekspresyon sa sentimiyento o opinion sa lehislatura. Temporario ug limitado ang iyang aplikasyon. Samtang ang ordinansa usa ka buhat sa gobiyerno, ang resolusyon may kalabutan sa administrasyon sa Sanggunian ug uban pang pribadong butang.
--	---

5. Mga Parte sa Ordinansa ug Resolusyon

- Titulo o ulohan sa Ordinansa o Resolusyon
- *Preamble*
- *Ordaining or Enaction Clause*
- *The Body*
- *Penalty Provision, if any*
- *Effectivity Clause*
(*Pahimangno ngadto sa tigbansay o tigpasayon: Pagkuha sa usa ka kopya sa usa ka ordinansa nga gihimo sa inyong Sanggunian Barangay/Bayan. Ipakita ug ipaklaro sa mga partisipante*).

6. Mga **Limitasyon** sa Ordinansa o Resolusyon: Ang ordinansa o resolusyon kinahanglan nga mosunod sa mga kalagdaan aron kini mahimong matuod ug maoy mahigot:
 - dili magsupak sa Konstitusyon o Batakang Balaod;
 - dili madaug-daugon;
 - dili mapihigon;
 - dili magpugong sa magpatigayon (*trade*) apan mag-hanay lang;
 - dili molapas sa dapit nga gidumala o gisakop sa lokal nga kagamhanan;
 - dili mopahamtang ug multa gawas sa iyang awtoridad;
 - dili magkuha sa kwarta kong dunay buhis nga hisgutanan;
 - malangkubon ug nahisubay sa katilingbanong polisiya;
 - segun sa makatarungang pamaagi.

LOBBYING

MGA TUMONG

- Dugang kahibalo sa trabaho nga *lobbying*;
- Makakat-on ang mga partisipante ug mga bag-ong kasinatian sa *lobbying*.

PASIUNANG BULUHATON

Role Playing - Pagkuha og Suporta sa Miyembro sa Sanggunian

Bahinon ang mga partisipante sa tig-napulo kada grupo. Ang matag grupo maghunahuna sa ilang mga istratehiya ug taktika unsaon pagkuha sa ilang Sanggunian nga mosuporta sa ilang giduso nga ordinansa o resolusyon. Ang tigpasayon o tigbansay magpili og pito (7) ka partisipante nga modala sa papel sa miyembro sa Sangguniang. Ang matag grupo magsulay sa pagsalmot sa sesyon sa Sangguniang Bayan ginamit ang ilang napiling istratehiya ug taktika. Pagkahuman, adunay pag-inambitay sa ilang nasinati ug natun-an sa buluhaton.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Unsa man ang *lobbying*?

- Ang *Lobbying* mao ang **usa ka buhat/aksyon sa pagpahayag ug pagduso sa panglantaw, baruganan, ug posisyon** tali sa usa ka balaodnon ngadto sa mga miyembro sa Sanggunian o Kongreso.

2. Nganong kinahinglan man mag-*lobby*?

- Ang pagpanginlabot sa usa ka prosesong politikal katungod ug obligasyon sa lungsuranon. Usa pud kini ka mahinungdanon nga butang sa pagpagahum sa mga kabus.
- Ang pag-apil diha sa prosesong politikal dili lamang himoon panahon sa eleksyon, kon dili usab diha sa pag-apil sa mga sesyon sa Kamara o Sanggunian.
- Kon daghan ang moapil niining proseso, dako ang purohan nga maminaw ang mga tighimo og balaod, labina kong ang ilang madungan klaro, maayong pagkasulti ug adunay bili.
- Ang *Lobbying* usa pud ka proseso sa edukasyon/pagtoon labina niadtong nagsalmot sa kalihukan. Kon atong tan-awon ang *profile* sa matag miyembro sa Kongreso karon (sa Senado man kini o sa Kamara de Representante), malisod ang pagkuha sa mga makiangayong balaod nga atong gitinguha. Apan ang kasinatian sa pag-analisa sa mga isyu ug pagduso sa mga hustong balaodnon usa na ka importante nga kalihukan sa pagpataas sa kahimatngongan sa mga lungsuranon.

3. Mga istratehiya nga pwede magamit diha sa paglobby sa lehislatura

→ *First Reading*

- Ilhon ang komitiba diin gipasaka ang gisugyot nga ordinansa.
- Pangayo sa sekretaryo sa Sanggunian og impormasyon mahitungod sa *schedule*, sa mga miyembro sa Sanggunian, ug uban pang mga butang.
- Pagsulat sa *position paper*/sulat ngadto sa mga miembro sa komitiba.

- *Committee Level*
 - Tambong sa mga *public hearing*; motestigo sa *committee hearing*; padala sa delegasyon didto sa *hearings*; hatagan ang mga miyembro sa komitiba sa *position paper*;
 - Makigpulong sa mga miyembro sa komitiba;
 - Pangayo og kopya sa *committee report*, ug;
 - Tun-an ang *committee report* ug maghatag sa komentario.
- *Interpellation and Debate*
 - Ilia-ilaha ang *chairperson* sa *Committee on Rules*; mao kini ang komitiba nga nagpreparar sa agenda. Kumbinsihon sila nga mouyon/musoporta sa inyong posisyon sa gisugyot nga ordinansa.
 - Pagpadala og delegasyon didto sa *session hall* sa panahon sa sesyon.
 - Hatagan ang *sponsor* sa mga *supporting data* ug *position paper*.
 - Miting uban sa mga miyembro sa Sanggunian aron paghaylo ug pagdani kanila sa pagsuporta.
- *Voting*
 - Hatagan ang mga miyembro sa Sanggunian og kopya sa *position paper* sa dili pa panahon sa pagboto.
 - Padalhan og sulat diin hangyoon sila sa pag botar sa guisugyot nga ordinansa.
 - Pagpadala og delegasyon didto sa session hall.
- *Approval of the Local Chief Executive (LCE)*
 - Padalhan og sulat ang LCE sa paghangyo kaniya sa pag-apruba o pag-veto sa ordinansa.
 - Miting uban sa LCE aron makahatag og pasabot sa epekto sa ordinansa sa mga lungsuranon.
- *Uban pang mga istrahiya*
 - Aron masabwag pag-ayo ang mensahe, makatabang ang *streamers, posters, placards, leaflets, rallies*, ug uban pa.
 - Kampanya ginamit and medya: *television guesting, radio guesting, press conference, news articles, letters to the editor*, ug uban pa.
 - Pakig-alayon sa ubang grupo.

ADBOKASIYA SA MEDYA

MGA TUMONG

- Napalawom ang pag-ila sa kalabutan ug kamahinungdanon sa medya diha sa buluhatong adbokasiya.
- Napalambo ang kahanas sa pag-organisa sa kampanya pinaagi sa medya.

PASIUNANG BULUHATON

Panday-Buhat - Hulagway sa Kababainhan diha sa Medya

Bahinon ang mga partisipante sa tulo (3) ka grupo. Hisgutan sa matag grupo ang imahen o hulagway sa kababainhan nga kanunay madungog ug makita nato diha sa medya (radyo, telebisyon, mantalaan). Mga giyang pangutana diha sa paghisgot-hisgot:

- ✓ Kanus-a ug pila ka beses gihulagway sa medya ang mga babaye?
- ✓ Giunsa pagtratar sa balita ang panagway o hitsura sa mga babaye?
- ✓ Unsa ang hulagway sa mga babaye?

Hatagi ang grupo sa 30 minutos sa paghisgot-hisgot. Pagkahuman, ipasumada ang mga hunahuna sa grupo ug ipaambit sa tanan diha sa plenaryo.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Kahulugan sa **Adbokasiya sa Medya**
 - Ang Adbokasiya sa medya mao ang pagduso diha sa medya sa mga polisiya, balaodnon isip solusyon sa kasamtangang problema sa katilingban.
2. **Kamahinungdanon** sa Adbokasiya sa Medya
 - Ang medya makahatag og pagpadayag, pagpatinuod ug pagpakamatoohon sa isyu ug sa mga tawo ug organisasyon nga nagduso sa kausaban.
 - Ang medya makahatag og sinal ngadto sa publiko ug ngadto sa mga lideres nga may gahum:
 - kong unsa ang importante ug angayang hatagan og pagtagad;
 - kong unsa ang isyu nga kinahanglang iduso;
 - kong unsa ang angayang buhaton;
 - kong kinsa ang mga tawo nga angayang ipapaminaw sa isyu.
3. **Mga puntos nga dapat buhaton sa dili pa maghimo og plano sa Adbokasiya sa Medya:**
 - Tun-i unsa ang medya diha sa syudad, probinsya ug nasud nga i-apil sa kampanya. Basa sa mga mantalaan; paminaw sa radyo; ug tan-aw sa telebisyon;
 - Tun-i unsa ang mga isyu nga mahimong bug-at nga balita ug unsa ang mahimong isulat lamang;
 - Pangita-a ang mga tigbalita nga naghisgut ug nagsabwag sa mga isyu nga inyong gikampanya ug tan-awa kong positibo ba o negatibo ang ilang pagsaysay;
 - Paghimo og usa ka malungtaron nga *working relationship* sa mga higala sa medya.

4. Napulo (10) ka lagda sa epektibong Adbokasiya sa Medya

- Dili ka makahimo sa *media strategy* kong wala kay kinatibuk-ang istratehiya.
 - Mga pangutana agi'g giya alang sa paghimo sa istratehiya:
 - Unsa ang problema?
 - Unsa ang solusyon?
 - Kinsa ang dunay gahum sa paghimo og kausaban?
 - Kinsa ang mapanawagan aron paghatag ug dugang kusog?
 - Unsa ang mensahe nga makadani sa mga tawong adunay gahum sa paghimo og kausaban?
- Kinahanglan nga maligdong ang imong pagtratar sa medya kong gusto kang ilhon sa mga tigbalita nga masaligan nga gigikanan.
- Sabta ang mga gipakabili/hunahuna sa mga manunulat. Pagsulay'g hunahuna isip usa ka manunulat.
- Paghimog estorya, dili lang isyu.
- Hatagi ang mga tigbalita sa mga mamugnaong estorya nga nagpahayag sa solusyon nga inyong gikampanyahan.
- Ihubad ang problema isip sosyal nga isyu. Paghimo'g mga estorya nga adunay kalambigan sa isyu.
- Ang *media interview* dili pangestorya-estorya/tsika-tsika lang. Ayaw isulti sa tigbalita ang dili nimo gusto masibya bisan "off the record."
- Gamita ang '*Opinion Letter to the Editor*' section aron moabot ang kampanya ngadto sa mga kagamhanan nga tighimo og mga polisiya/balaod.
- I-apil ang tanan medya sa imong istratehiya.
- Paghimo og ebalwasyon sa imong istratehiya ug ipahapsay aron mas epektibo sa sunod higayon.

5. Paghimo ug pagpadala sa **Press Release**

- Ang press release **usa ka impormasyon nga ginahimo aron pagpahibalo sa importante nga isyu nga gusto nimo mahatagan og pagtagad sa medya** (radyo, telebisyon, mantalaan). Ang *press release* mubo lang ug tukma sa punto.

Timan-l sa paghimo ug *press release*:

KUKANG

- Kinsa (Who)
- Unsa (What)
- Kanus-a (When)
- Asa (Where)
- Ngano (Why)

6. Pag-organisa sa *Press Conference*

- Dako nga panahon ug kwarta ang magasto sa pag-organisa sa press conference. Kinahanglan nga aduna gayuy dako ug importante nga ipahibalo. Ang mga tigbalita dili sagad motambong sa *PressCon* kon wala silay makuba nga i-balita.

7. Mga sugyot nga buhaton panahon sa **Media Interview**

- Sa bisan unsa nga *media interview* (radyo o TV) importante nga ikaw ang magkontrol sa sitwasyon.
- Mga puntos nga dapat dumduman:
 - Pangandam pag-ayo aron malikayan ang nerbiyos;
 - Kuhaa ug tun-i pag-ayo ang tanan nga impormasyon nga imong nakuha;
 - Masaligon ka sa imong kaugalingon. Ayaw pag-ulaw-ulaw;
 - Pagbantay nga dili ka mahulog sa lit-ag sa *interviewer* nga basin makapasuko ug makapalagot hinoon kanimo. Kalma lang.
 - Direchong tan-awa ang nag-*interview* kanimo. Ayaw pagtan-aw sa *camera*. Kong ang *interviewer* nagpalayo sa isyu nga gihisgutan, ibalik sa inyong gihisgutan.

PANAPOS NGA KALIKUHAN

Field Trip or Simulation of Press Coverage of a Women's Issue

Kong mahimo, dalha ang pipila ka babaye nga partisipante sa usa ka estasyon sa radyo o telebisyon nga gikasin-abot na. Ipa-interview sila isip bisita sa usa ka programa sa radyo o telebisyon. Kong dili mahimo, maghimo og *role play* na lang. Paghimo og kunohay *PressCon* o *TV questing* isip practical exercise ginamit ang *video camera*. *Human sa role play*, ipatan-aw sila sa *video clip* ug hisgutan ang kalihukan.

MODYUL 5

Ang Tigbansay Bahin sa Gender

**Sesyon 1: Katuyuan sa
Gender Training**

**Sesyon 2: Katawhanong
Pamaagi sa Pagtoon**

**Sesyon 3: Mga Pamaagi sa
Pagpahanas**

**Sesyon 4: Paingon sa Pagka-
Maayong Gender Trainer**

KATUYUAN SA GENDER TRAINING

MGA TUMONG

- Makaagi ang mga partisipante sa usa ka hinanali nga TNA (*Training Needs Assessment*), usa ka aktibidad nga makapahibalo kon ang ilang ang-ang sa kahimatngon babin sa *gender* ug ang ilang kahanas sa pagbansay;
- Makasabot sa kahulogan ug pagka-mahimungdanon sa *gender training*; ug
- Makit-an nga bisan unsang klaseng pagbansay mahimong *gender-sensitive*.

PASIUNANG BULUHATON

Pagsukod sa Kaugalingon

Mga Tawong Poste -Lima sa mga *training staff/team* patindogon ug ipalinya sa atubangan, gamit ang mga numero 1 – 5 nga makita sa tanan (numero 1 nagpasabot nga ang kahibalo, kahanas ug oryentasyon ubos samtang ang numero 5 nagrepresentar ug pinakataas.) Palinyahon ang mga partisipante atubangan sa numero nga masibo sa ilang KKP (Kahibalo, Kahanas ug Panghantaw) sa usa ka hisgotanan nga itawag.

- ✓ Batakang Mga Konsepto Babin sa *Gender*
- ✓ *Gender and Development (GAD)*
- ✓ *GAD Planning and Budgeting*
- ✓ *Magna Carta of Women*
- ✓ *Reproductive Health*
- ✓ *Barangay Protection Order*
- ✓ Kasinatian Isip Trainer (bisan unsang klase o higotanan)
- ✓ Kasinatian Isip Gender Trainer

Usa ka *staff* mag-ihap ug magsumada sa mga tubag.

Pagproseso sa gi-agiang aktibidad inubanan sa paguslat sa mga puntos sa *black* o *white board*.

Mga Giyang Pangutana:

- ✓ Sayon ba o lisud ang pagsukod sa kaugalingon? Ngano?
- ✓ Unsang mga pagtulon-an ang makutlo nimo sa maong aktibidad?

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Sa pagsugod sa usa ka pagbansay, importante nga **masayran ang lebel sa kahibalo, kasinatian ug kahanas sa mga tumatambong babin sa hisgotanan.**
2. Mas maayo nga pagahimoom ang *TNA* human makapili sa mga partisipante ug usa pa magsugod ang *training* para sa disenyo sa mga sesyon mapasibo sa ilang lebel sa kahimatngon ug panginahanglan.
3. Ang mga *TNA forms* angay lamang sa mga partisipante nga kabalo mosulat ug magbasa. Apan unsa ang himoon kon ugaling dili sila kamao? Adunay panginahanglan para sa usa ka alternatibo nga paagui pagkuha sa datus mga hinanali.

4. **Unsa ang Gender Training?** Ang buot ipasabot sa terminolohiya, iyang pagkamahinungdanon ug mga hagit:
 - Ang *Gender Training* usa ka pamaagi sa pagpalambo nga ang katuyuan mao ang pagpataas sa kahirnatngon, paghatag ug pahibalo, pagdugang sa kahanas ug pag-usab sa panghuna-huna ug pamatasan bahin sa *gender*.
 - Dili pareho sa ubang klaseng pagbansay malagmit malakbitan niini ang personal ug politikal nga mga isyu bisan ug mga pakigrelasyon, usa ka dakung rason ngano nga may gadumili pag-apil niining kalihukan, labina sa kalalakinhan.
 - Ang *gender training* para sa kababainhan ug kalalakinhan pero kasagaran mga babaye ang gihatagan ug priyорidad sa mga *NGOs* ug mga lumilihok sa *NGOs* sa pagplano nila sa mga programang pang-edukasyon ug pagbaid sa kahanas.
5. **Nganong mas tagaan ug pagtagad ang kababainhan?**
 - Katunga sa populasyon sa kalibutan ug kadaghanan sa mga katilingban ang kababainhan. Katunga usab sila sa mga niapil sa produksyon o pagmugma sa mga ekonomikanhong mga butang lakip na ang paghatag ug mga serbisyo **APAN** -
 - Dili sila makit-an ug gi-ila; napadaplin sa ekonomikanhong sistema nga gamit ang salapi;
 - Ang pagpanganak ug pag-amoma ug pagpadaku sa mga anak, trabaho sa balay ug pagpananom para konsumo sa pamilya wala gihatagan ug bili;
 - “*Feminization of Poverty:*” Ang nawong sa kawad-on sa tibook kalibutan nawong sa kababainhan, usa ka diskripsyon tungod sa istatika sa tibuok kalibutan nga nagpakita nga gipadaplain ang mga kababainhan.
 - Apil sa pagpadagan sa sistemang pang-ekonomiya ang kababayen-an **APAN** -
 - Nagasinati ug kalisdanan, patong-patong nga papel ug hilimoon; pagdagmal ug pagbinastos, kakulangan sa proteksyon, pagpahinulos, pagkakulang sa kahanas ug diskriminasyon.
 - Daku ug mahinungdanon ang interes sa kababainhan diha sa pagkab-ot sa mga tumong sa kalamboan sama sa paglangtud sa kinaiyahan, pagdumala sa pagdaghan sa populasyon ug pagpaambit ug mga bili nga dunay dakong epekto sa kalamboan ug pag-uswag.
 - Ang tinooray nga paglambo gakinahanglan ug kabalhinan sa relasyon sa kababainhan ug kalalakinhan. Samtang nakatutok sa kababainhan ang kadaghanan sa mga inisyatiba, kinahanglang apil usab ang mga kalalakinhan niinig mga kalihokan, apil sila isip mga sumasalmot sa pagbansay.
6. **Nganong magpahigayon ug *Gender Training*?**
 - Ang *gender training* usa ka pamaagi para mahimong mas maayo ang kalidad sa trabaho alang sa kalamboan. Ang pagtulod sa *gender* isyu sa daplin makahimo'g kadautan sa mga tawo ug proyekto. Mao kini ang rason nganong adunay hiniusang paningkamot sa tanang ang-ang sa gobierno, pribadong sektor ug mga *NGOs* sa pagtangtang sa pagkabuta sa hisgutanang *gender*.
 - Mahimong dili magmalampuson ang mga proyekto tungod kay ilang gibale-wala ang kontribusyon sa kababainhan sa ekonomiya.
 - Ang trabaho sa kababainhan mas mabug-at tungod sa proyekto nga wala nagtagad sa *gender*, imbis nga kini makapagaan sa buluhaton.
 - Pinaagi sa *gender training*, ang potensyal sa kababainhan makab-ot ug hingpit nga magamit.
7. **Pagsulod sa *gender* sa mga pagbansay nga dili *gender-specific***
 - Bisan unsang klaseng pagtoon/pagbansay (agrikultura, panglawas, *micro-finance* ug uban pa) mahimong *gender-sensitive* kung kini nagatubag sa kahimtang sa kababainhan tali sa kalalakinhan sa pag padagan sa maong hisgutanan. Mahimo kining lain na usab nga pamaagi sa pagpagahum sa kababainhan ug sa pagbag-o sa relasyong *gender*.
 - Kung ang maong pagbansay usa ka oportunidad sa kababainhan ug ubang mga sektor nga naabog sa daplin sa katilingban mga mouswag sa ilang kahimtang, kini usa ka pagbansay nga *gender-sensitive*.

- Tanang mga paagi ug sistema lakin na ang punting sa mga pagbansay mahimong magkalahi apan kinahanglang mosubay sa prinsipyo sa paglambo nga kini magagikan sa mga kaugalingong kasinatian ug kahimtang sa mga kababainhan ug kalalakinhan.
- Tungod kay dili pareho ang kasinatian sa kababainhan sa mga kalalakinhan, kini kinahanglang mahisgotan sa mga panudlo ug pag-inambitay. Dinihi makita ang pagkamahinungdanon sa *sex-disaggregated data* o paglahi sa datus sa kababainhan ug kalalakinhan.

KATAWHANONG PAMAAGI SA PAGTOON

MGA TUMONG

- Makaila ang mga partisipante kung unsa ang katawhanong pamaagi sa pagtoon;
- Makaagi ug usa ka pagbansay nga gamit ang katawhanong paagi sa pagtudlo; ug
- Makahibalo sa mga labing hinungdanon nga mga prinsipyo sa *popular education*.

PASIUNANG BULUHATON

Gawas Sa Lawak Tunghaan

Tinagsang trabaho: Hangyoon ang mga partisipante nga magsulat ug usa ka mahinungdanong natun-an nila gawas sa eskwelahan nga nakatabang sa ilang kinabuhi hangtud karon. Mga giyang pangutana:

- ✓ Unsa ang imong natun-an?
- ✓ Kanus-a?
- ✓ Nganong natun-an nimo ni?
- ✓ Kinsa ang nakatabang kanimo sa pagtoon niini?
- ✓ Gi-unsafe nimo pagtoon?
- ✓ Unsay nakapasayon sa pagtoon o nakapalisud?

Paris-paris. Mangita ug paris. Kung mahimo kung babaye, ang paris lalaki; kung lalaki, babaye.

Mag-inambitay ang kada paris sa ilang nasulat o tubag. Kada paresan mataho sa dakung grupo sa mamugnaong paagi.

Pagproseso. Mga pangutanang makagiya:

- ✓ Unsa ang imong gi-agiang buluhaton?
- ✓ Unsa ang imong gibati sa imong paghinumdom sa nakat-onan dili sa eskwelahan apan sa gawas niini?
- ✓ Unsa ang imong gibati sa pag-asoy mo sa imong paris? Sa pagpaminaw kaniya?
- ✓ Unsa ang imong panabot o nakat-onan sa maong aktibidad?

Maayo kung naay miyembro sa *training team* nga makasulat sa *board* ug mga mugbong tubag.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Unsa ang Katawhanong Pamaagi sa Pagtoon (*Popular Education Approach*)?

- Usa kini ka klase sa pagtoon nga bug-at sa kasinatian; may kalabotan sa tinood nga isyu sa kinabuhi;
- Gakuha ug labing daghang pag-apil sa mga magtotoon; menos kaayo ang *lecture* sa magtutudlo;
- Gagamit ug mamugnaon nga mga pamaagi; makagitik sa huna-huna o handuraw;
- Makadasig sa personal nga pagbag-o lakip na ang pagduso sa mga kawsa;
- Gagamit ug mga pamaagi nga makapukaw-tanglag;
- **Mga mahinungdanong prinsipyo ni Paulo Freire**, ang nagpasiugda sa katawhanong pamaagi sa pagtoon (*Popular Education Approach*):
 - Walay edukasyon nga walay gidapigan o naa sa taliwala – Ang katawhanong pamaagi sa pagtoon gadapig gayud sa mga kabus ug gidaog-daog;

- Naay kalabutan ug pagtakdo – Ang gitun-an mahimong sa pagkakarong kinabuhi sa mga partisipante o magtotoon.
- Gapakita sa suliran o problema kay nagatoo nga ang mga partisipante adunay katakus sa paghuna-huna ug sa paglihok paingon sa kabag-ohan. Gapakita kining klaseng pagtudlo sa problema aron makapangita ug kasulbaran.

“Ang papel sa magtutudlo mao ang pagpakita sa mga tawo sa makahagit ug han-ay nga dagway pamaagi sa mga isyu nga sila mismo ang nakapadayag apan sa samok ug makalibog nga paagi.”

- Mao Tse Tung

- Kabildo (*Dialogue*): Walay bisan kinsa nga ignorant o walay kahibalo sa tanang butang ug walay tawo usab nga kahibalo sa tanan. Kada usa, kinahanglang mahimong magtotoon ug magtutudlo. Ang edukasyon usa ka proseso sa pagtoon diin makakat-on ang magtutudlo ug ang tinun-an.
- Pamalandong ug pagbuhat/paglihok: Ang pagpamalandong ug pagbuhat ug aksyon parehong gikinahanglan.

Ang tinood nga pagpamalandong mapa-ingon sa paglihok apan kanang lihok mahimo lang nga tinooray nga tinubdanan (*praxis*) kung naay matuki -on nga paghinuktok sa sangputanan niining maong lihok.

- Paulo Freire
Pedagogy of the Oppressed

Tuliyok sa Pagtoon (Spiral of Learning)

- Lintonganay'g pagbalhin/bug-os nga pagbag-o: Kining klaseng edukasyon o pagtoon gatinguha sa tiningub nga paglimbasog paingon sa pagbag-o sa tagsa-tagsang kinabuhi, sa katilingban, sa tibook palibot ug sa tanang katawhan. Kini mapadulong sa aksyon para kausaban.

Ang edukasyon nga nagpakita sa problema o suliran sa mga magtotoon matagnaon, ug busa puno sa paglaum. Kini nagmatuod nga ang mga tawo isip binuhat malabaw sa ilang kaugalingon, mopadulong ug molantaw sa unahan... para kanila ang pagtan-aw sa nangagui paagui lamang sa mas klarong pagsabot kung unsa ugkinsa sila, aron nga mas maalam nga makatukod sa kaugmaon.

- Paulo Freire

Pedagogy of the Oppressed

Sesyon 3

MGA PAMAAGI SA PAGPAHANAS

MGA TUMONG

- Madungagan ug kahibalo ang mga partisipante sa mga mapuslanon nga mga pamaagi nga magamit sa pagpahanas; ug
- Mas makahatag bili sa pagkamahinungdanon sa hapsay ug sistematikong mga pamaagi sa pagpahanas diha sa pagtudlo ug mga kinauyokang mensahe.

PASIUNANG BULUHATON

Sirkulo Sa Pagtudio ug Pagtoon

Mga partisipante maglingkod ug mag porma og dakung lingin. Kada partisipante mokuha ug usa ka *metacard* diin nakasulat ang usa ka *training method* o pamaagi. Sulod sa usa ka minuto nga hilum, kada usa mobasa sa iyang *card* human sa paghatag sa tigpasayon ug instruksyon nga sila hamubong magsaysay sa kahulogan sa pamaagi nga nakasulat sa *metacard* nga nabunotan. Kadong wala nakaila o nakasinati sa pamaaging naangkon mahimong makig-baylo sa tapad o kaha, mangayo ug tabang sa uban. Sunod-sunod nga magpatin-aw ang mga partisipante sa ilang *metacard*. Ang tigpasayon modugang sa nasulti sa partisipante o mopunting sa sayop o dilimaong pagsabot.

Mga pamaagi sa pagpahanas (*training methods*) nga nakasulat sa *metacards*:

- Workshop	- Field Trip	- Open forum	- Hand-outs
- Interview	- Storytelling	- Dyad/Triad	- Flash Cards
- Cartoons	- Brainstorming	- Focus Group	- Film Showing
- Roleplay	- Structured Learning	- Discussion	- Powerpoint
- Metacards	Exercise (SLE)	- Song or Poem	- Presentation
- Lecture/Lecturette	- Mime	- Analysis	- Puppetry
- Commitment Exercise	- Tableau	- Buzz Group	- Visualization
- Chart	- Photo-language	- Fishbowl	- Collage
			- Case Study

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Paghappnig sa mga pamaagi sumala sa porsyento/persentahe sa madumdoman base sa igbabati (*senses*) nga nagamit:

Igbabati Nga Nagamit Sumala sa Pamaagi	% sa Pagdumdom
Pagdungog	20%
Pagdungog + Pagtan-aw	30%
Pagdungog, Pagtan-aw ug Pagsulti (Pag-apil)	50%
Pagdungog, Pagtan-aw, Pagsulti, Paglihok sa Lawas	70%

Nadungog ko ug akong nakalimtan...
Nakita ko ug akong nahinumdoman ...
Gihimo ko ug akong nasabtan ...

- Confucius

2. Mga giya nga angay hinumdoman kung magpili ug pamaagi sa pagtudlo/pagpahanas:

- Mga Sumasalmot
 - Sex
 - Ang-ang sa Kahimatngon
 - Kadaghanon sa partisipante
 - Edukasyon (ormal ug dili ormal)
 - Panuigong/Idad
 - Trabaho/Propesyon
 - Interes
 - Kahimtang/Posisyon sa katilingban
 - Kultura/Sinultian
 - Reliihiyon
 - Naay Kakulangan sa Panglawas o Abilidad
- Ang Tigbansay o Tigpahanas
 - Personalidad
 - Kahanas ug Kahibalo
 - Katuyoan/Tinguha
- Ang Palibot
 - Kasangkapan, Mga Galamiton
 - Lugar, balay diin guihimo ang pagbansay
 - Panahon, Pila ka Adlaw/Tagal; Oras

3. Mga tambag kung magpahigayon ug *Gender Training*

- Dili magkalahi ang kababainhan ug kalalakinhan sa kapasidad sa pagkat-on;
- Tungod sa klaseng pagpadaku ug pag-umol (*socialization*), ang mga lalaki mas teknikal ug nakatutok sa resulta o sangputanan sa mga buluhaton. Ipakita sa ila ang mga datos ug dali na nila madawat ang mensahe;
- Mas mabination ang mga kababainhan tungod kay mao kana ang pag-umol kanila sukad pagkabata;
- Kinahanglang balanse ug magpunoay ang unod ug pamaagi sa pagtudlo;
- Ang kombinasyon sa magkalain-laing pamaagi mas makakab-ot sa katuyuan apan dili daghan kaayo kay kini makalapas sa oras nga gitagal o makawala ug interes;
- Ang pagtinabangay sa *training team* labing hinungdanon gikan sa pagplano hangtud sa implementasyon sa *Gender Sensitivity Training (GST)* nga mokabat ug 2 – 3 ka adlaw, labing menos duha ka tigpasayon ang gikinahanglan;
- Dayega ang mga maayong butang nga gihimo sa kababainhan ug kalalakinhan babin sa *gender equality*. Mahinungdanon hilabina ang paghatag bili sa mga lalaki nga nag- *role-model* kay ang mga pagpaambit sa mga datos ug mga kasinatian sa *inequality* kasagaran motudlo sa mga kalalakinhan nga maoy naghimo o nakasala,

KATAPUSANG BULUHATON

Action Song

Taposa kining sesyon sa usa ka *action song* gikan sa mga partisipante, pero ang tigpasayon kinahanglang mag-andam usab kanunay ug usa o duha ka awit, mas maayo kung bahin sa *gender* sab.

PAINGON SA PAGKA-MAAYONG GENDER TRAINER

MGA TUMONG

- Makasabot ang mga partisipante sa labing mahinungdanon nga mga kinahanglan sa usa ka maayong *gender trainer*;
- Makatuoon sa natad nga makasukod sa binuhatan ug pagka-pektibo sa usa ka *gender trainer*; ug
- Maawhag sa pagsulay sa pagpahanas isip paagi sa pagduso sa *gender equality*.

PASIUNANG BULUHATON

Tigkulit-Gikulit ("Sculptor – Sculpture")

Ipapundok ang mga partisipante nga tagduha – A, B. A & B molinya ug mag-atubang sa usag-usa kung magsignal na ang tigpahanas.

Buhi nga gikulit (human sculpture) - Ang tigpahanas magmando sa A & B sa pagbuhat ug estatuwa. Ang A mao ang gikulit o gihulma nga molihok lamang kung gunitan o ikulit sa B nga maoy tigkulit. Ihulma sa B para kanila ang lawas ug nawong sa usa ka dili maayo nga *trainer*. Human sa 2 o 3 ka minutos, ang tigpahanas mosinggit ug *freeze*. Hunong tanan.

Gallery - Ang mga estatuwa pagatan-awon sa tig-paniid. Ang tibook nga kalihokan paghimoon sa hilom.

Kambyohanay - Ang estatuwa A na sab ang mokulit o mohulma samtang ang tigkulit, maong mahimong estatuwa. Niining bahina, ang ihulma nasab hulagway sa usa ka maayong *trainer*. Dilina molihuk kung ipaundang na sa tigbansay. Ang ikaduhang *gallery* mosunod. Ipahinumdom sa tanan nga sa hilom gihapon.

Pagproseso. Mga giyang pangutana:

- ✓ Unsa ang nahitabo?
- ✓ Unsa ang imong gibati?
- ✓ Unsa ang imong nakat-onan? Mga pasabot?

IKADUHANG BULUHATON

Buzz Groups o Metacards - Unsa ang Maayong Trainer?

Ipundok ang mga partisipante sa pipila ka mga *buzz group* ug patubagon sa mga sumusunod nga pangutana:

- ✓ Unsa ang usa ka maayong *trainer* para kaninyo (bisan unsang klaseng training)?
- ✓ Unsa ang iyang ginahimo isip *trainer*?
- ✓ Unsa ang dili maayong *trainer* para kanimo? Unsa ang iyang ginahimo?

Kada usa ka *buzz group*, mosulat sa ilang mga tubag sa *metacards*; Ipasundayag ang mga sinulat sa *board* o bungbung subay niining porma:

Mga Maayong Trainer Mao Ang.../Mohimo Sa...	Dili Maayong Trainer Mao Ang.../Mohimo Sa...

Pagbinayloay ug huna-huna nga gipasayon sa tigpahanas. Pagsumada sa tigpahanas.

MGA PUNTOS - HISGUTANAN

1. Unsay makahimo ug maayong gender trainer?

- Ang **kahibalo, kahanas ug positibong panghuna-huna** ang nag-unang sukdanan sa usa ka maayong *trainer*; apan bisan mahinungdanon ang kahibalo ug kahanas, kung ang gihisgotan *gender training*, ang abre ug positibong panghuna-huna/panglantaw nga makita sa panglihok ug pamatasan ang napaniid nga dunay dakung epekto sa mga partisipante ug ubang mga babaye ug lalaki nga naghimo na ug lakang paingon sa *gender equality*.
- Ang pagkahimong usa ka maayong *gender trainer* sa tanang panahon usa ka **trabahong gapadayon**, usa ka makanunayong paglawig, kanunayong nagpaingon...

2. Ang mga sukdanan sa **binuhatan ug pagkaepektibo** sa usa ka *gender trainer*:

Panghuna-huna/Panglantaw	Kahibalo	Kahanas
<ul style="list-style-type: none"> Nagpadayag sa mga kina-iya sa usa ka <i>GAD trainer</i> diha sa tinooray nga mga kahimtang i.e., pamilya, trabaho ug katilingban. 	<ul style="list-style-type: none"> Nagpakita ug maayong pagsabot sa mga isyu sa <i>gender</i> ug <i>GAD</i> nga hisgutan/konsepto 	<ul style="list-style-type: none"> Maayong tigpaambit, tigpamaba <ul style="list-style-type: none"> - klarong nakapaambit sa mga mensahe nga nalambilgit sa <i>gender</i> - gagamit ug sinultihan nga walay gipihiyan o gapakabulos
<ul style="list-style-type: none"> Makiangayon ug panulti. Dili gagamit ug pinulungan nga makasakit o makapaubos sa babaye o lalaki sama sa binastos o yaga-yaga nga komedyo. 	<ul style="list-style-type: none"> Makabatbat ug makapatin-aw sa mga isyu sa <i>gender</i> ug konsepto uban sa mga pananglitan nga kahimtang 	<ul style="list-style-type: none"> Maayong tigpasayon <ul style="list-style-type: none"> - hibalong maminaw sa mga gisulti ug walay gisulti
<ul style="list-style-type: none"> Gapuyo o naningkamot nga magpuyo ug kinabuhi nga gaduso ug kaangayan ug walay pagpihig-pihig 	<ul style="list-style-type: none"> Makalambigit sa mga konsepto sa <i>GAD</i> ug sa mga isyu nga gihisgutan (Mga datos kanunayong naay bag-o) 	<ul style="list-style-type: none"> Nagagamit ug lain-laing paagi ug istilo sa pagtudlo nga epektibo.

“Gakinahanglan ang kababainhan ug suporta guikan sa kalalakinhan apan ang mga babaye mismo ang moako sa pag-edukar sa ilang kalalakinhan, hamtong man o bata, lakip na ang ubang kababainhan sa pagtrabaho para sa kaugalingong kalingkawasan.”

“Sa likod sa kada babaye ang iyang kaugalingon ranausab.”

CONTENTS (ENGLISH)

90 INTRODUCTION

MODULE 1: Basic Gender Orientation Training (BGOT)

93 Session 1: Introduction to Gender Concepts

- A. Sex and Gender
- B. Gender Socialization and Gendering Institutions
- C. Sexual Division of Labor

97 Session 2: Situation of Women at the National and Global Levels

102 Session 3: Manifestations of Gender Bias

104 Session 4: Visions and Principles of Gender-Fair Society

MODULE 2: Political Orientation for Women Leaders / Strengthening Women's Empowerment at the Local Level (POWER/SWELL)

106 Session 1: Why Women, What Politics?

- A. Realities of Philippine Politics
- B. Gender Issues in Politics
- C. Why Women?
- D. Vision of Transformative Politics
- E. Strategies to Achieve the Vision

113 Session 2: Transformative Leadership

115 Session 3: The Peoples' Participation Provision of the 1991 LGC and its Relevance to Women

118 Session 4: Local Development Planning and Budgeting

- A. Local Development Planning Process
- B. Local Budgeting Process

MODULE 3: Gender and Development (GAD)

125 Session 1: GAD as an Approach to Development

129 Session 2: International Platforms Promoting Gender Equality

133 Session 3: National Laws and Policies on Women's Rights and Gender Equality

137 Session 4: Gender Mainstreaming in All Levels of Government

139 Session 5: GAD Planning and Budgeting

MODULE 4: Advocating Gender and Development (GAD)

142 Session 1: Concepts, Principles and Strategies of Advocacy

145 Session 2: Legislative Advocacy at the Local Level

147 Session 3: Lobbying

149 Session 4: Media Advocacy

MODULE 5: The Gender Trainer

153 Session 1: Rationale of Gender Training

155 Session 2: The Popular Education Approach

157 Session 3: Training Methods

160 Session 4: Becoming a Good Trainer

ANNEX: 1. Sample of a GAD Plan with Budgetary Allocation

2. Composition, Functions and Powers of Sanggunian at Different Levels

3. Legislative Enactment: Local Legislative Process Flowchart

INTRODUCTION

This manual is the work of PILIPINA and various other training experts on gender.

The first module on basic gender sensitivity draws heavily from a common standard training template ran by different women's organizations and gender sensitivity trainers.

Caroline "Lynlyn" Matammu-Lampaug (†) and Evangeline "Bangge" Lopez, both PILIPINA members, initially put together an unpublished training manual on "Strengthening Women Empowerment at the Local Level (SWELL)," which served as the precursor of the learning sessions developed under the "Women Empowerment in the Barangay (WEB)" training manual. The WEB project was supported by Misereor.

In 2010, PILIPINA entered into a partnership with the Asociacion por la Paz y Desarrollo (PyD) to promote gender equality in political participation in the two provinces of Agusan del Norte and Lanao del Sur.

PILIPINA's commitment to the project included the capacity-building and formation of a resource pool of local trainers and advocates on gender and development (GAD) and gender responsive governance. This was done through a training of trainers and writing of a training manual using the Cebuano language. The WEB training manual was used as basis for the development of the training manual. Some sessions under the module on Gender and Development (GAD) were added, as well as a module on becoming a gender trainer.

The draft Cebuano manual underwent extensive field-testing in the various capacity-building activities conducted for local duty-bearers and rights-holders in the three (3) municipalities of Kitcharao, Santiago and Tubay as well as Butuan City in Agusan del Norte; and is now ready to be published.

To reach the non-Cebuano readers, PILIPINA was tapped to do a revised edition of the WEB Training Manual, incorporating the revised and added sessions to serve as a complementary material to the Cebuano training manual.

We thank the men and women who accepted our invitation and challenge to train other women and men to become champions of gender equality and women's empowerment.

To them we dedicate this training manual and express our deep gratitude for the time, energies, talents and skills that they contributed to the WEB training project.

HOW TO USE THE MANUAL

The manual is intended for trainers of individuals and groups who are interested in pursuing gender issues and concerns at the local level. The modules and the activities within each module follow a psychological and logical flow. The amount of time spent on each part of the training can be adjusted depending on the level of knowledge, skills and orientation of the participants on the following: 1) gender issues, 2) local governance, and 3) public advocacy.

For additional activities and knowledge on the topics, please refer to the page on SOURCES AND REFERENCES.

This publication is the humble contribution of PyD and PILIPINA in building the path towards women empowerment. It is hoped that more and more women will be trained and take up causes that are important to them and their communities.

MODULE 1

Basic Gender Orientation Training (BGOT)

Session 1: Introduction to Gender Concepts

- A. Sex and Gender
- B. Gender Socialization
and Gendering
Institutions
- C. Sexual Division of Labor

Session 2: Situation of Women at the National and Global Levels

Session 3: Manifestations of Gender Bias

Session 4: Visions and Principles of Gender-Fair Society

Session 1

INTRODUCTION TO GENDER CONCEPTS

OBJECTIVE

- To surface participants' perceptions on male and female differences and similarities;
- To present the differences between sex and gender; as well as how men and women acquire socially ascribed roles, tasks and characteristics.

A. Sex and Gender

ACTIVITY

Exercise on Surfacing Male and Female Differences and Similarities

The participants are made to form two groups. Each group is given one portion of the board where members can write as many as possible, characteristics, qualities, adjectives, roles and activities associated with the male sex (for the first group) and with the female sex (for the second group) within 10 minutes. When the time is up, the facilitator will guide the participants in finding out which of the items are a) exclusive for males only, b) which are exclusive for females only, and c) which are interchangeable between the two. Those items that cannot be interchanged between the two sexes are then encircled. A sample output of the activity is shown below:

Sample Output of Exercise on Male and Female Differences and Similarities

Female	Male
meticulous <i>umiiyak</i> farmer egg cell gentle <i>lactating</i>	business-minded <i>maginoo</i> macho <i>marunong</i> objective
sensitive <i>nag-aayos</i> <i>nagluluto</i> <i>nagbubuntis</i>	<i>bakla</i> <i>may bigote</i> <i>maskulado</i> strong <i>malibog</i>
<i>nanganganak</i> childbearing <i>mandaraya</i> self-reliant	hard working head/leader <i>semen</i> <i>malihim</i> <i>bastos</i>
embalmer independent shock absorber housewife	<i>piloto</i> seaman <i>umiihi sa pader</i> <i>matapang ang apog</i>
executive director <i>nag-aaruga</i> thoughtful emotional	philanderer <i>matapang</i> <i>nangbubuntis</i> playboy
daughter <i>mataray</i> <i>pangit</i> loving kind good	industrious resourceful kind <i>matatag</i> emotional
<i>masinop</i> shy kind cancer <i>may maskara</i>	<i>sinungaling</i> <i>malakas</i> loving construction worker mason
<i>menstruation</i> <i>matipid</i> <i>may boobs</i> nurse	stubborn caring <i>penis</i> <i>haligi ng tahanan</i> <i>masipag</i>
<i>maalalahain</i> <i>naglalaba</i> taga-budget <i>mahinhin</i>	<i>may balahibo</i> <i>romantiko</i>

Using the exercise as a starting point, the facilitator distinguishes between sex and gender.

DISCUSSION POINTS

1. **Sex** is the distinction between men and women on account of their biological or physiological characteristics. It is based on physical characteristics and biological function. This cannot be interchanged between the sexes; it does not change across space and time.

Biological/Physiological Distinction Between Males and Females

<i>Primary Determinants of SEX – Derived from Nature</i>	Female	Male
<i>Reproductive/sexual organ</i>	Vagina	Penis
<i>Reproductive function</i>	egg cell ovaries, uterus	sperm cell testis
<i>Hormones</i>	estrogen progesterone	testosterone androgen
<i>Secondary sex characteristics</i>	larger breast lactation bigger hips	lower voice receding hair beard adam's apple
<i>Chromosomes</i>	XX	XY

2. **Gender**, on the other hand, is culturally or socially determined; it includes those characteristics that are interchangeable between the sexes; they vary across space and time. In Vietnam, for instance, women are hired as construction workers unlike in the Philippines where construction work is exclusively for men. Feminine characteristics during the pre-colonial Philippines differ from those of the colonial period in the same way that the feminine characteristics during the colonial period are very different from feminine characteristics of the present generation. It can be noted that characteristics of Filipino men vis-a-vis women across regions also vary.

B. The Gender Socialization Process and Gendering Institutions

3. In summary, **sex and gender can be distinguished as:**

Sex	Gender
<i>Biologically-determined</i>	Socially-determined
<i>Inherent/in-born</i>	Acquired/learned
<i>Fixed</i>	Changing
<i>Universal</i>	Time-bound; place-bound

By definition:

Sex

Sex is the genetic and physical or biological identity of a person which indicates whether one is female or male.

Gender

The socially constructed roles and responsibilities assigned to women and men in a given culture or location. Gender is learned and changes over time. Gender refers to the differentiated social roles, behaviors, capacities, and intellectual, emotional and social characteristics attributed by a given culture to women and men—in short, all differences besides the strictly biological. There are two genders: masculine, ascribed to the male sex; and feminine, ascribed to the female.

ACTIVITY

Workshop on Gendering Institutions

Participants are divided into groups, with each group assigned a particular institution (e.g., school, family, media, church/institutionalized religion). The groups are instructed to brainstorm on the practices/beliefs/values/attitudes about women's and men's roles or relations usually prescribed or promoted by these institutions.

Their outputs are reported through creative presentations.

DISCUSSION POINTS

1. The process of learning and internalizing culturally approved ways of thinking, feeling, behaving according to one's gender is known as **gender role socialization**. In other words, gender socialization refers to the raising and maturation of a person into a given gender.
2. **Learning of gender roles begins** in the early stages of childhood. As an outcome, male gender roles and female gender roles are developed through time.
 - Female gender roles are associated with appropriate concepts of femininity and traits such as submissiveness, modesty, nurturance.
 - Male gender roles are associated with appropriate concepts of masculinity and traits such as dominance and aggressiveness.
 - Gender stereotypes pervade in society. These are fixed, unquestioned beliefs, images we carry in the back of our minds about women and men.

3. Four processes involved in a child's learning of gender identity (Ruth Hartley):
- **Manipulation**
People handle girls and boys differently, even as infants - more physical and visual stimulation with male infants, more verbal stimulation with female infants.
 - **Canalization**
People direct children's attention to gender-appropriate objects - little boys are given war toys, cars and machines while little girls are given dolls, tea sets, and toy houses.
 - **Verbal appellation**
Telling children what they are and what is expected of them - brave boys don't cry and pretty girls don't hit their playmates.
 - **Activity exposure**
Children are familiarized with gender-appropriate tasks - girls are expected and encouraged to help their mothers with housework and the care of younger siblings, while their brothers are encouraged to play or work outside the home.
4. The assignment of particular roles to men and women is further reinforced by the following **socio-cultural institutions**:
- **Schools.** Through textbooks and visual aids portraying gender role stereotypes; and gender tracking of subjects and courses;
 - **Media.** By constantly showing images of women as housewives, martyrs or victims and villainesses; while men are shown as professionals, courageous, determined, and violent;
 - **Religion.** Through its dogma, religious taboos, teachings of religious men;
 - **Language.** While the Filipino language has no gendered pronouns nor terms for many positions, there are many idiomatic expressions or phrases that are derogatory to women such as *walang bayag* (no balls) referring to a weak or timid person, or *pataasan ng ihi* (seeing who can piss higher).

C. Sexual Division of Labor DISCUSSION POINTS

1. The main message or core value advanced by society, particularly through the social and political institutions is the sexual division of labor or "**productive-reproductive divide**":
 - **Production** is the creation of commodities, i.e., goods and services for exchange. It has an economic and social value and is therefore paid. Production is traditionally viewed as men's sphere;
 - **Reproduction** is not limited to child-bearing, but also includes tasks associated with it such as childrearing and maintenance of the household. Although these activities are necessary for survival, it is perceived as not having any economic and social value. Reproduction is traditionally viewed as women's sphere.
2. **Gender issues** occur because in reality, women are also engaged in production; they are also found in factories, plantations or offices; take on income-earning work within the home; or render unpaid work in family farms or enterprises.
3. The **sexual division of labor** also extends to community or political affairs by which the productive sphere is also called the public sphere where men are recognized as the decision-makers; and the reproductive or private sphere where women's involvement in matters beyond home and family is limited to that of community management workers or volunteers.

Session 2

SITUATION OF WOMEN AT THE NATIONAL AND GLOBAL LEVELS

OBJECTIVE

- To show facts and figures about the situation of women worldwide and in the Philippines.

ACTIVITY

News/Ads Analysis

Participants will be asked to cut out news items, articles, advertisements or any messages that depict the situation of women in the country. They will be asked to come up with a collage and explain their findings to the group.

As a synthesis, the facilitator can highlight/stress certain information which will validate the findings of the group.

DISCUSSION POINTS

- According to statistics of the United Nations, **women**:
 - perform 67% of the world's working hours;
 - earn 10% of the world's income;
 - are 2/3 of the world's illiterate; and
 - own less than 1% of the world's property.
- The above statistics can also be expressed in the following gender disparities:

Situation	Gender Issue
900 million illiterates	65% female
130 million out-of-school children	70% female
100 million primary school dropouts	66% female
1.3 billion poor	70% women
HIV infection in youth	66% female in some regions
Women's work	66% unpaid
Labor force participation	40% female
Women's income	60-70% men's
Managers	14% women
Parliament	10% women
Executives	1-2% women

3. Statistics on Filipino Men and Women

→ Population, Families and Household

- The National Statistics Office (NSO), placed the household population at 92,097,978 persons as of May 1, 2010 of which 50.4 percent were males while 49.6 percent were females. The sex ratio is 102 males for every 100 females, slightly higher than the sex ratio of 101 males per 100 females in 2000.
- It should be noted that the Philippines ranks 12th globally, 7th in Asia and 2nd in Southeast Asia, among countries with the most population.
- In 2010, there were more females (50.3%) than males (49.7%) among the voting-age population.
- The 2008 National Health and Demographic Health Survey (NHDS) showed that women in poor households had the tendency to bear more children than those who are well-off. The wealth index showed that women in the poorest households bear more children at an average of 5.2 children per woman compared to an average of 1.9 children per woman in the wealthiest households. These figures, however, are lower compared with the 2003 NDHS at 5.9 and 2.0 children per woman respectively.
- The results also showed that women who only reached elementary level bear an average of 4.5 children, about twice the total fertility rate (TFR) of those with college education with 2.3 children. In 2003 NDHS, the figures were higher at 5.3 and 2.7 children per woman respectively.
- Between 1970 and 2009 the number of female-headed households slightly increased. The population census and other household surveys revealed an increasing trend in the percentage of female-headed households: 10.0 percent in 1970; 11.3 percent in 1990; 12.2 percent in 1995; 13.5 percent in 2000; 15.4 percent in 2003; 16.6 in 2008, and 21.2 percent in 2009.

→ Public Life: Women Participation in Politics and Governance

- The May 2010 automated national and local elections showed that around 18.4 percent of the elected posts were won by women candidates, slightly higher than the 17 percent in 2007. However, the share of women who actually voted to the total number of registered voters who actually voted is lower (49%) compared with the 2007 results (50%) and 2004 results (51%).
- The 16th Congress has the highest number of women in both House of Congress: 6 women out of 24 (25%) in the Senate and 79 women out of 289 members (27%) in the House of Representatives. However, the number has yet to reach the critical mass of 30%.

	Number of Women and Men in Decision-Making Positions													
	1995		1998		2001		2004		2007		2010		2013	
	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M
President	0	1	0	1	-	-	1	0	1	0	0	1	0	1
Vice-President	0	1	1	0	-	-	0	1	0	1	0	1	0	1
Senators	4	24	4	24	3	24	4	23	4	23	3	23	6	24
Congress	24	221	27	220	36	211	37	236	52	269	65	285	79	289
Governor	9	67	13	65	15	62	15	62	16	65	16	64	18	62
Vice-Governor	11	65	9	69	10	67	7	71	13	67	10	70	11	69
Board Members	76	596	93	629	120	607	124	623	125	635	120	614		
Mayor	136	1,469	233	1,374	241	1,301	244	1,352	274	1,320	294	1,210	332	1,259
Vice-Mayor	135	1,470	174	1,433	192	1,356	222	1,375	230	1,365	245	1,260	265	1,325
Councilors	1,834	11,255	2,139	11,007	2,198	10,467	2,251	10,891	2,329	10,797	2,314	10,103	2,668	10,498

Various Sources: COMELEC, *Filipino Women in Politics* by Melanie Reyes

Legend: F – female; M – male

- In 2013, data show an **incremental increase in the number of women in elected and appointed positions** (*Please refer to table on the next page*):
- The participation of women in the **judiciary** is slightly increasing. In 2007, 32 percent of the total incumbent judges in the first and second level courts, including Shari'a courts, were women, although it increased to 33 percent in 2008; 33 percent in 2009; and 34 percent in 2010.
- **Women dominate the bureaucracy particularly the technical or second-level.** The 2004 data of the Civil Service Commission shows, women account for 58.7 percent of the total 1.31 million government personnel.
- Women in the bureaucracy are likely to be technical personnel and men are likely to be clerks or managers/ executives.

→ Health and Family Planning

- The **Family Health Survey (FHS)** conducted by NSO in 2011 revealed that for every 100,000 live births in the Philippines, 221 women die during pregnancy and childbirth or shortly after childbirth. The ratio of maternal deaths to live births increased in 2011 from an estimated 162 deaths from the Family Planning Survey (FPS); 172 deaths from the NDHS in 1998 and 209 deaths in 2009.
- At 22 percent decrease rate from the 1990 baseline, the decrease of the current maternal mortality ratio is still far from the 53 deaths MDG target for 2015.

→ Labor and Employment

- The October 2013 **Labor Force Survey (LFS)** showed an increase in the Labor Force Participation Rate (LFPR) for females at 49.8% (from 49.7% in 2012), and 0.2 decrease for males at 78.1% from 78.3% in 2012.
- **Not all employed workers are paid.** In 2010, unpaid family workers in own family-operated farm or business, were estimated at 4.3 million, with women numbering 2.4 million (56%) and men at 1.8 million (43.3%).

Overseas Employment

- The 2011 **Survey on Overseas Filipinos (SOF)** conducted by the National Statistics Office estimated a

total of 2.22 million Overseas Filipino Workers (OFWs). There was a 7.9 percent increase over the previous year's estimate of 2.158 million OFWs.

- Of the 2.22 million OFWs in 2012, **female OFWs were estimated at 1.072 million (48.3%)** or an increase of 3.9 percent from the 1.032 million estimated female OFWs in 2011.
- Female OFWs in 2012 were generally younger than males. Around 61.4 percent female OFWs were aged 15 to 34 years while only 48.2 percent male OFWs are of the same age group.
- The 2012 and 2011 estimates, somehow, consistently hinted at why Filipinos abroad are generally accorded with low regard or experience discrimination. In 2012, 55.5 percent of the total female OFWs were Laborers and Unskilled Workers. On the other hand, an estimated 46.4 percent of male OFWs in 2012 and 47.3 percent in 2011 were Trades and Related Workers / Plant and Machine Operators and Assemblers.
- Remittances from female OFWs worldwide were relatively lower than their male counterpart. Of the total Php 165.6 billion estimated OFW remittances in 2012, around 32.3 percent (Php 55.5 billion) came from female OFWs. In 2011, around 30.6 percent (Php 42.8 billion) of the Php 156.3 billion OFW remittances were from female OFWs.

→ **Education**

- The 2008 **Functional Literacy, Education and Mass Media Survey (FLEMMS)** shows that of the estimated 68 million Filipinos 10 years old and over in 2008, 95.6% are basically literate. The basic literacy rate among females is 96.1% while 95.1% among males.
- Functional literacy among females in the same period is also higher at 88.7% as against 84.2% among males.
- The **Gender Parity Index (GPI)** which is used to assess differences between girls and boys enrollment is computed at 1.03 (103 girls in every 100 boys) which means that more girls had enrolled in elementary education than boys during that period.
- In school year 2010-2011, the completion rate of females at the elementary level was 77.14 percent (77 in every 100 girls), while male completion rate was 67.65 percent (68 in every 100 boys) with 1.14 GPI (114 girls in every 100 boys).
- The completion rate of females in the secondary level is higher at 80.27 percent (80 in every 100 girls) compared with that of males at 69.88 percent (70 in every 100 boys), with gender disparity at 1.15 GPI or equivalent to 115 girls in every 100 boys.
- For the school year, 2006-2007, the recorded number of enrollees in government Madrasah elementary school reached a total of 240,072 students. It accounted barely for 2 percent of the total enrollment for that period. Females were recorded at 126,213 (52.57%) while males at 113,859 (47.43%). The number of high school students in Madrasah schools was very minimal compared to elementary data. The recorded number was only 34,241 with females accounting for 57.24 percent while males at 42.76 percent.
- For the same school year, the number of students in the elementary level who belong to the indigenous peoples was 337,616 or barely 3 percent of the total enrolment in the elementary level. Females were slightly less than males at 167,610 (49.65%). High school records showed a total of 86,771 students from the indigenous peoples, of which 53.76 percent (46,644) were females.
- For higher education enrollment during the school year 2005-2006, females accounted for more than half of the total 2,483,645 enrollees at 54.48 percent compared with males at 45.52 percent.

→ **Violence against Filipino Women**

Physical Violence

- The NDHS revealed that **one in five women aged 15-49 has experienced physical violence since age 15**; 14.4 percent of married women have experienced physical abuse from their husbands; and more than one-third (37%) of separated or widowed women have experienced physical violence, implying that domestic violence could be the reason for separation or annulment.

Sexual Violence

- One in twenty five women age 15-49 who have ever had sex ever experienced forced first sexual intercourse.

- One in ten women age 15-49 ever experienced sexual violence

Spousal Violence

- Emotional and other forms of non-personal violence are the most common types of spousal violence (23% of ever-married women). One in seven ever-married women experienced physical violence by their husbands while 8 percent experienced sexual violence by their husbands.

VAW Reported to the Philippine National Police

- In 2013 the number of VAW cases reported to the Philippine National Police (PNP) rose by 49.4 percent from the 2012 report. The increase caused the trend to go upward again after it decreased in 2011.
- The 2013 report (23,865) is so far the highest number of reported VAW cases since 1997.
- The trend, however, is not conclusive of a decreasing or increasing VAW incidence in the country because data are based only from what was reported to PNP

Annual Comparative Statistics on Violence Against Women, 2004 - 2013

Reported Cases	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rape	997	927	659	837	811	770	1,042	832	1,030	1,259
Incestuous Rape	38	46	26	22	28	27	19	23	33	26
Attempted Rape	194	148	185	147	204	167	268	201	256	317
Acts of Lasciviousness	580	536	382	358	445	485	745	625	721	1,035
Physical Injuries	3,553	2,335	1,892	1,505	1,307	1,498	2,018	1,588	1,744	3,564
Sexual Harassment	53	37	38	46	18	54	83	63	41	196
RA 9262	218	924	1,269	2,387	3,599	5,285	9,974	9,021	11,531	16,517
Threats	319	223	199	182	220	208	374	213	240	426
Seduction	62	19	29	30	19	19	25	15	10	8
Concubinage	121	102	93	109	109	99	158	128	146	199
RA 9208	17	11	16	24	34	152	190	62	41	45
Abduction / Kidnapping	29	16	34	23	28	18	25	22	20	23
Unjust Vexation	90	50	59	59	83	703	183	155	156	250
Total	6,271	5,374	4,881	5,729	6,905	9,485	15,104	12,948	15,969	23,865

Source: Philippine National Police – Women and Children Protection Center (WCPC)

- Across a ten-year period from 2004 to 2013, **average violations of RA 9262 ranked first at 57 percent among the different VAW categories** since its implementation in 2004
- Among the different regions, **Region 6 (Western Visayas) posted the highest reported VAW cases** from January to December 2013 with 4,833 reported cases, accounting for 20.3 percent of the total reported VAW cases nationwide.
- Region 11 (Davao) comes next at 4,411 (18.5%) reported VAW cases followed by Region 7 (Central Visayas) with 3,460 reported VAW cases (14.5%) of the total reported VAW cases nationwide.
- The Autonomous Region of Muslim Mindanao (ARMM) posted the lowest reported VAW cases with 86 cases in 2013, although there is an increase of 400% (21 cases) from 2010.

MANIFESTATIONS OF GENDER BIAS

OBJECTIVE

- To deepen participants' understanding of gender issues by showing the different dimensions of gender bias.

ACTIVITY

Video Film Showing on 'Manifestations of Gender Bias', a Lecture-Concert by *Inang Laya*

This video is a 1 ½ hour presentation of the different manifestations of gender bias using songs/images and lecture. The facilitator/resource person may choose to show the whole film and provide a summary after; or show only the song/images portion and conduct the lecturettes herself.

DISCUSSION POINTS

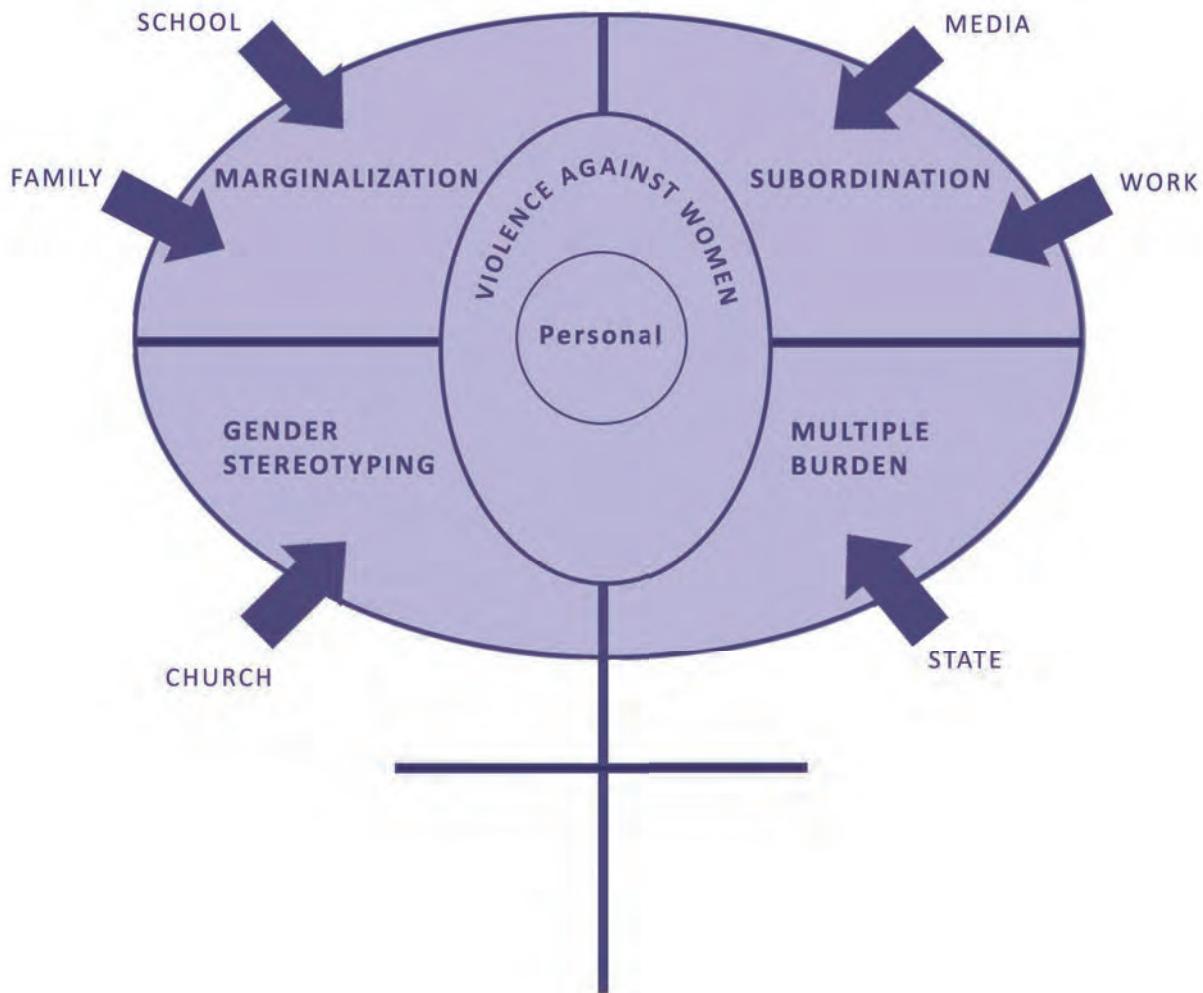
- Marginalization.** Women's economic concerns and rights are not given their due importance nor recognition. This is manifested in the following manner:
 - Women are not recognized for their valuable work;
 - Women have less access to and control over resources and benefits;
 - Women receive unequal pay for work of equal value;
 - Last to be hired, first to be fired.
- Subordination.** Dominance of men over women in the political and social sphere, as shown in the following:
 - Position: very few women in politics and more men in decision-making positions;
 - Status: weaker sex;
 - Decision-making: women are not included in planning and decision-making processes;
 - Process of socialization.
- Gender Stereotypes.** Fixed, unquestioned beliefs or images we carry in the back of our minds about women and men, transmitted from generation to generation.
- Multiple Burdens.** Women perform the following roles:
 - At home: reproductive roles;
 - At work: productive roles;
 - In the community: community management and political roles.
- Violence Against Women (VAW)**
 - Rape;
 - Incest;
 - Spouse Battering;
 - Sexual Harassment;
 - Medical Abuse;
 - Other Forms.

6. **Personal.** Effects on Personhood
 - Lack of self-esteem;
 - No control over one's body.

7. The **different forms of gender bias** can be summarized in the diagram below. Added with the cross, it also symbolizes women's sacrifices by their silent bearing of these burdens everyday. It is also the symbol for female.

Diagram Presentation of Manifestations of Gender Bias

VISION AND PRINCIPLES OF GENDER-FAIR SOCIETY

OBJECTIVE

- To enable participants to create and articulate the features of a gender-fair society.

ACTIVITY

Mural-Making of “The Possible Dream”

A 7-minute animation film, entitled “The Impossible Dream (United Nations, 1983)” will be shown.

The film is about a woman suffering from the different gender biases at home and in the workplace, who dreams about an ideal situation. Each group of participants is given craft paper and art materials, for them to create a mural of their vision of a gender-fair society, which they will present to the body.

After the plenary reporting, the different group works are joined together to form a common mural and posted in a prominent place in the seminar room.

The facilitator/resource person synthesizes the main points of the group presentations and connects these to the principles of a gender-fair society.

DISCUSSION POINTS

Manifestations of Gender Bias	Principles for a Gender-Fair Society
1. MARGINALIZATION	→ equal pay for work of equal value → economic independence → economic opportunity
2. SUBORDINATION	→ quality participation in decision-making → recognition of capabilities
3. MULTIPLE BURDEN	→ shared parenting → shared housework
4. GENDER STEREOTYPING	→ liberation from stereotyped images → non-sexist child rearing → non-sexist language
5. VIOLENCE AGAINST WOMEN	→ freedom from violence → freedom from harassment
6. PERSONAL	→ personhood development → control over one's body

The Personal is Political

MODULE 2

Political Orientation for Women Leaders / Strengthening Women's Empowerment at the Local Level (POWER/SWELL)

Session 1: Why Women, What Politics?

- A. Realities of Philippines Politics
- B. Gender Issues in Politics
- C. Why Women?
- D. Vision of Transformative Politics
- E. Strategies to Achieve the Vision

Session 2: Transformative Leadership

Session 3: The Peoples' Participation Provision of the 1991 LGC and its Relevance to Women

Session 4: Local Development Planning and Budgeting

- A. Local Development Planning Process
- B. Local Budgeting Process

WHY WOMEN, WHAT POLITICS?

OBJECTIVE

- To surface participants' attitudes, perceptions, and observations about politics;
- To raise awareness on the infirmities and limitations of the present political system; as well as the lack of women's representation in positions of public decision-making.

A. Realities of Philippine Politics

ACTIVITY

Shopping List

Participants are given a few minutes to write down:

- ✓ Three characteristics which are considered typical of politicians;
- ✓ Three characteristics that politicians can aspire to which can be considered non-traditional;
- ✓ Three things about Philippine politics which they do not like;
- ✓ Three things about Philippine politics which should be continued or sustained.

Volunteers are asked to share their answers with the group. Facilitator/Resource person then uses the answers as starting points to discuss the present realities of politics.

DISCUSSION POINTS

1. Before discussing the role of women in shaping politics, there is a need to begin with an analysis of the present realities of **Philippine politics**.
 - **First Reality.** Pertains to the source of **political power**: the political system is based on wealthy political dynasties, with politics as a means to gain more wealth. It is elite- and male-dominated with no clear party system, no real opposition and no true basis for coalition building.
 - **Second Reality.** Pertains to the conduct of **elections**: massive fraud, use of the 3 Gs (guns, goons and gold—violence and vote-buying), candidate junking, use of “nuisance” candidates, flying and ghost voters, manipulation of illiterates’ votes, ballot snatching and switching, inefficient counting and canvassing, and pressure and threats against teachers to compel them to rig or manipulate election results. With the automated elections starting in 2010 elections however, these incidents have been reduced. Still, massive vote buying has worsened, with politicians exploiting the voters’ poverty and ignorance with cash and threats for votes. Voting is often based on practicality and immediate gain; and voters lack awareness concerning their rights and responsibilities.
 - **Third reality.** Relates to the manner of **governance**: empty or broken promises, absentee and “long distance” officials, premium place on seniority and gender (male) rather than capability, projects and programs not based on or responsive to basic needs, government resources and public office used for personal gain, and the lack of accountability mechanism between officials and constituency.
2. **Very few women have been able to occupy decision-making positions.** Although there have been incremental increases, these have not reached the 30% requirement of the UN. Also, more often, the women act as stop-gaps/relievers to their fathers, spouses or other well-entrenched male politician relatives.

B. Gender Issues in Politics

ACTIVITY

Workshop on “Who Decides What?” - Tracking the Pattern of Decision-Making

Participants are divided into groups of five to seven, to brainstorm on issues, concerns or roles that are predominantly decided upon or played by men and women in each of the following spheres: family, community politics and affairs, agriculture/other economic activities, society-at-large (including Church and Government).

Each group presents the results of their discussion using the format below. After all groups have presented, the facilitator asks the participants if they see a gender-based pattern in decision-making. Participants are instructed to check on the predominant decision-maker on the different spheres.

Format for Reporting: Gender Patterns in Decision-Making

	Women	Men
Family		
Community politics and affairs		
Agriculture/other economic activities		
Society-at-large (including Church and Government)		

DISCUSSION POINTS

1. Politics with a gender perspective views the **sexual division of labor** or the productive-reproductive divide, as the major block to women's political participation.
 - Production is the creation of goods and services for exchange. It is paid and monetized, therefore considered of value to society. Production is also considered as the public sphere, the domain of men while reproduction is consigned to the private sphere, normally ascribed to women.
 - This distinction extends to political and community affairs where men dominate leadership and high-ranking positions, while women are assigned to volunteer work and are accorded lower status in economic and political life.
2. **Obstacles** to women's political empowerment and exercise of right in governance:
 - Persistence of **traditional gender roles**
 - Stereotype of women as “followers, not leaders”
 - Women's priority is family
 - Women are not qualified to take on leadership positions
 - The public sphere is men's domain
 - Stereotyped positions open to women
 - Women's multiple burdens block political participation
 - Excessive demands on women in leadership positions
 - **Institutional barriers** in the public sphere
 - Lack of political will
 - Lack of critical mass of women in politics
 - Existence of the “all boys network”
 - Differential access to political resources
 - “Winner-take-all” type of electoral system

C. Why Women?

ACTIVITY

Brainstorming Session on “They say women are ...”

Participants are asked to write down on slips of paper, as many characteristics as possible, that are attributed to women leaders, managers or politicians. They will then write their answers on the board as categorized: negative and positive attributes. Then group the participants into 5-8 people each and assign to each group a set of traits/attributes. The participants will discuss within their group how the negative images and perceptions of women can be corrected and the positive images enhanced.

DISCUSSION POINTS

1. Women have a vital contribution to make to the fundamental task of reshaping politics. **All issues must be reclaimed as women's issues:** a) women experience each issue differently; b) women have different priorities because traditionally they have been charged with caring for children, the household and they have been allowed greater emotional integrity than men have; c) women are part of each and every sector; d) women have a source of alternative solutions to problems.
2. Government can be supportive, men can become allies, even champions, funding agencies can help, but in the end, it will be the women— and no one else— who will conceive and push their political agenda, and sustain their foray into the brave new world of politics.
3. Women's full and equal participation in decision-making positions need to be promoted to ensure that their needs are prioritized and addressed.
4. Women's demand for representation is not to replace men's domination but to **create spaces for both women and men to develop their potentials and foster a synergy** that can take on the challenges of the present time.
5. Women's political empowerment, in the region as elsewhere, is a continuing challenge if we want our future to bring healing, building, wholeness and reconciliation.
6. **U.N. Arguments for women's participation in politics and decision-making.** A United Nations study entitled, “Women in Politics and Decision-Making in the Late 20th Century” (Nijhoff, Martinus 1982) identifies the following as the five basic arguments for women's participation in decision-making and in politics:
 - **Democracy and egalitarianism.** Democracy requires equality in representation; no true democracy where women are virtually excluded from positions of power;
 - **Legitimacy.** Women's under-representation weakens the legitimacy of the democratic system;
 - **Differences in interest.** Women are more aware of their own needs and therefore better able to press for them;
 - **Changing politics.** Women politicians, if there are enough of them can change the focus and enlarge the scope of politics. Women are more critical of the traditional definition of politics: too centralized, too hierarchical and too technocratic;
 - **Efficient use of human resources.** Women comprise half of the world's pool of potential talents and ability. Excluding women from positions of power and from elected bodies improving public life; the political process will be less effective than it can be, to the detriment of society as a whole.

7. What is women's role in transforming politics?

- Voters seek leadership attributes traditionally ascribed to women: compassion for others, support for people, integrity, fairness, cooperation, nurturance, inclusiveness. By placing a premium on these qualities, **women can help reshape politics** away from the competition, elitism and victory-to-the-highest bidder which are its current hallmarks.
- Traditionally marginalized, women have been kept out of the centers of power. Consequently, women have developed a **new perspective that builds on inter-relationships and interconnectedness**. This new logic will fundamentally alter the modalities of politics.
- The issues that make up the social agenda of the millennium are **so-called women's issues**: children and family rights, environment, peace, health care, equality and equity.

D. Visions of Transformative Politics

OBJECTIVES

- To define the elements of the kind of politics that we want to create and promote;
- To stress the need for women to participate in politics.

ACTIVITY

Articulating Vision Statements

Divide the participants into groups of five or more. Give each group a set of vision statements. Introduce the activity by giving a brief summary of the problems and issues in politics (on the left column, next page).

The task of each group is to tape on the right-hand side the corresponding vision statement that responds to the issues and problem statements. Provide clues to facilitate the process.

Comparison between Traditional and Transformative Politics

TRADITIONAL POLITICS	TRANSFORMATIVE POLITICS
Lack of women's participation and representation	Gender parity
Existence of "all boys" network	Gender Balance
Power as domination or "power-over"	Shared Power and Responsibility
Efficiency	Power as liberation or "power with"
Promotion of self-interest	Equality and equity
3Gs: Guns, goons, gold War and conflict	Promotion of common good Service-oriented
Growth-led development that is harmful to the environment to basic sectors and local industries	Peace
Selfish	Sustainable development
PROCESSES	
Hierarchical	Participatory
Corrupt	Clean
Secretive	Transparent
Winner-take all	Empowering
INSTITUTIONS	
Top-down	Egalitarian
Bureaucratic	Responsive Accountable

DISCUSSION POINTS

1. Why Politics?

- Unless women aggregated their political strength, formulated and pushed their agenda, fielded candidates and shared in the task of reinventing politics, they would always beg from the table of patriarchs.
- All those years of consciousness-raising and skills training, of combating violence against women and pioneering in child care, micro-enterprise and various initiatives, and of lobbying in Congress and elsewhere, would not add up to structural changes if women missed out on the crucial question of power.
- There are sharp limits on organizing work set by national laws and policies. Advances, for instance, in the issues of reproductive rights and violence against women, or even a reordering of national development policy, could not be furthered and sustained without the reshaping of national laws and policies.

2. What Politics?

- Politics ranges from the power relations that operate at the personal level up to the level of public governance in national and international bodies.
- Politics is not an end itself but a means to address basic needs and issues such as employment, education, health, and violence against women.

3. What kind of politics should women be involved in?

The Asia-Pacific Women's New Paradigm for Change in the 21st Century...

Politics that is both TRANSFORMED and TRANSFORMATIONAL

TRANSFORMED because...

it uses power to create change, to develop people, and to build communities;
it is non-hierarchical and participatory in its structures and processes; and
it accords priority to the disadvantaged sectors, such as the poor grassroots women
in rural and urban areas and indigenous women;

TRANSFORMATIONAL because...

it is development-oriented, issue-based, and gender-responsive;
it seeks economic, social, and political equity between sexes and among sectors; and
it builds society that is just and humane, and a way of life that is sustainable.

The women of Asia-Pacific region will create a system of politics that is holistic, integrated, and life enhancing in its perspective.

E. Strategies to Achieve the Vision

OBJECTIVE

- To identify concrete and doable activities that can be undertaken, individually or as a group, to achieve the vision of transformative politics.

ACTIVITY

Strategy Charade

The participants will be divided into three to four teams. Each team will be divided into groups as voters, campaigners, candidates and advocates and will discuss and identify what activities, strategies and actions they will do to achieve their vision of transformative politics. Each team will further divide themselves into two groups. Group A will act out words connected to strategies in politics (use of words are not allowed); while Group B will guess the word. The team which is able to guess the most words correctly is the winner.

DISCUSSION POINTS

- The following are **strategies that can be employed to strengthen women's participation in politics**: political organizing; political education; coalition building; advocacy; to participate in political exercises: as voter, campaigner, supporter, mentor and candidate.
- Strategies for Transforming Political Values/Agenda. Changing the mainstream mindset and priorities:**
→ Sustained **advocacy of women's concerns** and a feminist vision at all levels with all institutions, public and private, is the most effective strategy.

- **Networking** and alliance building within and outside government had a set multiplier effect on the promotion of women's agenda. Women's organizations were successful in building their concerns into other organizations' agenda.
 - **Lobbying** - women's organizations learned to use critical periods to lobby different organizations. They also used national, regional and international conferences to advocate concerns and influence conference agenda. Issues were forced into political platforms and executive orders and brought forth in the forging of public policy.
3. **Strategies for Transforming Processes of Governance**
- **Open forum**—to create a transparent and participatory process and democratizing processes to ensure inclusiveness and diversity. Discrimination is difficult when governance processes are open, inclusive and participatory.
 - **Linking** the micro with the macro—the grassroots and the national levels. The top-down, hierarchical political-administrative process is viewed as contrary to the feminist vision.
4. **Strategies for Transforming Institutions**
- At the household level, the **sharing of power and responsibility** contributes to greater sharing of power and responsibilities in the public domain (flexitime, paternity leave for men and leave for husbands to join wives employed abroad).
 - At the level of civil society, **transformation of society** is occurring in many countries, particularly where civilian governments have recently assumed power, e.g. South Africa and Brazil. To address the root cause of inequity and inequality, trade unions and non-government organizations use tools such as community organizing and awareness-raising on issues and problems affecting their respective sectors.

Session 2

TRANSFORMATIVE LEADERSHIP

OBJECTIVE

- To expand participants' understanding of alternative modes of leadership.

ACTIVITY

Who Is Your Ideal Leader?

The participants are divided into small groups to discuss the qualities of an ideal leader or candidate. They may also share among themselves the names of persons whom they regard as good leaders. After the small group discussion, they are asked to creatively present their output—this can be in the form of a play, a drawing, or a mannequin dressed up in their desired qualities of a leader.

DISCUSSION POINTS

1. More and more social scientists are discovering that the **dominant mode of leadership is no longer adequate** if we are to address the issues and problems confronted by global society.
2. The current mode of leadership, known as "**Alpha**" or **masculine type of leadership**, is characterized as analytical, rational and quantitative.
3. **Transformational leadership or "Beta" style leadership** is described as:
 - More inclusive, participatory, consultative
 - Encourages openness and collaboration
 - Emphasis is on building networks rather than hierarchies among people with a clear and shared sense of vision and purpose
 - Values diversity and flexibility
 - Fosters unity between peoples and countries
 - Recognizes the interdependence of people and their environment
 - Seeks to manage change rather than control it
 - Leaders facilitate participation, information sharing and involvement of people in decision making
 - Problems and solutions are conceptualized from a holistic perspective that places importance on both process and outcome

4. Comparative Table of Traditional and Transformative Leadership

Traditional Leadership	Transformative Leadership
Objective: control	Objective: change
Relies on order-giving	Facilitating/teaching
Rank	Connections
Knows all the answers	Asks the right questions
Limit and defines	Empowers
Issues orders	Acts as a role model
Imposes discipline	Values creativity
Hierarchy	Networking/web
Demands “respect”	Wants people to “speak up, act up”
Performance review	Mutual contract for specific results
Automatic annual raises	Pay for performance
Military archetype	Teaching archetype
Keeps people on their toes	Nourishing environment for growth
Punishment	Reward
Reach up/down	Reach out
Here's what we are going to do!	How can I serve you/bring out best in you?
Bottom line	Vision
Closed: information = power	Openness
Drill sergeant	Master motivator
Command and control	Empowerment
Little time for people	Infinite time for people
Rigid	Flexible
At the top	In the center
Mechanistic	Holistic
Impersonal/Objective	Personal

Source: *The New Female Leadership Style. Megatrends for Women: From Liberation to Leadership*,
by Patricia Aburden and John Naisbitt

5. Combine the best of masculine and feminine-identified attributes: gentle but firm, brave but prudent.
6. It should be stressed that transformed constituents can mold transformative leaders—“we cannot always rely on the good spirit/intentions of our leaders.” Hence, **the role of an enlightened citizenry is also as crucial as the elected leaders** in the attainment of transformative politics.
7. The **Local Government Code (LGC) of 1991** contains a number of notable provisions that are geared towards strengthening people’s participation at the local level and furthering the interests of marginalized sectors.
(Note: The LGC is further discussed in the following session).
8. Various arguments have been presented on why women should enter politics. Strategies have also been given on how women’s participation in politics and governance can be promoted.

THE PEOPLES' PARTICIPATION PROVISION OF THE 1991 LGC AND ITS RELEVANCE TO WOMEN: AVENUES FOR PEOPLES' PARTICIPATION

OBJECTIVE

- To give an orientation on the salient points of the peoples' participation provisions of the Local Government Code (LGC) of 1991, including those pertaining to women.

ACTIVITY

Panel Discussion on 'Before LGC 1991, After LGC 1991'

Veterans involved at the local government level are invited to share with the participants the changes after the enactment of the LGC of 1991. Any of the following could be included: a *barangay captain*, a chief of a devolved agency, a NGO/PO leader, budget or planning officer.

DISCUSSION POINTS

- As indicated in the previous session, **the LGC contains several provisions that foster people's participation at the local level**. These include: the representation of NGOs in the local development council (LDC), which is tasked to formulate the local development plan; joint ventures in the delivery of basic services, capability building and development of local enterprises; and exercise of the power to directly propose, enact or amend legislation.
- Effective governance** is both democratic and empowering. It enables people to share in the wealth and resources of the country and gain control over their own situation. It targets equity and requires equality in representation. Since decisions made at the lowest levels of government have direct consequences on their lives, the people must be able to influence decisions and assert their agenda and interests.
- Research has shown that gender insensitivity and the lack of women's participation in government policies and programs have given rise to efficiency costs as well as, welfare and equity costs. **Gender-blind analysis has led to an incomplete, or worse, a misleading, picture of development**. Development processes have not always recognized the importance of identifying the peculiar needs of men and women in their various situations. To correct this serious mistake, efforts are being made to rethink development from a gender perspective and integrate gender awareness into government processes. Involving women in these processes is seen as a key strategy.
- The **LGC or R.A. 7160** was signed into law on October 10, 1991 and took effect on January 1, 1992. It consists of four books: a) General Provisions, b) Local Taxation and Fiscal Matters, c) Local Government Units (LGUs), and d) Miscellaneous and Final Provisions. It is a landmark legislation as far as nongovernmental organizations (NGOs) and peoples' organizations (POs) are concerned because it presupposes the necessity of decentralization, autonomy, empowerment and decentralization in attaining genuine development.

5. **Section 34 of the Code** provides that the **LGUs shall promote the establishment and operation of peoples' and non-government organizations to become active partners** in the pursuit of local autonomy. For LGUs, these imply the following:
- **mobilization of POs** and supporting the organization of unorganized sectors and involving them in the process of planning, legislation and implementation of programs and projects;
 - **effective interaction and consultation** of the LGUs with NGOs, POs, cooperatives, the church, academe and the business sector through advisory groups and other mechanisms to foster complementation for the benefit of the citizenry in general and the POs in particular.
6. The Code provides for four (4) **major areas for people participation**:
- Membership in the planning process through the local development council (LDC) and local special bodies (LSBs);
 - Participation in decision-making and the legislative process;
 - Partnership in joint ventures, financing and others;
 - Receipt of funds and other assistance, including preferential treatment and other assistance for cooperatives and fisherfolk.
7. **Other Code-inspired avenues** were eventually developed out of the creativity and responsiveness of the LGUs, the initiative of NGOs/POs or both. Such avenues, which are incorporated in various documents for the improvement of the CODE, include:
- **Additional special bodies** such as local sustainable development councils; agrarian and fisheries councils; coastal resource management committees; women development or gender and development (GAD) councils, local council for the protection of children (LCPCs) and advisory councils for business.
 - **Disaster Risk Reduction and Management councils (DRMMCs)**.
8. **The Local Development Council (LDC)**
- The LDC is the main planning and advisory body of the LGU. It is tasked to formulate or review and update the following:
 - Local development plan, including the land use plan;
 - Local development investment program;
 - Annual investment plan.
 - The LDC is organized in September during an election year and is expected to meet at least every six months. It, however, performs its functions between January to June every year.
 - The LDC is composed of the following:
 - Local Chief Executive (LCE) as Chair;
 - Chairperson of the Appropriations Committee of the *Sanggunian*;
 - Congressperson or his/her representatives;
 - All mayors (for the province) or all *punong barangays* (for the city or municipality);
 - NGO representatives of not less than one fourth of the fully organized LDC
9. **Sectoral Representation in the *Sanggunian***
- The Code provides for the selection of sectoral representatives to the *Sanggunian* (except for *barangay*) from among the a) women, b) worker, and c) a third sector either from the urban poor, indigenous cultural communities, disabled persons or other sector determined by the *sanggunian* (Section 41, 446, 457, 467).
 - The Commission on Elections is mandated to provide the implementing guidelines for sectoral representation. However, even if they are able to do so, Congress is not ready to approve the budget for the selection process. Likewise, some LGU officials assume that their ranks may represent the sectors concerned.
 - A fourth sector, the youth, are represented through the president of the municipal or city federation of *Sangguniang Kabataan* (SK).
 - Despite the non-implementation for the provisions however, representation in the *sanggunian* may still be achieved through:

- Organized and orchestrated advocacy work with the *sangguniang* member in charge of the sector or with other members who are NGO/PO friendly;
 - Strengthening coalitions among the sectors mentioned, in consonance with Section 24 on partnership;
 - Initiatives for propositions;
 - The advisory function of the various Code-mandated or Code-inspired LSBs.
10. Specific Codal provisions per sector may be used as advocacy points for legislation by the sectoral representative or by organized lobbying. For women, these may include:
- Asserting women's participation in the LDCs and LSBs;
 - Lobby for ordinances that seek to enhance the status of women in the community. If possible, organize for a women's legislative initiative;
 - If, and when, Congress passes the enabling law on local sectoral representation, unite and campaign for a candidate who will ably carry the women's agenda.
 - Help in the design and implementation of efficient, effective and women-friendly basic services such as agricultural support, health and day care centers, family planning, livelihood, environmental sanitation and others.
 - Under the provision on joint ventures, capable NGOs and/or POs can be contracted by the LGU to manage certain services or programs.
 - Women's groups can also demand from LGU to allocate the 5% GAD budget to fund the implementation of their women's agenda

(Note: This will be discussed in detail under the topic on GAD Planning and Budgeting).

LOCAL DEVELOPMENT PLANNING AND BUDGETING

A. The Local Development Planning Process

OBJECTIVE

- To enable participants to gain an understanding and appreciation of the processes involved in local development planning and budgeting;
- To identify gender-related issues and concerns in the community which could be addressed by the local development plan and the LGU budget.

ACTIVITY 1

Identifying Priority Gender Issues and Concerns in the Community

Participants are each given two pieces of cards (4"x 8" in size). They are instructed to write a priority gender issue and/or concern of the community on each card.

These should be written down in statement form. The cards are posted on the board. Those with similar ideas or issues are clustered. Each issue/cluster of issues will have a roundtable discussion where clearer statements are formed.

ACTIVITY 2

Workshop on Critique-ing the Local Development Plan (LDP) of the LGU from a Gender Perspective

Copies of the LDP of the local government unit are distributed to the participants. They are divided into groups, with each group assigned a particular section to review.

Participants are asked whether the plan addresses any of the gender issues or concerns identified in Activity 1 or not.

DISCUSSION POINTS

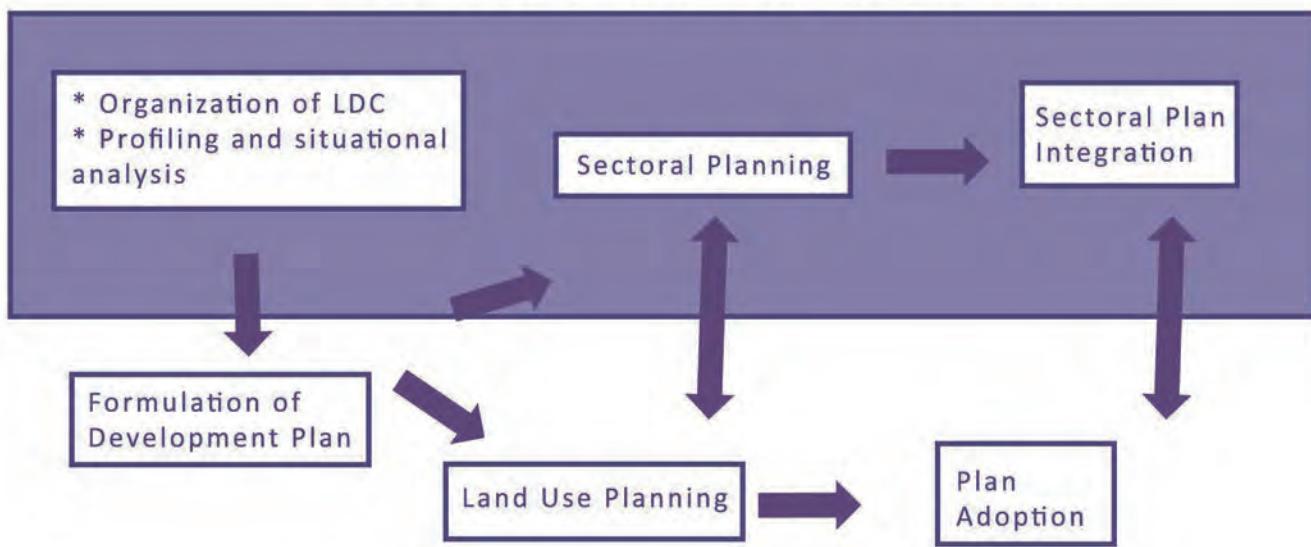
1. **Local government units (LGUs) are required to develop four types of plans or programs.** These are the land use plan (LUP), local development plan (LDP), local development investment program (LDIP) and the annual investment plan (AIP).
2. **A land use plan** provides the framework on the utilization and development of available resources, particularly land. It serves as an input in the formulation of the local development plan. Some factors that are considered in the formulation of the land use plan include population distribution and human settlements, food production, ecological balance and industrial expansion. The land use plan is also used as a basis for reclassification of agricultural lands. The formulation, adoption and modification of a municipal or city land use plan and even zoning ordinances should be in accordance with the provincial land use plan.

3. The Local Development Planning Process

- The local development plan determines the direction of the economic and social development of the area by integrating the land use and sectoral plans. It is an intermediate plan, usually covering a minimum period of three years, coinciding with the term of the officials although the suggested time frame is six years.
- Local development planning involves the following **steps**:
 - **Step 1** - includes organizing the LDC, profiling and situation analysis.
 - **Step 2** - or the Development Plan Framework formulation is equivalent to the strategy formulation process of coming out with the Vision, Mission, Goal and Objective (VMGO) statements similar among NGOs and POs.
 - **Step 3** - or land use planning involves the development of a document accompanied by maps and similar illustrations which represents the community's desired pattern of distribution of population and activities over land area. It is the translation of the Development Plan Framework of the region or province in the next lower LGU level.
 - **Step 4** - is the process of translating further the Development Plan Framework into sectoral plans. A major weakness of the previous local development planning process is that the LCEs came out with plans and programs (with the corresponding budgets) independent of the development plans prepared. To address this, the LGC provides that local budget items correspond to the sectors in the local development plans.
 - **Step 5** - or the Sectoral Plan Integration is a responsibility of the planning and development coordinator (PDC). Integration involves a careful examination of each sectoral plan to unify the diverse interests of the sectors in order to achieve complementation, cohesiveness and efficiency during plan implementation.
 - **Step 6** - or Plan Approval Adoption involves subjecting the LDP to a series of public hearings and consultations, and submitting the refined plan to the Sanggunian for approval and adoption.

The Local Development Planning Process Flowchart

4. The Local Development Investment Plan (LDIP)

- The LDIP defines how the strategies, goals and objectives of the LDP will be financed over fixed periods of time (ideally six years)
- LDIP involves the following **steps**:
 - **Step 1** - Revenue forecasting
 - **Step 2** - Expenditure forecasting
Planned fiscal support to the 8 sectoral concerns reliant upon LGU, planned LGU finance/credit operations
 - **Step 3** - Project identification and ranking

- **Step 4** - Fiscal balance determination and planned choices
 - **Step 5** - Summary of LDIP and *Sanggunian Review*
Overall summary of projected status of investment projects against targets, sector, priority and source/amount of projected income can be helpful in plotting investments trends by sub-sector, activity and project.
5. **Annual Investment Plan (AIP)**
- AIP is the tool for annually linking approved and reviewed LDP and LDIP with the Budget.
 - The process is:
 - LCE calls for AIP preparation (July 15 – 30)
 - Review/set objectives/priorities (August 1 – March 15)
 - Annual review of LGU performance (February)
 - Estimates and matching of re-ranked projects
 - Legitimization and endorsement of AIP (June 1)

B. Local Budgeting Process

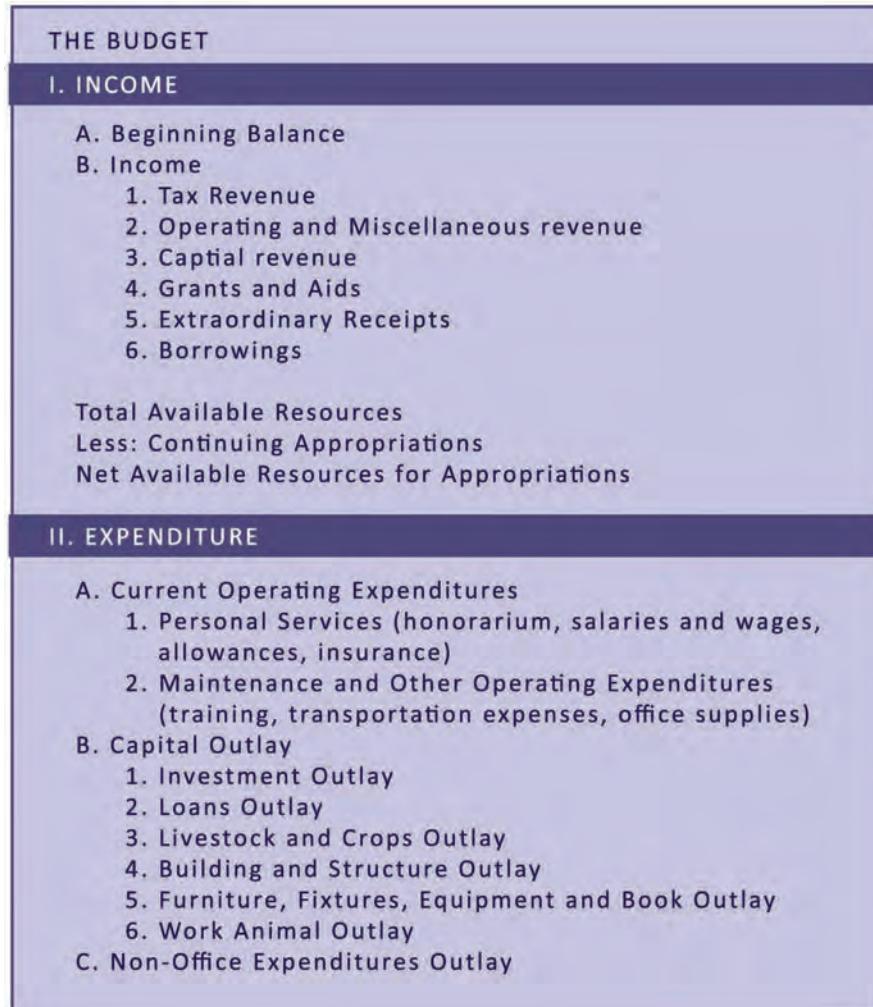
ACTIVITY

Workshop on Analyzing the Local Budget

Participants go back to the same workshop group in Activity 2, this time to analyze the budget of a LGU (*barangay*, municipality, city or province). The findings of the groups are discussed in plenary.

DISCUSSION POINTS

1. A budget refers to the **financial plan** (preferably within a one year period) detailing the estimated income and expenditures for the implementation of the local development plan.
2. **Revenue Sources and Allocation**
 - The major revenue source for the LGUs is the block grant called Internal Revenue Allocation (IRA) from the national government. The IRA is now fixed at 40% of the gross internal revenue collections. Of the total IRA, 23% is shared by the provinces, 23% by cities, 34% by municipalities and 20% by *barangays*.
 - Allocation among individual LGUs within the same category (provinces, cities and municipalities) is determined as follows: 50% is allocated based on population, 25% by land area, and 25% is divided equally among all LGUs in the same category. For *barangays*, 60% is allocated based on population and 40% by equal share.

Note: The local budgeting process has been simplified with the introduction of the LGC since IRAs are now automatic. In practice, however, release of IRAs by the Department of Budget and Management (DBM) still waits for the approval of the General Appropriations Act.

3. Principles of Local Budgeting

- It should, as far as practicable, be harmonized with national development plans, goals and strategies to avoid duplication in the use of official and physical resources;
- It should operationalize the approved local development plan;
- It should incorporate the requirements of their component units (i.e., lower level LGUs) and provide for equitable allocation of resources among these component units;
- The national plan shall be based on local planning to ensure that the needs and aspirations of the people, as articulated by the LGUs in their respective local development plans, are considered in the formulation of budgets of national line agencies or offices;
- The LGU shall endeavor to have a balanced budget in each fiscal year of operation.

4. The Budget Cycle

- The local budgeting process generally goes through four (4) stages, i.e. preparation, legislation, review and execution:
 - Budget preparation, involving the following steps:
 - i. Submission of detailed statement of income and expenditures by the local finance committee composed of the planning and development officer, budget officer and treasurer

The Local Budget Memorandum since 1998 up to the present provides that:

- A minimum of 5% of total annual appropriation of the LGU shall be for gender-related projects.
- An amount equivalent to 20% of the amount appropriated for development projects shall be provided for programs addressing human and ecological security concerns.
- Appropriations be made for the improvement and redesigning of local government facilities that will enhance mobility and safety of persons with disabilities.

Note: Budget preparation normally begins after the LGUs receive a circular from the Department of Budget and Management advising them of their internal revenue allotment (IRA). This usually happens on June 15 of every year or earlier.

*Each province, city and municipality has a **finance committee** composed of the planning and development officer budget officer and treasurer. The committee's function is to project the income the city, province or municipality expects in the coming year, recommend tax and revenue measures or borrowings, and recommend the level or ceiling for spending based on the approved local development plan.*

The local treasurer submits to the local chief executive a certified statement covering the: a) income and expenditures of the preceding fiscal year; b) actual income and expenditures of the first two quarter of the current year; and c) estimated income and expenditures for the last two quarters of the current year.

ii. Issuance of Budget Call

The recommendations of the local finance committee (LFC) form the basis of the guidelines that the mayor or governor later issues to the department or unit head in drafting their own budget proposals. They are guided by a budget call which contains the: a) budget planning calendar; b) policy guidelines and program priorities; and c) budget ceilings for each office and/or department.

iii. Submission of Budget Proposals by Heads of Departments or Offices

Department heads submit budget proposals to the LCE in accordance with the policy and program guidelines issued by the latter. The proposals are accompanied by information about the office's objectives, functions, projects; organizational charts and staffing patterns, showing *plantilla* positions with their corresponding salaries; and accomplishment reports for the preceding two years.

iv. Preparation of Budget by the Local Chief Executive (LCE)

Upon receiving the statement of income and expenditures from the treasurer, the budget proposals from the departments, and recommendations from the local finance committee, the LCE prepares the executive budget for the ensuing fiscal year. The LCE then submits the budget to the *sanggunian*, the local lawmaking body, the budget not later than October 16. Failure to meet this deadline will mean criminal and administrative penalties for that official.

The executive budget is made up of the three parts:

- A budget message that stresses the significance of the proposed budget in relation to the local development plan;
- A summary of the local government's planned activities; and
- A summary of the actual and estimated income and expenditures in the preceding, current and ensuing fiscal year

- Legislation
 - The *sanggunian* holds a series of public hearings on the budget before buckling down to review the executive branch's proposal. It is expected to, among others, examine the budget with regard to its conformity with the local government plan and policy.
 - Like Congress, the local legislature can decrease or delete an item in the budget, but cannot increase total appropriations proposed by the local chief executive. The law mandates the *sanggunian* enact an appropriations ordinance not later than December 31.
 - The mayor or governor subsequently approves or vetoes the ordinance.
 - If no budget is approved, the *sanggunian* must continue holding sessions until an appropriations ordinance is enacted. If there is still no approved budget after 90 days, the appropriations ordinance of the preceding year is considered reenacted and remains in force until the local councils okays the new budget.
- Review
 - This phase involves the review of the executive budget as to its compliance budgetary requirements, general limitations and other provisions of the law. The review is done by the higher level LGU or functionality of government. For appropriations ordinances submitted by provinces, highly urbanized cities and Metro Manila cities and municipalities, the review is undertaken by the Department of Budget and Management. The *sangguniang panlalawigan* reviews the budgets of component cities and municipalities, and the *sangguniang panglunsod/pambayan for barangays*.

MODULE 3

Gender and Development (GAD)

Session 1: GAD as an Approach to Development

Session 2: International Platforms Promoting Gender Equality

Session 3: National Laws and Policies on Women's Rights and Gender Equality

Session 4: Gender Mainstreaming in All Levels of Government

Session 5: GAD Planning and Budgeting

Session 1

GAD AS AN APPROACH TO DEVELOPMENT

OBJECTIVE

- To increase participants' understanding of the different approaches to GAD.

ACTIVITY 1

Analyzing Women's Projects

Participants are divided into workshop groups to brainstorm on common women's projects that are implemented in the communities.

They will be instructed to analyze the projects according to their rationale (i.e., why the projects were initiated/undertaken) and their results/outcome, both positive and negative).

The following workshop template is suggested:

Description of Project	Rationale	Results	
		Positive	Negative

DISCUSSION POINTS

- Why is gender a development issue?**
 - Development processes have not always recognized the importance of identifying the peculiar needs of men and women in their various situations.
 - Development planning and program implementation tend to be gender-blind.
 - A recognition of men's and women's unique contributions to society and culture is necessary if everyone is to benefit fully from the development process.
- From WID to GAD,** the design and implementation of development programs and projects intended to benefit women are also dependent on the dominant development thinking that emerged in a particular period. The matrix on the next page shows the three main approaches to women's development.

Table differentiating WID, WAD and GAD

	WOMEN IN DEVELOPMENT (WID)	WOMEN AND DEVELOPMENT (WAD)	GENDER AND DEVELOPMENT (GAD)
Approach	An approach which views women as the problem	Views women and men within social class	An approach to development and gender
Focus	Women	Impact of social class on men and women	Relations between women and men
Problem	The exclusion of women (half of productive resources) from the development process	There is women oppression because there is class oppression	Unequal relations of power (rich and poor, women and men) that prevents equitable development and women's full participation
Goal	More efficient, effective development	Classless society	Equitable, sustainable development with women and men as decision-makers
Solution	Integrate women into the existing development process	Transform global social structures	Empower the disadvantaged and women Transform unequal relations
Strategies	<ul style="list-style-type: none"> • Women's projects • Women's components • Integrated projects • Increase women's productivity • Increase women's income • Increase women's ability to look after the household 	<ul style="list-style-type: none"> • Organizing for social awareness • Conscientization 	<ul style="list-style-type: none"> • Identify/address practical needs determined by women and men to improve their condition • At the same time, address women's strategic interests • Address strategic interests of the poor through people-centered development
Main Critique	Accepts existing social structures	Subsumes women under a class	Ecology-blind

3. Under the gender and development (GAD) approach, it is important to distinguish between **practical gender needs (PGN)** and **strategic gender interests (SGI)**.

The Differences between PGN and SGI

PRACTICAL GENDER NEEDS (PGN)	STRATEGIC GENDER INTERESTS (SGI)
<ul style="list-style-type: none"> • Immediate and material concerns arising from gender roles and can be met in the short term through practical solutions; • unique to particular women; • are the needs identified by women and men which arise out of the customary gender division of labor; • a response to immediate perceived necessity, identified within a specific context; • they are often concerned with inadequacies in living conditions such as water provision, health care, employment. 	<ul style="list-style-type: none"> • long term concerns arising from gender roles and related to changing position in society; • are context-specific; • reflect a challenge to the customary gender relations and imply change in relationships of power and control between women and men. • arise from women's recognition and challenge to their subordinate position in relation to men in their society, for example, equal access to employment, equal pay, equal rights. • arise from men's recognition and challenge to their exclusion from domains which customary male roles impose and which contribute to the perpetuation of women's subordination, for example, sharing childcare.

- **PGNs** are identified in response to immediate perceived necessities such as water, food, employment or housing. They arise from day-to-day needs which women encounter as a result of their low status in the sexual division of labor. They do not challenge the prevailing forms of subordination even if they arise directly from them. Policies on health care, nutrition, education and social services usually meet PGNs.
- **SGNs** are derived from the analysis of women's subordination and from the need for a more equal and satisfactory organization of society in terms of the structure and nature of relationships between men and women.

ACTIVITY 2

Mini-practicum - Distinguishing PGN from SGI

To facilitate the participants' learning process, the facilitator introduces a simple exercise where they are asked to identify which women's roles – reproductive (R), productive (P) and community management (CM), are recognized and needs – practical gender needs (PGNs) and strategic gender interests (SGIs), met by the different types of program interventions. The table below shows:

Examples of Interventions In Terms Of Women's Triple Role and Practical and Strategic Gender Needs

TYPE OF INTERVENTION	WOMEN'S ROLE RECOGNIZED			GENDER NEED MET	
	R	P	CM	PGN	SGN
1. HEALTH AND NUTRITION					
a. Food Assistance	✓		✓	✓	
b. Construction of Sanitary Toilet Facilities/Safe Water	✓		✓	✓	
c. Herbal garden	✓			✓	
2. AGRICULTURE		✓			✓
a. Organic Farming Technologies					✓
b. Seminars on Environment Conservation			✓		✓
3. INCOME GENERATION					
a. Hog dispersal		✓		✓	
b. Dressmaking		✓		✓	
c. Carpentry		✓			✓
4. HOUSE OWNERSHIP					
a. In man's name	✓			✓	
b. In woman's name	✓				✓
5. PROVISION OF DAY CARE SERVICES					
a. In community	✓		✓	✓	
b. During women's meetings	✓		✓	✓	
c. During men's meetings	✓		✓		✓
6. PROJECT WITH COMMUNITY PARTICIPATION (IN THE CONTEXT WHERE MEN'S WORK IN OTHER COMMUNITY PROJECTS IS PAID FOR					
a. With women's time unpaid			✓	✓	
b. With women's time paid for		✓	✓		✓

Session 2

INTERNATIONAL PLATFORMS PROMOTING GENDER EQUALITY

OBJECTIVE

- To deepen participants' knowledge and appreciation of the different international conventions, treaties and initiatives that promote gender equality.

ACTIVITY

Analyzing Legal Framework for Women's Rights and Gender Equality

To start the session, the participants will be asked whether they know of any international gathering, conventions or agreements that seek to promote women's human rights and gender equality.

DISCUSSION POINTS

1. Beijing Platform For Action

- This Convention was crafted during the Fourth United Nations (U.N.) Conference on Women held in Beijing, China on 4-15 September 1995. **It identifies 12 critical areas of concern of women and the strategies to be undertaken** by member countries of the U.N. to address these concerns.

AREAS OF CONCERN	Strategic Objectives
Women and Poverty	<ul style="list-style-type: none">Review, adopt and maintain macroeconomic policies and development strategies that address the needs of efforts of poor women;Revise laws and administrative practices to ensure women's equal rights and access to economic resources;Provide women with access to savings and credit mechanisms and institutions;Develop gender-based methodologies and conduct research to address the feminization of poverty.
Education and Training of Women	<ul style="list-style-type: none">Ensure equal access to education;Eradicate illiteracy among women;Improve women's access to vocational training, science and technology and continuing education;Develop non-discriminatory education and training;Allocate sufficient resources for and monitor the implementation of educational reforms;Promote lifelong education and training for girls and women.

AREAS OF CONCERN	Strategic Objectives
Women and Health	<ul style="list-style-type: none"> • Increase women's access throughout the life cycle to appropriate, affordable and quality health care, information and related services; • Strengthen preventive programs that promote women's health; • Undertake gender-sensitive initiatives that address sexually transmitted diseases, HIV/AIDS and sexual and reproductive health issues; • Promote research and disseminate information on women's issues; • Increase resources and monitor follow-up for women's health.
Violence Against Women (VAW)	<ul style="list-style-type: none"> • Take integrated measures to prevent and eliminate VAW; • Study the causes and consequences of VAW and the effectiveness of preventive measures; • Eliminate trafficking in women and assist victims of violence due to prostitution and trafficking.
Women and Armed Conflict	<ul style="list-style-type: none"> • Increase the participation of women in conflict resolution at decision-making levels and protect women living in situations of armed and other conflicts or under foreign occupation; • Reduce excessive military expenditures and control the availability and control the availability of armaments; • Promote non-violent forms of conflict resolution and reduce the incidence of human rights abuse in conflict situations; • Promote women's contribution to fostering a culture of peace; • Provide protection, assistance and training to refugee women, other displaced women in need of international protection and internally-displaced women; • Provide assistance to the women of the colonies and non-self governing territories.
Women and the Economy	<ul style="list-style-type: none"> • Promote women's economic rights and independence, including access to employment, appropriate working conditions and control over economic resources; • Facilitate women's equal access to resources, employment, markets and trade;

AREAS OF CONCERN	Strategic Objectives
	<ul style="list-style-type: none"> • Provide business services, training and access to markets, information and technology, particularly to low-income women; • Strengthen women's economic capacity and commercial networks; • Eliminate occupational segregation and all forms of employment discrimination; • Promote harmonization of work and family responsibilities for women and men.
Women in Power and Decision-making	<ul style="list-style-type: none"> • Take measures to ensure women's equal access to full participation in power structures and decision-making; • Increase women's capacity to participate in decision-making and leadership.
Institutional Mechanisms for the Advancement of Women	<ul style="list-style-type: none"> • Create or strengthen national machineries and other governmental bodies; • Integrate gender perspectives in legislation, public policies, programs and projects; • Generate and disseminate gender-disaggregated data and information for planning and evaluation.
Human Rights of Women	<ul style="list-style-type: none"> • Promote and protect the human rights of women, through the full implementation of all human rights instruments, especially the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW); • Ensure equality and non-discrimination under the law in practice; • Achieve legal literacy.
Women and Media	<ul style="list-style-type: none"> • Increase the participation and access of women to expression and decision-making in and through the media and new technologies of communication; • Promote a balanced and non-stereotyped portrayal of women in the media.
Women and the Environment	<ul style="list-style-type: none"> • Involve women actively in environmental decision-making at all levels; • Integrate gender concerns and perspectives in policies and programs for sustainable development; • Strengthen or establish mechanisms at the national, regional and international levels to assess the impact of development and environmental policies on women.

AREAS OF CONCERN	Strategic Objectives
The Girl Child	<ul style="list-style-type: none"> • Eliminate all forms of discrimination against the girl child; • Eliminate negative cultural attitudes and practices against girls; • Promote and protect the rights of the girl-child and increase awareness of her needs and potential; • Eliminate discrimination against girls in education, skills development and training.

2. CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)

- The most comprehensive treaty on women's rights, CEDAW was adopted by the UN General Assembly on 18 December 1979 and came into force last 3 September 1981. It is also often described as **international bill of rights for women**. It lays out internationally accepted principles and standards for member states to achieve equality between women and men. It articulates concrete steps that States Parties should undertake to ensure the realization of women's rights.
- The fundamental underpinnings of CEDAW are the respect of basic human rights, human dignity and equality between men and women.
- The Philippines signed CEDAW on 15 July 1980 and ratified it on 5 August 1981. It came into force on 4 September 1981.

3. UNSCR 1325 (United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security)

- What is the UNSCR 1325?
 - Adopted by the UNSC on 31 October 2000, the UNSCR 1325 is an international policy that is legally binding to all U.N. member states that highlights the importance of bringing women issues and gender perspectives to the center of all United Nations conflict prevention and resolution, peace-building, peacekeeping, rehabilitation and reconstruction efforts. This is a result of more than 20 years of advocacy efforts of women's groups.
- What are the bases of UNSCR 1325?
 - UN Resolution 1261, 1265, 1296, 1314
 - Pronouncement by UN Secretary-General during the UN Day For Women's Rights and International Peace
 - Beijing Declaration and Platform for Action
 - Charter of the United Nations
- What are the salient points of UNSCR 1325?
 - Women's participation in policy and decision-making processes on peace and development;
 - Integration of gender perspective and gender sensitivity training of members of peacekeeping forces;
 - Protection of women;
 - Gender mainstreaming in UN reporting systems and programs
- UNSCR 1325 can be used as an instrument for:
 - Demanding political accountability from the State to protect women's rights in armed conflict situations;
 - Advocacy, lobbying and negotiation;
 - Inclusion of women in the peace process.

Session 3

NATIONAL LAWS AND POLICIES ON WOMEN'S RIGHTS AND GENDER EQUALITY

OBJECTIVE

- Participants gain more knowledge on the commitment of the Philippine Government to protect and fulfill women's human rights and gender equality.

ACTIVITY

Quiz Bee on Laws About Women's Rights

The trainer/facilitator will show some metacards with numbers of the laws (legislation) on women that have been enacted. Some examples are Republic Acts (RA) 7877, RA 9208 and others. Those with the most correct answers (correct name/title of the legislation) will be recognized as the best and the brightest among the participants.

DISCUSSION POINTS

1. Government Policies on GAD

- **The 1987 Philippine Constitution**, Article 11, Section 14, provides that “The State shall recognize the role of women in nation-building and ensure the equality of women and men before the law.”
- Administrative Measures
 - Prohibition of sexual harassment
 - Women’s representation in the *Sanggunian* and Local Development Council (LDC)
 - Strengthening of the National Commission on the Role of Filipino Women (NCRFW) and renaming it as Philippine Commission on Women (PCW);
 - Creation of GAD Focal Points in all government agencies;
 - Setting up of women’s desks in all police precincts;
 - Advocacy, education and information on women’s rights;
 - Establishment of crisis centers for abused women and children;
 - Strengthening of government agencies, non-government organizations (NGOs), peoples’ organizations (POs) in all parts of the country to respond to issues on violation of women’s rights.

2. The Magna Carta of Women (MCW) or R.A. 9710

- What is the Magna Carta of Women (MCW)?

The Magna Carta of Women (MCW) is a comprehensive women’s human rights law that seeks to eliminate discrimination against women by recognizing, protecting, fulfilling and promoting the rights of Filipino women, especially those in the marginalized sectors.

- What are the rights of women guaranteed under the MCW?

All rights in the Philippine Constitution and those rights recognized under international instruments duly signed and ratified by the Philippines, in consonance with Philippine laws shall be rights of women under the MCW. These rights shall be enjoyed without discrimination since the law prohibits discrimination against women.

- The MCW enumerates the following **women's rights**:
 - Protection from all forms of violence, including those committed by the State;
 - Protection and security in times of disasters, calamities and other crisis situations, especially in all phases of relief, recovery, rehabilitation and reconstruction, including protection from sexual exploitation and other gender-based violence;
 - Participation and representation, including undertaking temporary special measures and affirmative action;
 - Equal treatment before the law, including the review, and when necessary, introduction of amendments and/or repeal of existing laws that are discriminatory to women;
 - Equal access and elimination of discrimination against women in education, scholarships and training;
 - Equal participation in sports;
 - Non-discrimination in employment in the field of military police and other similar services. The dignity of women in the military, police and other similar services shall be respected;
 - Non-discrimination and non-derogatory portrayal of women in media and film;
 - Comprehensive health services and health information and education covering all stages of a woman's life cycle;
 - Special leave benefits with full pay for women employees who underwent gynecological surgery;
 - Equal rights in all matters relating to marriage and family relations. The State shall ensure the freedom of couples to decide on the number and spacing of their children; choice of profession; and to own, acquire and administer their property.
- The MCW also guarantees the civil, political and economic rights of women in the marginalized sectors, particularly their right to:
 - Food security and resources for food production;
 - Localized, accessible, secure and affordable housing;
 - Decent work;
 - Employment, livelihood, credit, capital and technology;
 - Skills training and scholarships, especially in research and development aimed towards women-friendly farm technology;
 - Representation and participation in policy-making or decision-making bodies in the regional, national and international levels;
 - Access to information regarding policies, programs, projects and funding for women;
 - Social protection;
 - Recognition and preservation of cultural identity and integrity, provided that these cultural systems and practices do not discriminate against women;
 - Inclusion in discussions on peace and development;
 - Services and interventions for women in especially difficult circumstances (WEDC);
 - Protection of girl-children against all forms of discrimination in education, health and nutrition and skills development;
 - Protection of women senior citizens.
- Who will be responsible for implementing the MCW?
 - The State, private sector, society in general and all individuals shall contribute to the recognition, respect and promotion of women's rights defined and guaranteed in the MCW. The Philippine Government shall be the primary duty-bearer in implementing the MCW.
- What are the specific responsibilities of government in the implementation of the MCW?
 - The MCW mandates all government offices to adopt gender mainstreaming as a strategy for implementing the law and attaining its objectives. Under this law, the Philippine Commission on Women (PCW), which is the agency under the Office of the President, is tasked as the overall monitoring and oversight body.

- How will the implementation of the MCW be funded?
 - The budget outlay needed for the implementation of the MCW shall be charged against the GAD budget of the government agencies.
 - The MCW also mandates the State to prioritize allocation of all available resources to effectively fulfill its obligation under the law.

3. Other laws that seek to protect women's rights

- Criminal Laws, Civil Code, Revised Penal Code and Family Code;
- Other laws that were enacted:

- RA 7877 Anti-Sexual Harassment Act
- RA 8353 Anti-Rape Law
- RA 9208 Anti-Trafficking in Person Act
- RA 9262 Anti-Violence Against Women and Children Act
- RA 7192 Women in Development and Nation Building Act
- RA 7525 Strengthening the Prohibition of Discrimination Against Women
- RA 8186 Paternity Leave Act
- RA 8972 Solo Parents Welfare Act
- RA 8369 Family Courts Act
- RA 6949 Declaring March 8 – National Women's Day
- RA 6972 Establishment of Day Care Centers in Every Barangay
- RA 7322 Increase in Maternity Benefits
- RA 7655 Increase in Minimum Wage of Domestic Helpers
- RA 6955 Outlaws Practices of Matching Filipino Women for Marriage to Foreign Nationals on a Mail-order Basis
- RA 7688 Gives Representation to Women in the Social Security Commission
- RA 7600 Provides Incentives to all Government and Private Health Institutions with Rooming-in and Breast-feeding Practices
- RA 7303 Additional Benefits for Public Health Workers

4. National Policies on Women

- Plans on Women under the different Presidential Administrations
 - 1989-1992: Philippine Development Plan for Women (PDPW)
 - 1995-2025: Philippine Plan for Gender and Development (PPGD)
 - 2001-2010: Framework Plan for Women (FPW)
 - 2013-2016: Women's Empowerment, Development and Gender Equality (Women's EDGE) Plan
- **Philippine National Action Plan (PNAP) on Women, Peace and Security (2010-2016).**

Action Points of PNAP:

- Protection and Prevention
- Empowerment and Participation
- Promotion and Mainstreaming
- Capacity Development and Monitoring and Reporting

- What is the importance of the PNAP?
- To ensure that women's human rights are protected and that their rights will not be violated during and after situations of armed conflict;
 - To empower women and ensure their active and genuine participation in peace-building, peacekeeping, conflict prevention, conflict resolution and post-conflict reconstruction;
 - To push for the inclusion gender perspective in all aspects of conflict prevention, resolution and peacekeeping;
 - To institutionalize a system to monitor, evaluate and report on the implementation of the PNAP in order to enhance accountability for successful implementation and the achievement of its goals.

Session 4

GENDER MAINSTREAMING IN ALL LEVELS OF GOVERNMENT

OBJECTIVE

- To increase participants' knowledge on gender mainstreaming;
- To appreciate the role of national government agencies and local government units in implementing programs promoting gender equality on the ground.

ACTIVITY

Sharing of Experiences

Some participants will be requested to share their experiences in advocating women and gender issues; and the reaction of other stakeholders, particularly men, regarding issues on gender equality.

DISCUSSION POINTS

1. Rationale of Gender Mainstreaming

- The Gender and Development (GAD) perspective and approach is a relatively recent innovation, so it is not surprising that few people in government have an understanding and appreciation of GAD. Even those who are tasked to do GAD work have a limited knowledge on GAD.
- GAD should be discussed in relation to the concept of development, which is almost always understood in economic terms, such as market growth, modernization, infrastructure improvement, trade and employment and the like.
- In recent times, the idea of human development has been brought to the fore. Human development requires people's participation and empowerment to address their needs and interests. Development should be looked at in an integrated manner - economic, political, social and cultural, where quality of life is primordial, such as capacity enhancement, longer life expectancy, health and well-being, decent work, quality education and good governance. **Development should be able to provide people with the capacity "to do" and capacity "to be."**
- Development is for ALL. Each person – child or elderly, man or woman, rich or poor – has the right to better opportunities and quality of life. Government has the duty to remove the hindrances and ensure that the citizenry can have access to development and equitable share of wealth and resources.
- **Government has the duty to promote gender-responsive development**, i.e., to mobilize its machinery and wherewithals to reach the people, respond to their needs and ensure effective people's participation, as part of its national priority.

2. What is Gender Mainstreaming?

- It is a process by which the different stakeholders (policy-makers, program implementers, donors and program recipients/beneficiaries) are encouraged to "think" gender.
- The essence of gender mainstreaming is not merely to integrate gender issues into the mainstream, but to transform the mainstream to make it more receptive and conducive to gender and development goals.
- It is a process or strategy to integrate gender perspective into the operations, i.e., structures, policies and programs, of the government agencies; and to promote women's human rights and eliminate discrimination in their systems, structures, policies, strategies and programs.

3. Mandates on Gender Mainstreaming

- **Chapter VI, Section 36 of The Magna Carta of Women (MCW) or Republic Act 9710**, adopts gender mainstreaming as a strategy for implementing the provisions of the MCW. The MCW provides that “all departments, state universities and colleges (SUCs), government-owned and –controlled corporations, local government units (LGUs) and other government instrumentalities, shall adopt gender mainstreaming as a strategy to promote women’s human rights and eliminate gender discrimination.” This includes:
 - a) planning, budgeting monitoring and evaluation for GAD; b) creation and strengthening of the GAD Focal Points; c) generation and maintenance of GAD database.
- **Philippine Commission on Women (PCW) Memorandum Circular No. 2011-01** provides the guidelines for the creation, strengthening and institutionalization of the GAD Focal Point System, as a mechanism for catalyzing and accelerating gender mainstreaming in the agencies towards the promotion of gender equality and women’s empowerment.
- **PCW-DILG-DBM-NEDA Joint Memorandum Circular (JMC) No. 2013-1** sets the guidelines on the localization of the Magna Carta of Women.

Session 5

GAD PLANNING AND BUDGETING

OBJECTIVE

- To gain an overview of the national and local context of GAD planning and budgeting;
- To begin formulating the women's agenda, thereby forming the basis of the GAD plan and budget.

ACTIVITY

Identifying Key Priority Gender issues in the Community

Each participant will be given one metocard to write down, from their perspective, important gender issues and concerns that should be addressed by the community. This should be written as a problem statement. The cards will be posted on the board; with similar/'like' ideas grouped together.

Facilitator will spend around 30 minutes for interactive discussion and summary.

DISCUSSION POINTS

1. Local GAD Planning

- What is a GAD Plan?

A GAD Plan is a systematic manner of designing programs, projects and activities to be implemented by local government units (LGUs) and national government agencies (NGAs) that seek to address gender issues and concerns of their constituents.

- Steps in Integrating GAD into the Local Development Plan

- **Analysis of the Situation.** Sex-disaggregated data is needed as a basis for analyzing women's economic, social and political situation in the community;
- **Goal/Objective Setting.** Identify what needs to be accomplished to respond to the problems that have been identified.
- **Formulation of Policies and Strategies.** These are the proposed actions and steps to be undertaken to achieve the goals/objectives which will respond to the needs and concerns of women. Some questions to ask:
 - Is gender equality articulated in the policy?
 - Were women involved in planning, implementation and monitoring and evaluation of the programs and projects?
 - Do the planned strategies consider the time, knowledge and skills of women in performing their productive and reproductive role?
 - In setting up programs and projects, is gender integrated in the issues and concerns of the different sectors? Are the programs and projects appropriate to the needs of the sectors?
- **Implementation of the GAD Plan.** Do local public officials exercise political will in implementing the GAD Plan?
- **Monitoring and Evaluation.** Way of checking whether progress has been made in responding to the gender issue that have been identified. It is also a way of troubleshooting if there are gaps in the implementation. Evaluation is done at the end of the program/project to assess whether it has been managed well or if the steps undertaken were relevant to the needs of the women in the community.
(Please refer to Annex 1 for a model of a GAD Plan)

2. GAD Budgeting

→ Rationale of GAD Budgeting

Government expenditures have different impacts on women and men, boys and girls. Therefore, there is a need to scrutinize how government allocates its budget.

→ What is GAD Budgeting?

The GAD Budget is an enabling tool that attempts to synchronize the planning and budgeting process of government for GAD, thus, ensuring the allocation of substantial amount for implementing programs/projects/activities that address women's issues. Government's commitment to provide the necessary budget outlay for GAD is articulated through the GAD Budget Policy. The GAD Budget provides support for the annual GAD Plan of an agency or LGU.

→ Legal Bases of GAD Budgeting

The 1987 Philippine Constitution: Article II, Section 14 provides that the State, "recognizes the role of women in nation building; shall recognize fundamental equality before the law of women and men as well as provide women rights and opportunities equal to that of men." This articulation in the basic law of the land serves as the underpinning of all laws and policies that promotes gender equality.

→ Women in Development and Nation-Building Act (Republic Act 7192)

provides that government shall set aside and utilize Official Development Assistance (ODA) for women's programs and activities; all government departments shall ensure direct participation by women development programs and projects; and, all government departments and agencies shall review and revise all regulations, circulars, issuances, and procedures to remove gender biases.

→ The Magna Carta of Women (Republic Act 9710)

provides that the State agencies should utilize their gender and development budgets for programs and activities to implement its provisions. Funds necessary for the implementation of the Magna Carta of Women shall be charged against the current appropriations of the concerned agencies, and shall be included in their annual budgets for the succeeding years.

→ The Magna Carta of Women also mandates the State to prioritize allocation of all available resources to effectively fulfill its obligations under the said law.

MODULE 4

Advocating Gender and Development (GAD)

**Session 1: Concepts,
Principles and Strategies of
Advocacy**

**Session 2: Legislative
Advocacy at the Local Level**

Session 3: Lobbying

Session 4: Media Advocacy

CONCEPTS, PRINCIPLES AND STRATEGIES OF ADVOCACY

OBJECTIVE

- To understand the concept of advocacy and its importance in pushing for a specific agenda, policy, program or budget;
- To be familiarized with the steps and strategies of advocacy.

ACTIVITY

Advocating Issues

Divide the participants into groups. Each group will be given an advocacy task to push/advocate for a certain issue relevant to them in the present time. One group is tasked to do advocacy work to their local legislative council; another group is tasked to do advocacy to the community in general using different forms of media; another group would do its advocacy work to the national government.

The groups will be given 10-30 minutes to discuss the task amongst themselves. Each group will have the freedom to choose how they would like to present the advocacy work - either through role-playing, or presentation of a report on the steps that will be undertaken to achieve their desired goal.

Presentations should be within 3-5 minutes. Short discussions on the advocacy strategies taken can follow afterwards.

DISCUSSION POINTS

1. What is Advocacy?

- Advocacy is a set of systematic and organized actions aimed at influencing the decision makers of the government so that they design or adopt or change the policy and its practice, all of which are expected to support the interest of the advocating party.
- Advocacy is a set of targeted actions in support to an issue with the objectives to a) build support for the issue, b) to influence others to support it, and c) try to influence or change legislation that affects it.

2. Three (3) Aspects of Advocacy Work

- First, is to push for **changes and reforms** from the usual way of implementing programs and public services;
- Second, is to build the **capacities of civil society organizations (CSOs)** and the citizenry;
- Third, is to **transform structures and systems**

3. Effective advocacy **requires**:

- a sharp understanding and analysis of the political environment;
- a concrete problem, and;
- a coherent proposal for its solution.

4. Why do we need to advocate?

- To address the root causes of economic, social and political issues and problems of society.

5. As a social transformation approach, **advocacy is done by CSOs** for the following reasons:
 - Many efforts through various community development approaches did not produce expected results in terms of social transformation. Poverty and human rights violations continue to exist and are even more widely spread. Therefore, advocacy indicates a shift of analysis.
 - NGOs are in a weaker position than the policy makers. Advocacy is a tool for those in the weaker position.
 - NGOs believe that transformation should take place in a non-violent way. Basically, advocacy is how to influence, attract and sell our ideas in an organized and systematic way without causing conflicts or rebellion.

6. Advocacy Strategies

- **Lobbying**
 - Study the processes and systems of the target group or institution, including its language and culture;
 - Develop personal contacts;
 - Learn how to negotiate.
- **Public Education and Information**
 - Write and send out position papers;
 - Issue press releases and statements;
 - Organize forums and conferences;
 - Launch micro and multi-media campaigns;
 - Design creative symbols.
- **Research and Monitoring**
 - Know your facts and figures
- **Building Coalitions and Alliances**
 - Contact-building with personalities and organizations who hold the same ideas and views;
 - Lay out ground rules of working together.
- **Campaigns and Mobilizations**
 - Mass actions, demonstrations, strikes and the like.

7. Steps in Developing an Advocacy Strategy

- Clarify the **issue or problem**
 - Advocacy begins with a clear issue or problem that is felt by the citizenry and the proposed solution is supported by many.
- Define the **mission, goals and objectives**
 - Goals should be written as a general statement on what should be accomplished to respond to the issue or problem;
 - Objectives/Mission should articulate in a concrete manner, how the proposed solutions to the issue or problem will be accomplished.
- Identify the **target audience**
 - Primary target audience are the decision- and policy-makers because they have the authority to revise and amend existing laws and policies;
 - Secondary target audience is the influence- or opinion-makers, such as other policy-makers, friends, parents, religious leaders, churches, faith-based groups, media and the like.
- Build a **constituency/base for support**
 - The success of an advocacy will depend on the number of people who will support the campaign.
 - Advocates should, therefore, reach out and build alliances and linkages with other CSOs, networks, donors, civic groups, professional organizations, women's groups, advocates, and other people who can support the advocacy.
- Frame the issue and shape the **message**
 - In developing the advocacy message that will generate the support of the public.
Two questions should be answered:
 - WHO is the intended audience and listener of the advocacy?
 - WHAT actions do you want them to do?

- Develop the appropriate **communication plan**
 - Choosing the appropriate communication channel will depend on who the target audience is. Each one will require a different type of message and medium.
- **Fundraising**
 - Having adequate resources to support the different activities of the advocacy campaign, such as the production and dissemination of information materials, travel and meetings and the like, is crucial.
- Develop a **campaign plan**
 - Outline the activities and or tasks to be undertaken, persons responsible, timetable and resources (financial and materials) needed. Periodically revisit and review the plan to check if the campaign is on track.

Session 2

LEGISLATIVE ADVOCACY AT THE LOCAL LEVEL

OBJECTIVE

- To provide the participants with an overview of legislative advocacy;
- To deepen understanding on the local legislative process;
- To develop skills in lobbying and ordinance or resolution drafting.

ACTIVITY

Sharing of Experiences

The trainer/facilitator will select participants who will share their experiences in lobbying, based on the following guide questions:

- ✓ Who, among us, have experiences in lobbying for the passage of a particular ordinance in their LGUs (*barangay, city, municipality or province*)? What were the highlights and what did they feel?
- ✓ What are the crucial and urgent issues in their community that need to be addressed through an ordinance?

DISCUSSION POINTS

1. What is legislative advocacy?

- Legislative or policy advocacy is the process of engaging the legislature and other government and social institutions, with the aim of achieving certain outcomes, such as:
 - changing or educating leaders, policymakers, and those who decide and carry out policies;
 - reforming policies, laws, budgets and programs; and,
 - making decision-making procedures more transparent, accountable and democratic.

2. The local legislative process

- The *Sanggunian*: Organization and Composition
 - Local legislative power is exercised by the *Sangguniang Panlalawigan* for the province; *Sangguniang Panglunsod* for the city; *Sangguniang Bayan* for the municipality and *Sangguniang Barangay* for the *barangay*.
- Composition, Functions and Powers of Sanggunian at Different Levels
(Please refer to Annex 2 for a detailed discussion)
- Sessions of the *Sanggunian*
 - Regular sessions of the *Sangguniang Bayan*, *Sangguniang Panglunsod* and *Sangguniang Panlalawigan* are held weekly while those of the *Sangguniang Barangay* are conducted twice a month. Special sessions, however, may be called by the local chief executive or a majority of the *Sanggunian* members, when public interest demands.
 - On its first session following the election of its members, the *Sanggunian*, aside from passing a resolution that will fix the day, time and place of its regular sessions, will adopt its internal rules of procedure. The rules will include the following: order and calendar of business for each session, the parliamentary procedures which include the conduct of members during sessions and the discipline of members for disorderly conduct and absences without reasonable cause
- Legislative Enactment
(Please refer to Annex 3 for the detailed steps undertaken in enacting an ordinance or resolution)

3. People's participation in local legislation

- The power to legislate rests not only in the hands of the *Sanggunian* but also with the people. The LGC made this possible by empowering local citizens to directly propose, enact or amend any ordinance through the process of initiative.
- Local initiative commences when registered voters file a petition to the *Sanggunian* concerned proposing the adoption, enactment, repeal or amendment of an ordinance. The number of voters filing the petition should be no less than 1,000 in case of provinces and cities, 100 in case of municipalities, and 50 in case of barangays. If no favorable action is taken by the *sanggunian* within 30 days upon presentation, the proponents can invoke their power of initiative.
- The main event in the initiative process is the signing or the collection of signatures for the petition. A local initiative is deemed validly initiated only if it meets the required number of signatures of petitioners. At least 10% of the registered voters in the concerned LGU must sign to commence the local initiative. In the case of provinces and cities, 3% of the 10% must be able to represent every legislative district therein. If the province/city has only one district, each municipality in the province or each *barangay* in the city must be represented by at least 3% of the registered voters therein.
- The 10% requirement also applies to municipal and *barangay* ordinances. But municipal ordinances should also pass the 3%-requirement as in the case of one-district cities.

4. Ordinance/Resolution Drafting

- Distinction between ordinance and resolution

An Ordinance is a local law that prescribes rules of conduct of a general application and permanent nature. It has the force and effect of law and continues in force until repealed or superseded by a subsequent law.	A Resolution is a mere expression of legislative opinion or sentiment. It is temporary in character and is limited in its application. While an ordinance pertains to governmental functions, a resolution usually relates to matters of administration of the <i>sanggunian</i> and other private concerns
--	--

5. The essential parts of an ordinance or resolution are the following:

- Title or Caption of the Ordinance or Resolution
- Preamble
- Ordaining or Enaction Clause
- The Body
- Penalty Provision, if any
- Effectivity Clause

(Note to the trainer/facilitator: Show a copy of an ordinance passed by the LGU and point out the relevant sections while explaining the different parts).

6. Limitations. An ordinance or resolution must conform to the following requirements in order to be valid or binding:

- must not contravene the Constitution or any statute;
- must not be unfair or oppressive;
- must not be partial or discriminatory;
- must be general and consistent with public policy;
- must not prohibit but may regulate trade;
- must be reasonable in its terms;
- must not extend beyond the territorial jurisdiction of the local government unit concerned;
- must not impose any penalty beyond its authority;
- must not confiscate money, if taxes are imposed.

Session 3

LOBBYING

OBJECTIVE

- To increase participants' knowledge on lobbying work;
- To learn new lobbying skills.

ACTIVITY

Role-play on Soliciting the Support of the *Sanggunian*

The participants will be divided into groups of 10. Each group will now think of strategies and tactics on how to get their *Sanggunian* to support the proposed ordinance or resolution.

The trainer/facilitator will pick seven participants who will play the role of *Sanggunian* members in session.

Each group will now try out their strategies and tactics during the session. Discussion of lessons and insights gained from the exercise are then generated.

DISCUSSION POINTS

1. What is lobbying?

- Lobbying is the **act of expressing our views and positions** on a particular piece of legislation to a legislator. The term originated from the word “lobby,” referring to the anteroom or corridor of the House or Senate Chambers where persons or groups stood to talk to legislators as they went in to vote.

2. Why lobby?

- The involvement in the political process is a citizen's right as well as her/his obligation; a concern for the empowerment of the poor is the duty of all people of faith.
- Participation in the political process is done not only once during election time, but also throughout the Congressional sessions. Legislators are informed whether they support a particular bill and offer suggestions for amendments to the bill.
- The more people who participate in the political process, the greater the likelihood of legislators listening, especially when what they hear is clear, articulate and value-based.
- Lobbying is an educational process particularly for those who participate in the activity. With the present composition of Congress, we may not be able to get the ideal laws we want, but the experience of analyzing issues and working for just legislation would be a vital consciousness-raising activity for citizens.

3. Lobbying **strategies and tactics** employed at each step of the legislative process

- First Reading
 - Familiarizing the organization with the committee to which the proposal has been referred;
 - Knowing the *Sanggunian* Secretary in order to get information about the schedule, the particular members of the *sanggunian*, and other pertinent matters which the secretary may know;
 - Writing a position paper/letter to the members of the committee.

- Committee Level
 - Public hearing: testifying at the committee hearing; sending a delegation to the hearings;
 - Submission of position paper;
 - Meeting with the members of the committee;
 - Getting a copy of the committee report and commenting thereon.
- Interpellation and Debate
 - Knowing the chair of the Committee on Rules (or the committee in charge of setting the agenda in the calendar) and convincing him/her to give priority to the proposed ordinance;
 - Sending a delegation to the session hall during the session;
 - Providing supporting data or argument/position paper to the sponsor;
 - Meeting the members of the *sanggunian* and convincing them to support the proposal.
- Voting
 - Giving copies of the position paper to all the members of the *sanggunian* before the date of voting or sending letters to them, asking them to vote for the proposed ordinance;
 - Sending a delegation to the session hall.
- Approval of the Local Chief Executive
 - Sending a letter to the LCE, asking him/her to approve the ordinance;
 - Meeting with the LCE in person and explaining the effects of the approval/disapproval of the ordinance to his/her constituency.
- Other Supporting Strategies
 - Presenting the message: streamers, leaflets, placards, posters, rallies and others;
 - Media campaign: television guesting, radio guesting, press conference, news articles, letters to the editor;
 - Networking with other groups.

Session 4

MEDIA ADVOCACY

OBJECTIVE

- To gain an appreciation of the relevance and importance of mass media in advocacy work;
- To develop skills in organizing a media campaign

ACTIVITY

Workshop on Women's Access and Image in Media

Participants are divided into three groups to discuss women's access and image in media (print, radio and television). The following guide questions are given:

- ✓ When and how often are women reported/shown?
- ✓ How are news and features about women treated?
- ✓ What images are projected/shown?

DISCUSSION POINTS

1. **Definition of Media Advocacy**
 - Media Advocacy is working through the news media to advance policy level solutions to social and public health problems. Policy is defined broadly and includes to reshape the structure of the environment.
2. **Rationale of Media Advocacy**
 - Media can provide visibility, legitimacy and credibility to an issue and to the person or organization advocating for change.
 - Media sends a signal to the public, opinion leaders and influential people:
 - What is important and worth thinking about;
 - What issues they should push;
 - What should they act on;
 - Who has worthwhile things to say about the issue.
3. **Some basic points to address before you develop your media plan:**
 - Learn about the media available in your city, state and country. Read the paper, watch TV and listen to the radio.
 - Determine what issues will fall under hard news, or under features.
 - Discover reporters who are covering issues similar to yours and whether they are reporting on them positively or negatively.
 - Establishing long-term relationships with friendly people in the media.
4. **Ten (10) Rules for Effective Media Advocacy**
 - You can't have a media strategy without an overall strategy.

Checklist: Questions to ask in developing your strategy -

- What is the problem?
- What is the solution?
- Who has the power to make the necessary change?
- Who must be mobilized to apply the pressure for change?
- What message would convince those with the power to act for change?

- If you want to be taken seriously as a credible source for reporters, you need to take the media seriously:
 - Know what's in the news, why it's there, and how it's being discussed;
 - What to do: Monitor the media, create a media list, and develop relationships with journalists.
- Understand the conventions and values that drive journalists.
 - Learn to think like a journalist, look for good stories, learn how to bring these stories to the journalist's attention;
 - What to keep in mind:
 - “News changes daily.”
 - “News is a business.”
 - “News is partly shaped by the personal interest of those who report it.”
- Understand the conventions and values that drive journalists.
- Pitch stories, not issues.
- Supply reporters with creative story elements that illustrate the solution you support.
- Translate the problem to a social issue. Create news by doing something worth reporting and connecting it with the issue.
- An interview is not a conversation. Never reveal anything to a reporter that you don't want them to report about, even if it is “off the record.”
- Use the ‘Opinion Letter to the Editor’ section to reach policy makers and opinion leaders.
- Consider all kinds of media in your strategy.
- Evaluate your strategy and refine or improve it in order to be more effective in the future.

5. Writing and Sending Out Press Releases

- A press release is information prepared and presented in a standard format. It is usually one page in length, but no more than two pages. **The purpose is to announce an issue of importance for which you want media attention**, whether print, electronic or both. A press release should be brief and to the point.
- **A good press release should answer the ‘5 Ws’ – Who? What? When? Where? and Why? – and ‘One H’ – How?**
 - **WHO** is the subject of the story? They should be identified and described. The ‘Who’ might be a person, group, event or activity.
 - **WHAT** is the issue or event that the media should know about? The goal is to get the reader’s attention, so that your release will be read and your issue reported.
 - **WHERE** if it is an event or press conference, is it going to take place? Be specific about the address of the location. Make it easy as possible for the reporters covering your event to find you.
 - **WHEN** will it take place? The date, day of the week, and specific time must be very clear.
 - **WHY** is this important? The reason for your press release should be compelling. Be specific.
 - **HOW** will the activity unfold? Provide as much detail as possible.

6. Organizing a Press Conference

- It takes a great deal of time, money and energy to organize a press conference, so be sure you have something important to announce. In addition, journalists do not have the time to go to press conferences that are not going to produce news.

7. Handling an Interview

- Regardless of the type of media, (radio, television or newspaper) and who the interviewer is, the key principle is that you must always remain in control of the interview situation.

→ Some points to remember:

- Overcome nervousness by preparing well;
- Collect and study all the information you have gathered;
- Have confidence in yourself. Do not be shy or hesitant;
- Beware not to fall into traps laid by reporters. Some of them will try to make you lose your temper and lead you to contradict yourself. Do not be easily affected. Stay calm;
- Always look directly at the interviewer. Never look at the camera or television monitor;
- If the interviewer keeps moving away from the points you want to make, be polite but firmly bring the interview back to the items you want to highlight.

CLOSING ACTIVITY

Field Trip or Simulation of a Press Coverage of a Women's Issue

A lively and stimulating exercise for this topic is bringing the women or guesting them in actual radio or television shows where they can be interviewed by media anchors or deliver their agenda. If this is not possible, ask them to simulate a press conference or TV guesting and document this activity using a video camera. After the role-play, let them watch the video, and allow them to discuss and comment on the outcome amongst themselves.

MODULE 5

The Gender Trainer

**Session 1: Rationale of
Gender Training**

**Session 2: The Popular
Education Approach**

Session 3: Training Methods

**Session 4: Becoming a Good
Trainer**

Session 1

RATIONALE OF GENDER TRAINING

OBJECTIVE

- To undergo an on-the-spot TNA (Training Needs Assessment) exercise to find out their level of gender awareness and training skills;
- To understand the meaning and importance of gender training; and
- To realize that even non-gender specific training can be engendered.

ACTIVITY

Measuring Ourselves through ‘Human Posts.’

Five support staff and training team members will be asked to stand in front, each one holding a coupon-bond/short bond size card each bearing a number: ‘1’/‘2’/‘3’/‘4’, and ‘5’. (With ‘1’ representing the lowest level of knowledge, skills and orientation and ‘5’ representing the highest). Participants are asked to line up in front of the number which best describes their KAS (knowledge, attitudes, skills) on a particular subject/topic to be called out.

- ✓ Basic Gender Concepts
- ✓ Gender and Development
- ✓ Gender Planning and Budgeting
- ✓ Magna Carta of Women
- ✓ Reproductive Health
- ✓ *Barangay Protection Order*
- ✓ Experience as a Trainer (on any subject or area)
- ✓ Experience as a Gender Trainer

A member of the training team is tasked to count and tally the number of respondents on the board.

Guide Evaluation Questions:

- ✓ Was it easy or difficult to assess your own KAS? Why?
- ✓ What are your learnings and insights from the activity?

DISCUSSION POINTS

1. At the start of a training session, it is important **to know and ascertain where the participants are at in their KAS on particular subjects.**
2. It is ideal that the TNA is done after the participants have been identified and before the actual conduct of the training so that the design of sessions can be made appropriate to their level and needs.
3. TNA forms are appropriate when participants are literate, but what if they are not? There is a need for alternative Gender Quick Check.

- 4. What is Gender Training?** Its definition, usefulness and challenges:
 - Gender Training is a development interaction which aims to raise awareness, provide knowledge, develop skills and change behavior in relation to gender.
 - Unlike other kinds of training, it touches on personal and political issues even if this is not deliberately intended. It may even touch one's intimate relationships. This is seen as a major reason for resistance, especially from men.
 - Gender training is for women and men but generally, women are prioritized by development workers and institutions in the planning of education and training programs.
- 5. Why focus on women?**
 - Women comprise ½ of the world's population and of most societies; are ½ of the producers of economic goods and services, BUT:
 - Are invisible and marginalized in the money economy;
 - Childbearing and raising, domestic labor and subsistence agriculture are not valued;
 - "Feminization of poverty" wherein poverty wears a woman's face.
 - Women are already in the money economy, BUT:
 - Experience hardships, multiple roles, violence and sexual harassment, lack of protection, exploitation, poor/inadequate skills and discrimination.
 - Women have significant stakes in the attainment of development objectives such as sustaining the environment, managing population growth, and imparting values that have great impact on development and progress.
 - Genuine development demands a transformation of gender relations. While development initiatives focus on women, men must be involved too in these efforts, including as training participants.
- 6. Why Gender Training?**
 - Gender training is a way to improve the quality of development work. Pushing gender issues to the sideline creates a negative impact on people and projects. Hence, the concerted effort at all levels to remove gender-blindness in the government, private sector, and NGOs.
 - Projects may fail because contributions of women to the economy have been overlooked or ignored.
 - Women's workload may be increased by the development project instead of lightening their burdens.
 - The potentials of women can be actualized and tapped in full.
- 7. Engendering non-gender specific training**
 - Training in any area of development (agriculture, health, micro-finance, and others) can be engendered if it considers the situation of women in relation to men in the handling of the subject matter and the participants. It becomes another means of empowering women and transforming gender relations.
 - If the training is an opportunity for women and other disadvantaged sectors to improve their condition and position in society, it is a gender-sensitive training.
 - Approaches and methods as well as focus may be different but seminars and training skills follow the development education principle of starting from women and men's own experiences and situations.
 - It is important to share sex-disaggregated data to show differential experiences of men and women.

Session 2

THE POPULAR EDUCATION APPROACH

OBJECTIVE

- To become aware of what popular education means;
- To experience an exercise that uses a popular education method; and
- To learn some key principles of popular education.

ACTIVITY

"Beyond the Classroom"

Individual Work: Participants are instructed to list two things that they have learned outside the classroom that greatly affect their daily lives, in the present time. Guide questions are as follows:

- ✓ What did you learn?
- ✓ Why did you learn it?
- ✓ Who helped you learn it?
- ✓ How did you learn it?
- ✓ What made your learning easy? Difficult?

Participants are paired off with a member of the opposite sex (for mixed groups), and are made to share their responses. Each pair will creatively report the results during the sharing activity.

Guide Evaluation Questions:

- ✓ What did you just go through?
- ✓ How did you feel when you were recalling your learning experiences outside the classroom?
- ✓ How did you feel when you were sharing your experience with your dyad partner?/
What did you feel when you were listening to the sharing being done by your dyad partner?
- ✓ What did you learn from the activity?

DISCUSSION POINTS

1. What Is Popular Education?

- Heavily experiential; deals with life issues;
- Minimum input, maximum participation;
- Creative stimulation;
- Personal change: public advocacy;
- Uses "Conscientization" or consciousness-raising method;
- **Paulo Freire's key principles** of Popular Education:
 - No education is ever neutral. It should be biased toward the poor and the oppressed;
 - Relevant - it deals with issues that are important to participants NOW;
 - Problem-posing - Participants have the capacity to think and to act towards change; finding solutions to problems.

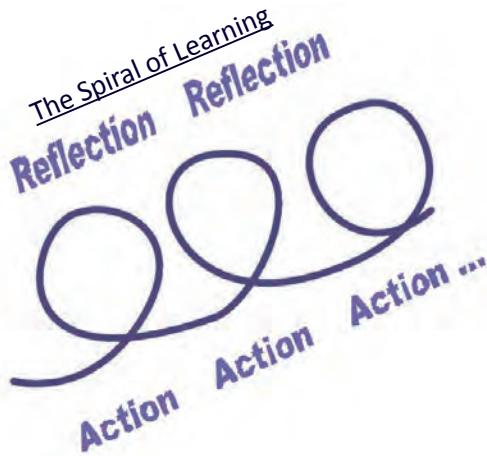
The role of the educator is to present to the people in a challenging form, the issues they themselves have raised in a confused manner

- Mao Tse Tung

- Dialogue: No one is totally ignorant and no one has all the answers. Everyone needs to be both a learner and teacher. Education must be a mutual learning process.
- Reflection and Action (Praxis): Reflection and action are both essential.

True reflection leads to action will only be a genuine praxis if there is critical reflection on its consequences...

- Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*

- Radical Transformation: This type of education aims to collectively work towards transforming individual lives the community, the environment, the whole society. It leads to action for change.

"Problem-posing education is prophetic, and as such, hopeful.... It affirms people as beings who transcend themselves, who move forward and look ahead... for whom looking at the past must only be a means of understanding more clearly what and who they are, so that they can more wisely build the future."

-Paulo Freire

Session 3

TRAINING METHODS

OBJECTIVE

- To gain knowledge on effective methods that can be used for training; and
- To increase participants' appreciation for the importance of methodology in imparting training core messages.

ACTIVITY

Circle of Teaching and Learning

Participants will sit in one big circle. Each participant will be asked to get a metacard (faced down) on which a training method is written. Each one will read his/her card in silence within a minute.

The trainer will then instruct the participants to explain the method written on the metacard. Participants who are not familiar with the method drawn may turn to the person next to him/her and negotiate to exchange cards or to ask for help. This should not take more than a minute.

One after another, participants will explain their cards. The trainer will add to insufficient definitions or point out any errors or misconceptions.

Training methods/tools written on metacards:

- Workshop	- Field Trip	- Open Forum	- Hand-outs
- Interview	- Storytelling	- Dyad/Triad	- Flash cards
- Cartoons	- Brainstorming	- Focus Group	- Film Showing
- Roleplay	- Structured Learning	- Discussion	- Powerpoint
- Metacards	- Exercise (SLE)	- Song or Poem	- Presentation
- Lecture/ Lecturette	- Mime	- Analysis	- Puppetry
- Commitment Exercise	- Tableau/Human Sculpture	- Buzz Group	- Visualization
- Chart	- Photo-language	- Fishbowl	- Collage - Case study

DISCUSSION POINTS

1. Classification of methods according to percentage of retention based on senses used:

Sense/s Used Through Method	Degree of Retention
Hearing	20%
Hearing + Seeing	30%
Hearing, Seeing, Talking (Participating)	50%
Hearing, Seeing, Talking, Body Movement	70%

*I hear and I forget ...
I see and I remember ...
I do and I understand ...
- Confucius*

2. Factors to consider when choosing a method:

- Participants
 - ✓ Sex
 - ✓ Level of awareness
 - ✓ Size
 - ✓ Education (formal and informal)
 - ✓ Age
 - ✓ Work/profession
 - ✓ Interests
 - ✓ Status in society
 - ✓ Culture/language
 - ✓ Religion
- Trainer/Facilitator
 - ✓ Personality
 - ✓ Skills
 - ✓ Objective
- Environment
 - ✓ Facilities
 - ✓ Venue
 - ✓ Duration (i.e., how many days); Time

3. Tips When Giving Gender Training

- Women and men are not different in learning capacities;
- Due to gender socialization mainly, men are more technical and more output-oriented and show hard facts;
- Women are more feeling persons because they were taught to do so at an early age;
- There should be a balance/complementation of content and methods;
- A combination of methods is more effective but not too many so as not to exceed the time allotment nor risk losing participants' attention/interest;
- Teamwork among the training staff is crucial from planning to implementation or the actual conduct of a gender sensitivity training (GST);
- Affirm the good things that women and men do regarding gender equality.

CLOSING ACTIVITY

Action Song

End with an Action Song from the participants. The trainer also has to prepare one or two, preferably related to gender.

Session 4

BECOMING A GOOD TRAINER

OBJECTIVE

- To enable participants to grasp the basic requirements of a gender trainer;
- To learn the key areas by which to measure a gender trainer's performance and effectiveness; and
- To motivate the participants to undertake training as a tool for gender advocacy.

ACTIVITY 1

"Sculptor-Sculpture"

Dyads - Participants are asked to pair off with another trainee who, up to this time, is least known to him/her. Two lines are formed. The pairs fall in line – one of is 'A', the other 'B'. They face each other upon the Trainer's signal.

Human Sculpture - The Trainer instructs the pairs that a human sculpture will be created. The first line ('A') will be the sculptures who will move only when held by the partner ('B'), who acts as the sculptor. Focus is on the 'molding' of body and face of a "bad" trainer. Then freeze.

Gallery - The "works of art" will be viewed fast by the sculptors and by the rest of the group, in silence.

Reverse - The sculpture will become the sculptor and vice-versa. This time, the figure of a "good" trainer will be molded. The sculptures freeze when time is up and the second round of gallery in silence follows.

Guide Evaluation Questions:

- ✓ What happened in the activity?
- ✓ What/how do you feel?
- ✓ What have you learned from the activity?

ACTIVITY 2

What Is A Good Trainer?

Participants will be formed into buzz groups and instructed to answer the following questions:

- ✓ What is a good trainer? What does she/he do in a training situation?
- ✓ What is a bad trainer? What does he/she do in a training situation?

Each buzz group writes their responses on metacards. They publish their metacards on a board or wall with the following headings:

Good Trainers	Bad Trainers
Are/Do	Are/Do

The activity is followed by an interactive discussion and/or trainer's synthesis.

DISCUSSION POINTS

1. What makes a good gender trainer?

- **Knowledge, skills and attitudes** are the primary yardsticks of a good trainer, but while knowledge and skills are important, when it comes to gender training, it is the trainer's attitude manifesting in behavior that has been observed to exert the greatest influence on training participants and other women and men embarking on a gender journey.
- Becoming a good gender trainer is at all times a **work in progress**. The use of "becoming" is purposive.

2. Key areas by which to gauge a gender trainer's performance and effectiveness:

Attitude	Knowledge	Skills
<ul style="list-style-type: none"> • Exemplifies the qualities of a GAD trainer in real life situations i.e., family, work and community 	<ul style="list-style-type: none"> • Manifests a good grasp of gender issues and GAD concepts 	<ul style="list-style-type: none"> • Is a good communicator <ul style="list-style-type: none"> - Communicates gender-related messages with clarity - Uses inclusive language
<ul style="list-style-type: none"> • Is gender-fair in her/his language e.g. avoids sexist jokes 	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborate gender issues and concepts with appropriate situations/examples 	<ul style="list-style-type: none"> • Is a good facilitator <ul style="list-style-type: none"> - Able to listen well to what is said and not said - Process-oriented - Manages time well - Able to deal with resistance
<ul style="list-style-type: none"> • Strives seriously to lead a life of a person who advocates justice and fairness 	<ul style="list-style-type: none"> • Relates GAD concepts properly with issues at hand (updated always) 	<ul style="list-style-type: none"> • Uses different training methods and styles effectively

"Women need the support of men, but it will be the women themselves who will take responsibility in the education of their men/boys and other women, as well as working for their own liberation."

ANNEX 1
SAMPLE OF A GAD PLAN WITH BUDGETARY ALLOCATION

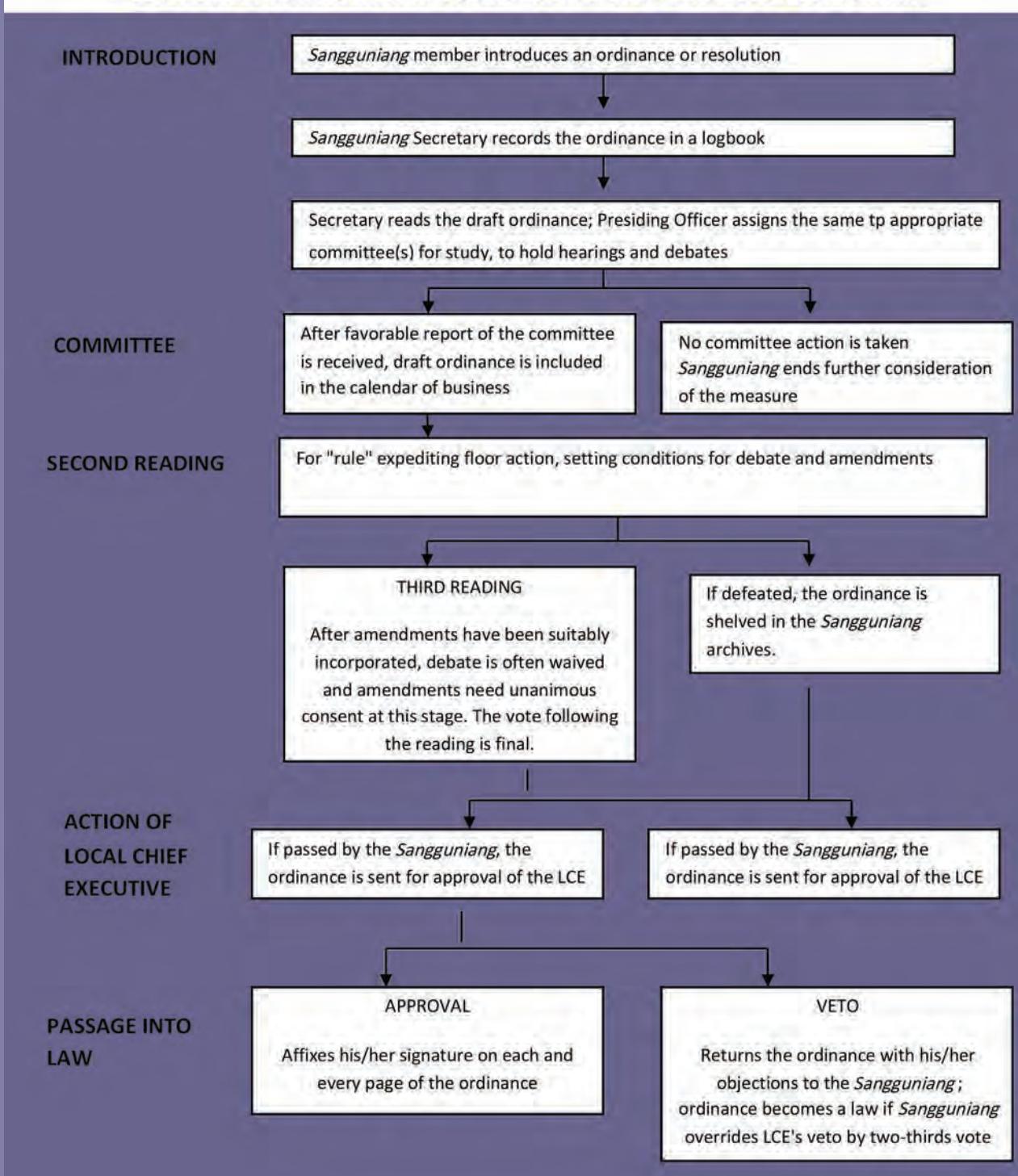
GENDER AND DEVELOPMENT PLAN					
LGU:	Department / Office:	Calendar Year:	Budget Allocation	Office of Primary Responsibility	Performance Indicator
GAD PPA	Gender-related Issue Addressed	Expected Output Target Beneficiaries	Implementation Period		
Strengthening/ Enhancement of GAD Implementation	Insufficient awareness on GAD (Conscientization)	175 Gender Sensitive LGU personnel	1st Quarter	Increased level of awareness on GAD	LGU-HRD Office P500,000
Gender Sensitivity Training	Lying-In Clinics	Limited access to medical health benefits/services (Access)	1 satellite lying-in clinic for men/women	2nd Quarter No. of Patients served, rate mortality, rate of morbidity	LGU FUND / DOH P1,000,000
Construction of Multi-purpose Rehabilitation Center	Rehabilitation Center for women/livelihood training center for women (Welfare)	Women/Senior citizens	3rd Quarter	No. of women/senior citizens, no. of women provided training	LGU / DSWD P1,500,000
Prepared by: Approval	Approved by: Local Chief Executive	Date: _____ Mo/Day/Yr	Recommending		

ANNEX 2
COMPOSITION, FUNCTIONS AND POWERS OF SANGGUNIAN AT DIFFERENT LEVELS

COMPOSITIONS	Sangguniang Barangay	Sangguniang Bayan	Sangguniang Panglungsod	Sangguniang Panlalawigan
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Punong Barangay</i> as the president officer • Seven (7) regular members • <i>Sangguniang Kabataan</i> chairperson 	<ul style="list-style-type: none"> • Vice-mayor as the presiding officer • Regular members • President of the municipal chapter of <i>liga ng mga barangay</i> • President of the <i>pambayang pederasyon ng mga sangguniang kabataan</i> • Three (3) sectoral representatives: women, workers and other base sectors 	<ul style="list-style-type: none"> • Vice-mayor as the presiding officer • Regular members • President of the city chapter of <i>liga ng mga barangay</i> • President of the <i>pambayang pederasyon ng mga sangguniang kabataan</i> • Three (3) sectoral representatives: women, workers and other base sectors 	<ul style="list-style-type: none"> • Vice-governor • Regular members • President of the city chapter of <i>liga ng mga barangay</i> • President of the <i>pambayang pederasyon ng mga sangguniang kabataan</i> • President of the provincial federation of <i>sangguniang</i> members of municipalities and component cities • Three (3) sectoral representatives: women, workers and other base sectors

POWER	<i>Sangguniang Barangay</i>	<i>Sangguniang Bayan</i>	<i>Sangguniang Panglungsod</i>	<i>Sangguniang Panlalawigan</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • Enact ordinances to discharge its responsibilities and promote the general welfare of the inhabitants • Prescribe fines in amounts not exceeding P1,000 for violation of barangay ordinances • Assist in establishing, organizing, and promoting cooperative enterprises that will improve economic condition of the residents • Organize regular lectures, programs, or problems such as sanitation, nutrition, literacy and drug abuse • Provide for the delivery of basic services such as health and social welfare services which include the maintenance of health and day-care centers 	<ul style="list-style-type: none"> • Approve ordinances imposing a fine not exceeding P2,500 or imprisonment for a period not exceeding 6 months, or both in the discretion of the court, for the violation of municipal ordinance • Enact ordinances intended to prevent, suppress and impose appropriate penalties for activities inimical to the welfare and morale of the inhabitants of the city such as habitual drunkenness in public places, prostitution, gambling, drug addiction, the printing, distributing or exhibition of obscene or pornographic materials or publications • Approve ordinances which shall ensure the efficient and effective delivery of the basic services and facilities • Provide for the care of needy and disadvantaged persons, such as disabled persons, abandoned minors, abused children, and drug dependents, particularly those below eighteen (18) years of age, and, subject to availability of funds, establish and provide for the operation of centers and facilities for said persons 	<ul style="list-style-type: none"> • Approve ordinances imposing a fine not exceeding P2,500 or imprisonment for a period not exceeding 6 months, or both in the discretion of the court, for the violation of municipal ordinance • Enact ordinances intended to prevent, suppress and impose appropriate penalties for activities inimical to the welfare and morale of the inhabitants of the municipality • Approve ordinances which shall ensure the efficient and effective delivery of the basic services and facilities • Provide for the care of needy and disadvantaged persons and, subject to availability of funds establish and provide for the operation of centers and facilities for said persons 	<ul style="list-style-type: none"> • Approve ordinances imposing a fine not exceeding P5,000 or imprisonment for a period not exceeding 1 year, or both in the discretion of the court, for the violation of provincial ordinance • Enact ordinances intended to prevent, suppress and impose appropriate penalties for activities inimical to the welfare and morale of the inhabitants of the province • Approve ordinances which shall ensure the efficient and effective delivery of the basic services and facilities • Provide for the care of needy and disadvantaged persons and, subject to availability of funds establish and provide for the operation of centers and facilities for said persons

ANNEX 3
LEGISLATIVE ENACTMENT: LOCAL LEGISLATIVE PROCESS FLOWCHART

SOURCES AND REFERENCES

Aburdene, Patricia and Naisbitt, John. *Megatrends for Women – From Liberation to Leadership*. Ballantine Books, New York, U.S.A., November 1993.

Budlender, Debbie, Buenaobra, Maribel, Rood, Steven and Sadorra Marie Sol (Ed). *Gender Budget Trail: The Philippine Experience*. The Asia Foundation. 2001.

Caagusan, Flor. *Handbook on Advocacy Strategies and Techniques*.

Center for Asia-Pacific Women in Politics (CAPWIP). *Why Women, What Politics?* Proceedings of the First Asia-Pacific Congress of Women in Politics held on 21 – 23 June 1994 at the Hotel Nikko – Manila Garden, Makati, Philippines, 1994.

Center for Social Policy – ADVOCATE, Seminar on Lobbying. *Hand-out on Lobbying – What, Why and How*.

DAWN Foundation, Inc. *Dealing with Media*. Hand-out compiled and produced under the PILIPINA project on Strengthening Women's Empowerment at the Local Level.

David, Karina C. *Gender Seminar for Men: The HASIK Experience*. (Quezon City: HASIK, Inc., 1995)

Delfin, Lynn P. and Reyta, Lilia M. *Responses to the Beijing Platform for Action: Local Legislation to Eliminate Violence Against Women (VAW)*. (Quezon City: SALIGAN)

DILG, NCRCFW, UNICEF: *Moving Forward with GAD, a Handbook on Gender and Development for the Sanggunian Committee on Women and the Family*, 2008

Dionisio, Eleanor R. *More Alike Than Different*, NCRCFW Occasional Paper No. 3

Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed* (New York: Continuum, 2007)

Hope, Anne and Timmel Sally. *Training for Transformation: A Handbook for Community Workers*, Book 1. (Gweru: Mambo Press, 1984)

Moffat, Linda, Geadah Yolande and Stuart, Ricky. *Two Halves Make A Whole: Balancing Gender Relations in Development*, (Ottawa: CCIC, MATCH & AQOCI, August 1991)

NCRFW, Philippine Plan for Gender-Responsive Development, 1995 – 2025. (Manila: NCRFW, November 1995)

Philippine Commission on Women (PCW) Primer on the Magna Carta of Women

Philippine Commission on Women. Statistics on Filipino Women (Manila City: PCW, pcw.gov.ph, 2009)

Philippine Commission on Women. Laws on Women (Manila City: PCW, pcw.gov.ph, 2009)

PILIPINA, Women: Gaining and Wielding Power, Isyung Pinay, Issue Paper # 4

PILIPINA, Women Empowerment in the Barangay (WEB) Training Manual. (Quezon City: PILIPINA, Inc., 2010)

Population Communication Services, Center for Communication Programs, John Hopkins School of Public Health. "A" Frame for Advocacy. Baltimore , U.S.A.

Sandoval, Cleofe Gettie C. Powerpoint presentation on the Philippine National Action Plan (PNAP) on Women, Peace and Security.

Santos, Aida F. Conda, Eleanor C. and Natividad, Ma. Dulce F. Toward a Gender-Responsive Legislation: Volume 2 – Basic Application. (Manila: NCRFW and WEDPRO, 1999).

Yap, Ermie Amor T. Figueroa. The Economic Costs of Violence Against Women. (Manila: Women's feature Services, UNFPA and NCRFW, 1998).